

METODIKA DOKUMENTACE MĚSTSKÝCH DOMŮ

Michael Rykl

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
územní odborné pracoviště
v Ústí nad Labem

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY J. E. PURKYNĚ
v Ústí nad Labem

2015

METODIKA DOKUMENTACE MĚSTSKÝCH DOMŮ

NÁRODNÍ PAMÁTKOVÝ ÚSTAV
ÚZEMNÍ ODBORNÉ PRACOVIŠTĚ V ÚSTÍ NAD LABEM
odborné a metodické publikace, svazek 73

FILOZOFICKÁ FAKULTA
UNIVERZITY JANA EVANGELISTY PURKYNĚ
V ÚSTÍ NAD LABEM

Certifikovaná metodika

METODIKA DOKUMENTACE MĚSTSKÝCH DOMŮ

Michael Rykl

Ústí nad Labem 2015

Certifikovaná metodika

Osvědčení č. 52 Ministerstva kultury ČR, odboru výzkumu a vývoje, č. j. MK 59775/2015 OVV, Sp. Zn. MK-S 10086/2015 OVV, ze dne 6. 10. 2015.

Metodika vznikla v rámci řešení grantového projektu *Dokumentace, digitalizace a prezentace ohroženého kulturního dědictví v příhraniční oblasti severozápadních Čech*, který je financován z prostředků aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI) Ministerstva kultury České republiky.

Identifikační kód projektu: DF12P01OVV009.

Metodika je určena pracovníkům odborných institucí, které se zabývají ochranou kulturního dědictví, mezi tyto instituce patří především Ministerstvo kultury ČR, Národní památkový ústav a orgány státní památkové péče, dále vysoké a střední školy s akreditovanými obory zaměřené na dokumentaci památek a muzea a galerie výtvarných umění, podrobněji viz úvod metodiky.

Metodika byla schválena odborem vědy a výzkumu Ministerstva kultury. Ministerstvo doporučuje tuto metodiku pro využití při ochraně kulturního dědictví ČR.

Oponenti:

doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D.

© Doc. Ing. Michael Rykl, Ph.D., 2015

© Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem, 2015

ISBN: 978-80-85036-60-2

© Univerzita J. E. Purkyně, filozofická fakulta, 2015

ISBN: 978-80-7414-955-9

OBSAH:

ÚVOD	9
1. DOKUMENTACE JAKO PROCES I (DÍLČÍ) CÍL	10
2. ZAMYŠLENÍ NAD FORMOU DOKUMENTACE - METODIKA NENÍ ZÁKON, ALE POMŮCKA.....	11
3. DOKUMENTACE VE VZTAHU K OSTATNÍM TYPŮM PRŮZKUMŮ	12
3.1. Vztah k OPD (Operativnímu průzkumu a dokumentaci).....	12
3.2. Vztah k SHP	12
3.3. Nevyrovnaná výpovědní kvalita	13
3.4. Vztah k soupisu (inventáři) prvků	13
3.5. Vztah k metodě dokumentace jiných stavebních druhů	14
3.6. Vytčený cíl předkládané Metodiky dokumentace městských domů.....	14
4. OČEKÁVANÁ DOVEDNOST DOKUMENTÁTORA A VYBAVENÍ.....	15
4.1. Schopnosti a průprava dokumentátora:	15
4.2. Doporučené pomůcky	15
5. HEURISTIKA DOSAVADNÍHO POZNÁNÍ.....	17
5.1. Dosavadní literatura	17
5.2. Dosavadní průzkumy a způsob návaznosti na ně	21
5.3. Fotografické sbírky	22
5.4. Dosavadní plány domů	22
5.5. Mapové podklady pro urbanismus i dějiny jednotlivých domů	23
5.6. Městské veduty	24
5.7. Dějiny domů z písemných pramenů	24
5.8. Širší badatelský kontext, zahraniční badatelské analogie	25
6. NÁZVOSLOVNÁ VSUVKA	26
6.1. Výškové úrovně v domě (podlažnost) a jejich označování	26
6.2. Vztah názvosloví k terénu	26
6.3. Systém číslování prostorů v domě	30
6.3.1. Vztah k dosavadním číslováním a jeho úskalí	30
6.3.2. Vlastní číslování, zavedené stavebním historikem	30
7. OBSAH POJMU MĚSTSKÝ DŮM PRO TUTO METODIKU	33
7.1. Proměna statutu a semantiky města	33
7.2. Široký obsah pojmu městský dům	33
7.3. Různé druhy domů ve městě	34

8. DŮSLEDKY ŠIROKÉHO OBSAHU POJMU „MĚSTSKÝ DŮM“ PRO METODIKU DOKUMENTACE.....	37
9. SPECIFIKA RŮZNÝCH DOMŮ (TYPOLOGICKÝCH DRUHŮ) V MĚSTSKÉM PROSTŘEDÍ.....	38
9.1. Dům tzv. „měšťanský“ – nejčastější badatelské téma	38
9.2. Zvláštní domy středověku a raného novověku ve městě	40
9.2.1. Domy „veřejného určení“	40
9.2.2. Domy pro speciální převážně provozně-technické účely v předindustriální době	42
9.2.3. Domy patřící do města, ale typologicky jsou zakotveny jinde	44
9.3. Domy na předměstí	45
9.4. Domy na maloměstě	47
9.5. Nájemný dům z 19. století	48
9.5.1. Domy z 19. stol. v nově rozparcelovaném území	48
9.5.2. Nájemný dům 19. stol. (novostavba) v proluce mezi starší zástavbou	49
9.6. Vila 19. a 1. pol. 20. stol. na okraji města	51
9.7. Výrobní objekty industriální doby – 2. pol. 19. a 1. pol. 20. stol.	52
10. DOPORUČENÁ POSLOUPNOST PRŮZKUMU, DOKUMEN- TACE VE SPISU A JEJÍ SLOVNÍ A GRAFICKÝ DOPROVOD	54
10.1. Urbanismus a situace, parcelace	54
10.2. První seznámení s domem a s orientačním systémem, použi- tým v předložené dokumentaci	54
10.3. Komunikační schema pohybu	55
10.4. Strukturovaný inventární popis po místnostech – tzv. „Raumbuch“	57
10.5. Jednotlivé nálezové situace	57
10.5.1. Definice nálezové situace	57
10.5.2. Způsoby lokalizace nálezové situace do spisu	58
10.5.3. Označení nálezových situací na místě a pro fotografii	60
10.5.4. Jaké podrobnosti mají být zaznamenány – návod k pozorování ...	61
10.5.5. Další formy nálezových situací či inventáře	75
10.5.6. Obecná poznámka k sondážní etice	77
10.5.7. Znalost nejbližšího okolí – interakce poznatků pro více domů	77
11. ZÁKLADNÍ ZPŮSOBY ZÁZNAMŮ NÁLEZOVÝCH SITUACÍ...79	
11.1. Grafický a fotografický záznam nálezové situace	79
11.2. Doporučení pro archivaci a orientaci ve fotografiích	79
11.3. Podrobnější a speciální dokumentační metody	79

11.4. Exaktní metody datace	80
11.5. Slovní záznam a jeho úskalí	80
11.6. Uspořádání nálezových situací do Harrisova diagramu	82
11.7. Interpretace nálezových situací	82
11.8. Shrnující interpretace dosažených výsledků	83
ZÁVĚR	85
SEZNAM	
LITERATURY.....	86
SEZNAM VYOBRAZENÍ A PŘÍLOH.....	89
PŘÍLOHY.....	94

ÚVOD

Předkládaná metodika vznikla jako výsledek úvah nad možnostmi efektivní, věcně i terminologicky historicky správné a také rozvoj a doplnění umožňující dokumentace.

Materiál vznikl na základě výzkumu ohrožených domů v severozápadních Čechách, především pak na základě detailního průzkumu domů v Žatci a Jáchymově. Pro jevy obecné a těmito domy nepostihnuté byly doplněny ilustrační příklady z archivu autora vzešlé z dřívějších výzkumů a dokumentace domů v Čechách.

Metodika vznikla v rámci projektu NAKI – aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity: Dokumentace, digitalizace a prezentace ohroženého kulturního dědictví v příhraniční oblasti severozápadních Čech, kód projektu DF12P01OVV009. Stěžejními spolupracovníky na terénním výzkumu a dokumentaci byli dokumentátoři, kteří byli do uvedeného projektu zapojeni. Především se jednalo o pracovníky z Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Ústí nad Labem a Lokti.

Metodika je určena pracovníkům v odborné i výkonné složce památkové péče, může posloužit jako vodítko zpracovatelům stavebně-historických průzkumů (SHP), zpracovatelům operativních průzkumů a dokumentace (OPD), ale i pracovištím zaměřeným sice archeologicky, ale s podílem práce dokumentačně-stavebně-historické.¹ Nemá za cíl konkurovat těmto dvěma pracovním a badatelským postupům. Dokumentace, jak bude blíže rozebráno v kapitole III, je nástrojem k záznamu viděného, aplikovatelná jako obecný předstupeň pro další výzkumné metody. Bez dokumentace však nemůže následovat interpretace.

Kromě zpracovatelů OPD a SHP mohou být doporučení metodiky návodná pro každého, kdo si klade za cíl zaznamenat fakta o historické stavbě s konkrétními specifiky domů ve městě. Adresáty mohou být proto i pracovníci muzeí a vysokých škol, kde se dokumentace, průzkum a výzkum historických staveb jako obor či předmět vyučuje. Poslouží rovněž samotným majitelům objektů (ať již správčům budov institucí, nebo majitelům soukromým, kteří o dějiny a výpověď svého domu mají zájem). Metodika může být rovněž přínosná pro pracovníky stavebních úřadů, kteří nezřídka rozhodují o osudu celé části města či stopy historie v něm.

Souborné poznatky, zpracované do inventáře místností, prvků a nálezočných situací by také měly být jedním z podkladů pro projektanty pro kvalifikovanou obnovu historických domů.

---

¹ V dnešní době např. společnosti Archaia nebo ZIP, do jisté míry Archeologický ústav ČAV, dále archeologické oddělení NPÚ územního pracoviště v Praze apod.

1. DOKUMENTACE JAKO PROCES I (DÍLČÍ) CÍL

Dokumentace jako proces je záznam pozorovaného, ponejvíce viděného, do podoby spisu. Jinými slovy je to převod informací z pramene hmotného do podoby pramene písemného.

Podoba písemného pramene musí být taková, aby jeho studium bylo uživatelsky snadné a nevyžadovalo další interpretaci, taková, aby čtenář nemusel rekonstruovat pohyb dokumentátora na místě, ani jeho myšlenkový proces. A tudíž aby nedošlo při takovéto re-interpretaci čtenářem k chybám.²

Dokumentace je součástí procesu SHP i OPD.

Tak jako vyšší cíle, tedy SHP a OPD, stejně tak dokumentace má dvojediný smysl, totiž zachytit stav a alespoň částečně mu porozumět ve smyslu badatelském, tedy kulturněhistorickém, a být pomocným materiálem v přípravě podkladů pro kvalifikovanou opravu stavebního díla.

---

² Platí zde poučení z historické zkušenosti: interpretace historických popisů bývá pracná, musí se rekonstruovat pohyb pozorovatele a mnohdy není ani výsledek zcela jednoznačný.

2. ZAMYŠLENÍ NAD FORMOU DOKUMENTACE – METODIKA NENÍ ZÁKON, ALE POMŮCKA

Metoda obecně znamená osvědčený, a tím i doporučený způsob práce vedoucí k žádanému cíli. Návodná doporučení, obzvláště formálního rázu, však nejsou skutečným cílem, jen usnadněním a návodem. Metoda tedy není cíl, jen doporučený prostředek, protože obor stavební historie není oborem z oblasti exaktních věd. Jde o obor věd humanitních s podílem způsobu práce věd přírodních a se znalostní bází z věd technických. Nelze tudíž metodiku chápat jako zákon. Cíl není měřitelný exaktně, musí proto zůstat zachována variabilita ve způsobu práce i ve formě výsledků.

Měřitelným výstupem není forma výstupu, ale skutečnost, zda výstup poskytuje odpovědi na dvě otázky:

1. Zda byly vytěženy informace v danou dobu dostupné.
2. Zda byly informace utříděny, vyhodnoceny a pro třetí osobu podány srozumitelně.

Standardizace dokumentace nesmí být svazujícím zákonem, bičem, ale pomůckou. Je návodem, jak neopominout různé jevy stavebně-historické a šířeji vzato kulturně-historické povahy, o nichž dům vypovídá. Metodika má ukázat, jak správně a v historickém kontextu různé jevy pojmenovat, jak se napojit na výsledky dosavadních průzkumů, jak přiblížit historickou vrstevnatost a zároveň se vyrovnat s pestrou paletou případů a příkladů. Metodika má umožnit vytvoření dokumentace „na míru“, která však nebude postrádat potřebné prvky obecné srozumitelnosti a nebude v ní nic podstatného (a v dané chvíli dostupného) chybět.

Zásadním kritériem je také možné snadné pokračování v budoucnu. Z naznačených úvah je snad dostatečně zřejmé, že konkrétní další formální a grafická podoba nesmí být omezující. Variabilita možného formálního provedení tedy nemůže být chápána jako vada, ale měla by být výsledkem zralé úvahy.

Důležitý je přitom následující fakt: s elaborátem bude vždy pracovat poučený člověk, nikoliv elektronický stroj. Materiál, vzešlý z dokumentace, nebude nikdy té povahy, že by byl snadno zobecnitelný či bez další přípravy exportovatelný (např. do statistického zpracování) elektronickými prostředky – a pokud by se o to někdo pokoušel, vzniknou „pseudovýsledky“.

3. DOKUMENTACE VE VZTAHU K OSTATNÍM TYPŮM PRŮZKUMŮ

Je zřejmé, že dosavadní používané metodiky SHP a OPD mají s nyní předkládanou metodikou mnoho společného. Zjednodušeně lze shrnout, že předkládaná metodika pro městské domy užívá nástrojů obou druhů průzkumů a dokumentace, a to „na míru“ s přihlédnutím ke specifice objektů ve městech.

3.1. Vztah k OPD (operativnímu průzkumu a dokumentaci)

Cílem OPD je operativní, co nejdřívejší záznam se stálým vědomím neúplnosti a někdy ne zcela jasné spojitosti s okolím.³ Interpretace jsou otevřené, musí upozorňovat na neprobádané nebo nepřístupné souvislosti.

OPD mnohdy vzniká v nedostatku času a technického i personálního vybavení.

Pak platí pravidlo: lepší jakákoliv dokumentace ihned, nežli dokonalá později, která se nestihne, protože ničení může být rychlejší. I jednoduchý poučený záznam s nástinem interpretace má smysl. Bude-li čas, může se pokračovat a výsledky upřesňovat či korigovat.

Nezřídkou nastane případ, kdy se uživatel této metodiky dostane do takovéto situace a záznam v terénu se od OPD lišit nebude.

Nyní předkládaná metodika dokumentace městských domů se však od OPD liší. Apriori se nepředpokládá (i když to, jak bylo právě uvedeno, není vyloučeno) intenzivní a akutní ohrožení s horizontem několika dnů. Cílem tedy obvykle nebude jen „havarijní“ záznam, záchrana informací. Výsledek se očekává komplexnější, výsledky poznání z jednotlivých situací budou více propojeny do souvislostí, než bývá možné u OPD.

„Za zády“ terénního výzkumu by měla být archivní řešerše alespoň v základním zpracování a rovněž minimální znalost okolí, aby bylo možné nalezeným a popsáním jevům rozumět v širších vztazích. Je však pochopitelné, že samotný, surový záznam náleзовých situací z terénu je podobný výsledkům vzešlým z metody OPD.

V příloze A této metodiky je příklad domu č. p. 102 v Žatci. Jeho dokumentace je bližší výsledkům OPD, také s přihlédnutím k jeho stavu vyžadujícímu neodkladnou dokumentaci.

---

³ Kolektiv autorů, *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005, s. 15.

3.2. Vztah k SHP (stavebně-historickému průzkumu)

Dokumentace, podle doporučení obsažených v předkládané metodice, je základní a neodmyslitelnou součástí komplexnějšího procesu, tedy SHP. Proces SHP je založen na mezioborovém přístupu.

Očekává se zpracování rešerše písemných pramenů profesionálem, dobré měřické podklady apod. Příkladem v této metodice je dům č. p. 117 v Jáchymově. (příloha B)

Není tedy třeba zastírat, že metoda i výsledek práce, vzešlé dle doporučení této předkládané metodiky, budou blízké SHP. Ovšem bez kapitoly památkového hodnocení a v podrobnosti vždy maximálně využívající potenciál nabídnutý stavem a přístupností. Důraz bude kladen na přesný záznam nálezových situací, jejich vzhahů a interpretaci.

3.3. Nevyrovnaná výpovědní kvalita

Při dokumentaci domů v různě ohroženém a havarijním stavu, příp. u domů, kde je dokumentace prováděna v průběhu stavebních prací, nebo když některé části jsou ještě obydleny, či naopak již stavebně ukončeny, nastává logický problém nevyrovnané výpovědní hodnoty v různých částech domu.

Ohrožené objekty s polozřícenými částmi jsou pak svou výpovědní hodnotou v „kvalitě“ hloubkového průzkumu, jiné části domu mohou být ještě užívány, omítnuté. Výpověď takové dokumentace se v těchto partiích podobá výsledkům standardního SHP. Některé části mohou být i dlouhodobě nepřístupné.

Nicméně nevyrovnanost možností je i charakteristická pro metodu práce pro OPD i SHP.

S tímto faktem je třeba se smířit. Pokud nelze sondy v budoucnu doplnit, bude míra podrobnosti i následná interpretace úměrná možností. Pokud je dům nadále fyzicky neudržitelný a patrně zanikne nebo pokud se chystá radikální přestavba, je rozsáhlejší sondáž zcela na místě. Buď budou informace získány, nebo zaniknou. Taková intervence však nemůže proběhnout bez vědomí památkových orgánů. Doporučuje se v takovém případě před zánikem stavby, pokud to čas dovolí, předložit výsledky na místě samém také k veřejné oponentuře kolegům stavebním historikům. To lze avizovat např. prostřednictvím www.svornik.cz [citováno dne: 3. 9. 2014].

3.4. Vztah k soupisu (inventáři) prvků

Vztah k inventáři prvků je stejný jako v případě SHP. Může být samostatným oddílem, může být součástí inventáře místnosti (příslušné kapitoly Raumbuchu). V některých případech mikrodějiny prvku (okno,

dveře) úzce souvisejí s nálezovými situacemi – v takovém případě je důležité pro snadnou orientaci uživatele tento vztah obousměrně vyznačit (tedy v inventáři odkázat na nálezovou situaci a v nálezové situaci upozornit na další podrobnosti uvedené v inventáři).

3.5. Vztah k metodě dokumentace jiných stavebních druhů

Dokumentace základního rozsahu, tedy nálezové situace a jejich interpretace, je obecným pracovním postupem napříč celým spektrem dokumentovaných historických staveb.

Specifika se objeví při dokumentaci speciálních zařízení průmyslové povahy, u vybavení výrobních budov z předindustriální éry (pivovary a sladovny v domech, sušárny aj.), dále pak u prvků a jejich souvislostí povahy fortifikační, výjimečně sakrální (již dřívější přestavby někdejších sakrálních objektů – synagogy či kostela).

Ve většině případů nejde o specifické metody dokumentace, ale o zvláštní znalost méně frekventovaných provozů. Přizvání specialisty je v takovém případě metodicky žádoucí a nutno s takovou alternativou počítat, a to již v návrhu rozpočtu na dokumentační práce.

3.6. Vytčený cíl předkládané Metodiky dokumentace městských domů

Cílem předkládané práce je seznámit čtenáře s městským domem jako kulturně-historickou hodnotou ve velmi širokém spektru jeho možné podoby. Cílem je upozornit na škálu jevů, které je třeba vidět, rozpoznat a poté zdokumentovat, a to počínaje souvislostmi urbanistickými, přes konstrukční, prostorovou a výrazovou stránku jednotlivých domů a prostorů v nich až po subtilní výpověď detailů promlouvajících o způsobu užívání prostorů. To vše se ještě odehrává v časových řezech. Již jsme vzdáleni glorifikaci tzv. “původní“ podoby, zájem se rozprostírá i na pozdější období.

Poté, co jsou jevy rozpoznány a pochopen potenciál jejich výpovědi, mohou být teprve kvalifikovaně a efektivně zaznamenány – dokumentovány. Jinými slovy, když vím, co dokumentuji, dokumentuji správněji.

Cíl metodiky lze tedy shrnout do následující zkratky: ukazuje především CO a PROČ, pak teprve ŽAK. Protože metody dokumentační (ŽAK) jsou povětšinou pro všechny typologické druhy staveb stejné, nemělo by smysl každou podrobnost rozvádět. Kromě toho je tu řada překryvných metodických postupů, na něž předchází odstavce upozornily, ale nemělo by smysl je do detailu opisovat.

4. OČEKÁVANÁ DOVEDNOST DOKUMENTÁTORA A VYBAVENÍ

4.1. Schopnosti a průprava dokumentátora:

- ▶ schopnost číst plány – jak současné, tak historické, nutná je základní znalost němčiny, užívané v popisech plánů;
- ▶ ovládat grafiku metodiky OPD a standardního SHP, např. barvy pro slohová období, záznam konstrukcí, prostorů (metodika P. Macka, příp. nově připravovaná);⁴
- ▶ nutná je znalost historických konstrukcí;
- ▶ nezbytná je znalost historické typologie (funkčního a prostorového uspořádání) staveb. Jak již bylo uvedeno, u speciálních druhů staveb (např. technické) je třeba přizvat specialistu.⁵
- ▶ schopnost nalezené do podkladů zaznamenat graficky (ručně či digitálně), podstatná je srozumitelnost a dostatečná výpovědní hodnota.

4.2. Doporučené pomůcky

V této kapitole se návod k terénní praxi neliší od praxe dokumentátorů jiných druhů staveb:

skládací metr (nejlépe s barevně odlišenými úseky po 10 cm) nebo skládací geodetická lať, svinovací metr (min. 5m), posuvné měřítko na detaily, hřeben na profily, svítilna, čelovka. Pokud je možné připojení na el. proud, pak prodlužovací kabel, světlomet 500W na práci a 1000W na foto (Je nutné dbát zvýšené opatrnosti v hořlavém prostředí!), vodováha – kompromisně na dopravu čímkoli stačí 80 cm, hadicová vodováha cca 5 m nebo laserová vodováha na fotografickém stativu, desky A3, skřípce na papíry (vít!), milimetrový papír A3, lepidlo na papír, nůžky, pastelky, pauzák, folie A3, lihový fix na folii (záznam nálezových situací překreslením na místě), několik hřebíků cca 70 a 150 mm, menší sekáč, ostrý šroubovák jako sekáč, špachtle, menší kladivo, ideálně restaurátorské (velké kladivo lze improvizovat čímkoli), provaz na osu i olovnici - tu lze nahradit čímkoli, fotoaparát – v nynější době nejspíše digitální, diktafon.

Exkurs:

Diktafon či písemný záznam na místě?

U této zdánlivé banality je třeba se zastavit a diskutovat ji. Výhodu rychlosti diktafonu netřeba komentovat.

⁴ Viz kapitola 5. 1.

⁵ Jejich seznam sice neexistuje, pro takovouto metodiku by neměl smysl, protože je to informace časově pomíjívá, ale snadno lze specializaci některých badatelů odhadnout podle jejich publikační činnosti v odborném tisku: v Průzkumech památek, Sborníku, Dějinách staveb, Monumentorum Custos, Památkách jižních Čech, Památkách středních Čech aj.

METODIKA DOKUMENTACE MĚSTSKÝCH DOMŮ

Záznam na diktafonu má však své úskalí: je tu špatná možnost návratu, upřesnění či náhrady jiným textem, pro terénní úvahy a interpretační návraty je tudíž nemotorný.

Diktafon je jednoznačně výhodný pro celkový nekomplikovaný popis a pro popis detailů inventáře prvků, tedy všude, kde se nečekají interpretační zvraty a opravy.

Méně vhodný je diktafon pro nálezové situace se složitější stratigrafií a zvláště pak, mají-li tyto situace být provázány s jinými obdobnými vrstvami, nálezovými situacemi či jevy. Zde je lepší záznam písemný – kdykoliv je možné se vrátit, konfrontovat, opravit, snadno a přehledně doplnit.

Diktafon lze považovat jen za prvotní pracovní pomůcku, ve výstupech se s mluveným slovem nebude operovat. Jde rovněž o záznam, který podléhá proměně techniky a jeho dlouhodobá archivace je problematická.

5. HEURISTIKA DOSAVADNÍHO POZNÁNÍ

5.1. Dosavadní literatura

Literatura k dokumentaci souborně:

Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011.

Kolektiv autorů, *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005.

Petr MACEK, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*, Praha 2001.

Svorník 4, 2006: Sborník příspěvků ze 4. konference SHP „Poznávání a dokumentace historických staveb“, 31. května – 3. června 2005.

Jan VESELÝ, *Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči*, v tisku.

Václav GIRSA – Josef HOLEČEK, *Projektování obnovy stavebních památek*, Praha 2008.

Jaroslav HEROUT, *Staletí kolem nás: přehled stavebních slohů*, Praha 2002.

Jaroslav HEROUT, *Vývoj gotického domu měšťanského v Čechách*, Praha 1952.

Wolf SCHMIDT, *Das Raumbuch als Instrument denkmalpflegerischer Bestandaufnahme und Sanierungsplanung*, München 1993.

G. Ulrich GROSSMANN, *Eiführung in die historische Bauforschung*, Darmstadt 1993.

Jiří ŠKABRADA, *Konstrukce historických staveb*, Praha 2003.

Alfréd SCHUBERT, *Průzkum, dokumentace a inventarizace výplní okenních a dveřních otvorů*, v tisku.

Petr MACEK, *Barevnost fasád, průzkum, dokumentace, vyhodnocení a obnova exteriéru historických staveb*, Praha 2009.

Michael RYKL, *Hloubkové SHP a dokumentace: Poznámky k praxi mezioborové disciplíny*, Svorník 4, 2006, s. 79–100.

Wulf SCHIRMER, *Das Bauwerk als Quelle*, *Architectura*, 24, 1994 (1995), 1/, s. 323.

Michael PETZET – Gert MADER, *Praktische Denkmalpflege*. Stuttgart, Berlin und Köln, 1993.

Kvalitním přínosem jsou zahraniční publikační řady jako například: *Jahrbuch für Hausforschung*, celkem 60 ročníků, Jonas Verlag, Marburg (Seznam a tématické okruhy jednotlivých čísel publikační řady

k nahlédnutí např. na: <https://www.baufachinformation.de/reihe/Jahrbuch-für-Hausforschung>. [citováno dne: 12.1.2015]).

Berichte zur Haus- und Bauforschung, vychází od r. 1989, Jonas Verlag, Marburg.

Beiträge zum städtischen Bauen und Wohnen in Nordwestdeutschland., vychází od 1988, Verlag Cöpppenrath, Münster.

Südwestdeutsche Beiträge zu historischer Bauforschung, vyd. Landesamt für Denkmalpflege im Regierungspräsidium Stuttgart, vychází od r. 1994 <http://www.denkmalpflege-bw.de/publikationen/reihen> [citováno dne: 12.1.2015].

<http://www.bauforschung-bw.de/> : Datenbank Bauforschung/ Restaurierung [citováno dne: 12.1.2015] (obsahuje aktuální příklady dokumentace a výzkumu historických staveb, z velké části městských domů).

K městům souborně:

Karel KUČA, Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I-VIII, Praha 1996–2011.

Kolektiv autorů, *Umělecké památky Čech I–IV*, Praha 1977–1982.

Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy I–II*, 1994–1999.

Kolektiv autorů. *Umělecké památky Prahy*, Praha 1996–2012.

Kateřina BEČKOVÁ, Svědectví Langweilova modelu Prahy, Praha 1996.

Kolektiv autorů, Paměť měst: Městské památkové rezervace v českých zemích, Praha 1981.

Edice:

Kolektiv autorů, Historický atlas měst české republiky, Praha 1995–2014.

Marin GAŽI – Petr PAVELEC (edd.), *Český Krumlov*, 2010.

Emanuel POCHE, *Praha středověká*, Praha 1983.

Dobroslav LÍBAL, *Staré město pražské*, Praha 1996.

Martin MUSÍLEK (ed.), *Havelské Město pražské ve středověku*, Praha 2012, s. 298–322.

Za zmínku stojí rozsáhlá řada *Zmizelá Praha*. Na vydávání se v polovině 20. století podílela celá řada autorů jako E. Poche, V.V. Štech, V. Vojtíšek, nověji pak K. Bečková a další.

Dále je vhodné připomenout řadu *Slavné vily*. K značné části měst vyšly již samostatné souborné monografie, povětšinou však spíše historiografického rázu, ovšem při studiu konkrétních městských celků by je autor neměl opomenout.

Souborná literatura spíše urbanistického dosahu:

- Vilém LORENC, *Nové Město pražské*, Praha 1973.
 Pavla STÁTNÍKOVÁ – Jaroslava MENDELOVÁ (ved. aut. kol.), *Nové Město pražské 1348–1784*, Praha 1998.
 Václav HLAVSA a kol., *Malá Strana – Menší Město pražské*, Praha 1983.

M. CHOROWSKA – C. LASOTA, *Rekonstrukcja układu działek w blokach przyrynkowych we Wrocławiu*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, Wrocław 1995.

Souborné práce sledující typologii (tedy typy prostorového uspořádání v městských (obytných) domech:

Milena HAUSEROVÁ, Středověký městský dům na široké parcele se středním vjezdem (příspěvek k poznání disposičního typu), *Archaeologia historica* 20, 1995, s. 35–52.

Jiří ŠKABRADA, K pochopení původní struktury některých typů středověkých domů na široké parcele, *Průzkumy památek* 3/1, 1996, s. 41–48.

Jiří ŠKABRADA, *Dům jako sestava trojdílných bytů*, *Průzkumy památek* 5/1, 1998, s. 33–42.

Tomáš KAREL, *Pozdně gotické domy města Touškova*, *Průzkumy památek* I, 1996, s. 31–40.

František GABRIEL, *Postavení staveb mezi historickými prameny*, *Časopis společnosti přátel starožitností* 110, 2002, s. 150–161.

Milada RADOVÁ, Příspěvky k poznání středověkého stavitelství, Praha 1991.

Milena HAUSEROVÁ, *Vývoj středověkého městského domu*, Praha 1991.

Pavel KODERA, *Obraz prostorového uspořádání domů na Starém Městě pražském v předbělohorských pozůstalostních inventářích*, *Svorník* 6, 2008, s. 113–126.

Milena HAUSEROVÁ, Příspěvek k diskusi o oknech obytných staveb ve středověku, *Svorník* 2, 2004, s. 79–90.

Michael RYKL, *Příspěvek k výzkumu středověkých světnic*, *Průzkumy památek* XIV–2, 2007, s. 33 an.

Jan MUK, *Výsledky výzkumu městského domu se zřetelem k vesnickému obydlí*, *Archaeologia historica* 12, Brno-Strážnice 1987, s. 215–218.

Milada RADOVÁ – Milena HAUSEROVÁ, *Síňový dům*, *Archaeologia historica* XVII, 1992, s. 99–113.

Milena HAUSEROVÁ, *V kameni nebo ve dřevě?*, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 11–26.

Milena HAUSEROVÁ, *Špičky tepelné techniky ve středověku*, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 27–60.

Michael RYKL, *Světnice jako srdce stredo-evropského domu*, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 61–76.

Michael RYKL, „Panský dům“ v Týnci nad Labem. Dějiny vzestupů a úpadků jednoho domu, Plzeň 2015, V tisku.

Michael RYKL, *Výpověď stavební historie domu č. p. 509 pro poznání dějin Havelského města*, in: Martin MUSÍLEK (ed.), *Havelské Město pražské ve středověku*, Praha 2012, s. 298–322.

Malgorzata CHOROWSKA, *Średniowieczna kamienica mieszczańska we Wrocławiu*, Wrocław 1994.

Cezary BUŠKO – Malgorzata CHOROWSKA – Jerzy PIEKALSKI, *Średniowieczna działka mieszczańska przy ulicy Igielnej 14 we Wrocławiu*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław 1996.

Další typologické, na dispoziční cílené články:

Rozptýlené publikace průzkumů v odborném periodiku Památková péče, Památky a příroda, Zprávy památkové péče, Průzkumy památek, Svorník, Dějiny staveb, Monumentorum Custos, Památky jižních Čech, Památky středních Čech, výjimečně i Umění aj. Jmenovitě např.:

Josef MACEK, K semanticke středověkého domu a jeho vnitřního členění, Husitský Tábor 10, 1991, s. 47–65.

Pavel KODERA, *Mázhaus – předsín nebo světnice? Příspěvek ke studiu prostorovosti*, Kuděj, časopis pro kulturní dějiny I, č. 1, 1999, s. 14–21.

Jan MUK, *Výsledky výzkumu městského domu se zřetelem k vesnickému obydlí*, Archaeologia historica 12, Brno-Strážnice 1987, s. 215–218.

Pavel KODERA, Sklep či klenutí? Pokus o historicko-semanticke rozklad staročeských výrazů pro klenbu, Svorník 5, 2007, s. 5–12.

Pavel KODERA, *Obraz prostorového uspořádání domů na Starém Městě pražském v předbělohorských pozůstalostních inventářích*, Svorník 6, 2008, s. 113–126.

Michael RYKL – Jan BERÁNEK, *Výstavný středověký dům čp. 234/I v Praze na Starém Městě*, Průzkumy památek XIII-1, 2006, s. 3–34.

Michael RYKL a kol., *Gotické stropy v domě čp. 234/I na Starém Městě pražském*, In: Dějiny staveb, Plzeň 2005, s. 136–144.

Michael RYKL – David RAKUŠAN – Zdeněk DRAGOUN, *Poznámky k pokračujícímu výzkumu domů čp. 150, 151 a 153/I v Karlově ul. na Starém Městě pražském*, Staletá Praha XXIV, 2003, s. 99–131.

Milena HAUSEROVÁ, *Prostorové uspořádání jáchymovských domů*, in: Jáchymov. Architektonická perla Krušnohoří, Karlovy Vary 2009, s. 26–45.

Marie BENEŠOVÁ, *Česká architektura v proměnách dvou staletí*, Praha 1984.

Pavel JANÁK, *Sto let obytného nájemného domu v Praze*, Styl 13 (18), 1933–34, s. 15–65.

Michael RYKL, *Bydlení v nájemném domě v 19. století: co o něm*

prozrazují stavební plány, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 115–134.

Petr VORLÍK, *V objetí techniky*, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 147–166.

Další typologické druhy:

Karel KIBIC, *Historické radnice*, Praha 1988.

Karel KIBIC – Zdeněk FIŠERA, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska I–II*, Praha 2009–2010.

Rathäuser und andere kommunale Bauten, Bericht über die Tagung des Arbeitskreises für Hausforschung e.V. in Lüneburg vom 27. September bis 1. Oktober 2009. Bd. 60, Marburg 2010 Jonas Verlag.

Städtische Spitalbauten in Südwestdeutschland aus der Sicht der Hausforschung. 2009. Bericht über die Tagung in Ravensburg am 30. April 2004, Bd. 59, Marburg 2009.

Luděk ŠTĚPÁN, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*, Praha 2000.

Luděk ŠTĚPÁN, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách II.*, Praha 2008.

Petr VORLÍK, *Garáže. Meziválečné garáže v Čechách: Zrod nového typologického druhu a proměny stavební kultury*, Praha 2011.

Další zdroje:

<http://vepd.cvut.cz/industrialni-stopy-2014/> [cit. dne: 3.9.2014]; V součinnosti s webovým projektem vychází řada *Industriální topografie*, dosud vyšla pro Prahu (2013), Liberecký kraj (2013), Plzeňský kraj (2013), Olomoucký kraj (2013), Pardubický kraj (2012), Královéhradecký kraj (2012), Karlovarský kraj (2011), Ústecký kraj (2011). S projektem je rovněž spojena celá řada dalších publikací zabývajících se obdobnou tematikou.

<http://roofs.cz/> [cit. dne: 3.9.2014].

Dále nelze opomenout regionální literaturu, obvykle historiografického rázu. Tu je nutno sledovat buď v Národní knihovně, nebo v instituci regionálního bádání, obvykle muzeu. Nelze rovněž opomenout některé Soupisy památek z poč. 20. stol.

5.2. Dosavadní průzkumy a způsob návaznosti na ně

Pro většinu našich měst je cca z 60.–poč. 90. let 20. stol. zpracován základní „SHP města“ od SÚRP MO a jednotlivé průzkumy významných domů v jádrech měst. Nutno podotknout, že tehdejší výsledky výzkumu jsou povětšinou v hrubých obrysech stále platné. Přesto je třeba interpretace zde uvedené ověřit, zvláště ve světle nových odkrytů, ale i výzkumných metod (dendrodatabáze aj.) a obecného posunu poznání. Také zde nebývají obvykle rozlišeny početnější stavební fáze gotiky apod.

U dosavadních průzkumů je třeba prověřit – s ohledem na jejich stáří – míru podrobnosti a položit si následující otázky:

1. Jaká grafická a fotografická dokumentace je provádí?
2. Nejsme schopni lépe rozlišit různé středověké a raně novověké stavební fáze?
3. Je zpracován inventář prvků řemeslného vybavení?
4. Nedošlo od doby zpracování průzkumu k dalším objevům či změnám?
5. Jak jsou dokumentovány krovy a prostory na půdě?
6. Jak jsou zpracovány dějiny a stavební proměny 19. a 1. poloviny 20. stol.?

Podle odpovědí na tyto otázky je třeba doplnit chybějící pasáže jak na rovině archivní (to náleží do SHP), tak v rovině dokumentární na místě samém, což je stěžejním tématem této metodiky.

Důležité je rozpoznání nejen toho, co v dokumentaci chybí, ale také toho, co se od doby zpracování spisu změnilo.

Kromě toho mohou být uloženy na příslušném pracovišti NPÚ nálezo-
vové zprávy archeologické a zejména SHP a OPD z poslední doby.

5.3. Fotografické sbírky

Dalším zdrojem informací je fototéka NPÚ, karty zápisu kulturní památky a také fototéky muzeí, vč. tzv. nezařazených objektů apod. Nutno ověřit, zda neexistují soukromé fotografické sbírky na místě. Provéřit je třeba také fondy zobrazující veřejná prostranství při různých příležitostech (1. máje apod.), kde v pozadí mohou být zachyceny dávno zaniklé detaily budov – zaniklé štukatury, členění oken, výkladce, krytiny, vikýře apod.

5.4. Dosavadní plány domů

Historické plány z archivu stavebního úřadu: Archiv stavebního úřadu vč. protokolů je obvykle čitelný a dostupný všem badatelům. Zde jsou realizované a nerealizované projekty 19. a 20. stol.

Pro studium je třeba kopírovat i protokoly, kolky, data, popisky, podpisy majitelů a projektantů.

Při práci s nimi je důležitá kritická analýza, co a jak se skutečně postavilo. Tedy zda byl dům či jeho přestavba skutečně realizovaná tak, jak je v projektu, nebo zda došlo ke změnám později. Typickým problémem je variantnost řešení, kdy se někdy dochovají jen nerealizované varianty (zvl. ve starším období).

U adaptačních plánů pro již stojící stavby je třeba kriticky posuzovat věrohodnost záznamu těch částí domu, které v danou chvíli nebyly předmětem zamýšleného stavebního zásahu – ty bývají nepřesné tvarově a se spoustou chyb.

Součástí vyhodnocení by tedy měla být kritická analýza věrohodnosti. Ideálním východiskem pro porozumění nálezových situací v souvislostech je mít k dispozici také plány sousedních domů. Domy bývaly spojovány a rozdělovány v různé míře stavebních zásahů - od totálního propojení přestavbou až po spojení pouze virtuální - majetkové (z modelových příkladů Jáchymov).

Této skutečnosti si byli již dobře vědomi zpracovatelé SHP měst ze SÚRPMO v 60. letech 20. stol. Proto zpracovávali výzkumy celých domovních bloků.

Plány archivované mimo stavební úřad je nutno dohledávat profesionálním historikem. Půjde o plány z období před polovinou 19. stol. U starších plánů je nutná obezřetnost, o jaký nákres jde, může to být nerealizovaná varianta, případně kombinace zaměření stavu se zákresem návrhu, aniž by to bylo dostatečně graficky rozlišeno.

Plánové podklady dnešní bývají ve velmi kolísavé kvalitě, při jejich používání je nutná obezřetnost a alespoň letmá kontrola věrohodnosti. Pečlivost dostupného zaměření domu na první pohled prozradí správnost zakreslení kleneb, detailů kolem oken v nikách a věrohodné síly zdí a rozdílů v nich. Posouzení kvality zaměření viz metodika měřičské dokumentace od J. Veselého.⁶

5.5. Mapové podklady pro urbanismus a dějiny jednotlivých domů

Mapové elaboráty:

▶ Josefské vojenské mapování – má význam především pro předměstí a situaci kolem města celkově.

▶ výpověď čísel popisných, pozor však na přečíslování měst v r. 1805, takže jde spíše o výpověď právě od tohoto roku dále;

▶ plány některých měst ještě před systematickým katastrálním mapováním (např. Jüttnerův plán Prahy 1815–16, Kutná Hora – plány z let 1750, 1780, 1796, 1813);

- ▶ indikační skica a mapa stabilního katastru;
- ▶ reambulace indikační skic do 70. let 19. stol.;
- ▶ reambulované mapy cca 1890–1910 (nebarvená litografie);
- ▶ meziválečné mapy;
- ▶ mapy poválečné;
- ▶ regulační plány některých měst z 1. třetiny 20. stol.

⁶ Jan VESELÝ, *Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči*, v tisku.

Z výpovědi mapových podkladů je zásadní informací poloha urbanistická, parcelace a její proměna, dále pak proměna podoby půdorysného obrysu stavby a jejího umístění na parcele v běhu času. Samozřejmě, jak je všeobecně známo, vybarvení budov v mapě informuje o nespalnosti či požární bezpečnosti.

U objektů s rychlou proměnou, např. výrobních, mohou být některé evidentně posloupné kroky do katastrálních map vneseny až s odstupem a najednou.

5.6. Městské veduty

Speciální formou sdělení, obdobnou mapě, jsou městské veduty. Krom zvláštních případů je systematický, nejčastější a nejstarší J. Willenberg, kol. r. 1600. Přehled Willenbergových vedut i vedut dalších nalezneme u většiny měst již uvedený v souborném díle K. Kuči *Města a městečka* s informací, kde jsou uloženy a k dispozici.⁷

Výpověď vedut je třeba podrobit kritické analýze. Nelze přeceňovat zaznamenanou podobu jednotlivých zobrazených domů. Spíše jde o princip objemu a charakteru, případně speciality, např. nápadná věžička.

5.7. Dějiny domů z písemných pramenů

Zpracovává profesionál historik, obvykle někdo ze zpracovatelů historické části SHP. Podrobnosti k problematice studia písemných pramenů nejsou cílem této metodiky, jsou obsahem metodiky SHP v partii věnované archivnímu výzkumu.

Ideální je znát i dějiny sousedních domů, zvláště když byli nezřídká dočasně majitelé shodní.

Zásadním milníkem v dějinách i stavebních dějinách domů jsou požáry měst a jejich rozsah. Většinou již není tato informace dostupná jen z pramenů, ale je zpracována také v literatuře (Kuča, *Historický atlas měst*).⁸

Většina záznamů v písemných pramenech se týká prodeje a koupě. Zde může být určitým vodítkem jen náhlá změna ceny. I náhlé navýšení ceny je však třeba posuzovat s obezřetností. Mohlo, ale nemuselo dojít k zásadní stavební aktivitě.

Dobové popisy a inventáře je rovněž nutné interpretovat obezřetně. Nemusí být úplné, mohou být tendenčně zkreslené. Nezřídká je třeba rekonstruovat pohyb pozorovatele podle nesporných záchytných bodů.

Obezřetnost začíná již první rozvahou nad účelem tehdejšího popisu:

⁷ Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I–VIII*, Praha 1996–2011.

⁸ K. KUČA, *Města*, 1996–2011; Kolektiv autorů, *Historický atlas měst české republiky*, Praha 1995–2013.

byl jeho cílem inventář vybavení, např. v pozůstalostním řízení, anebo byl cílem popis stavby, např. kvůli prodeji? Inventární majetek nalezený v místnostech nemusí být totožný se skladbou místností. Pokud tu žádné záznamu hodné předměty nebyly, nemusí být místnost vůbec zmíněna. To platí ovšem i pro části obývané někým jiným, jehož movité předměty nebyly cílem soupisu. Takové místnosti nejsou vůbec zmíněny.

Popisy „stavební“ naopak bývají povšechnější a skladba místností rovněž nemusí být kompletní. Tendenčně může být zkeslen fyzický stav stavby. Zde je užitečné ozřejmit si, zda popis nechal vypracovat prodávající nebo kupující.

5.8. Širší badatelský kontext, zahraniční badatelské analogie

Výzkum a dokumentace městských domů je kromě výše uvedené české literatury a zpracovaných elaborátů SHP předmětem intenzivního studia v německy mluvících zemích. Tamější publikační řada Jahrbuch für Hausforschung čítá již přes 60 svazků. Jde o publikované práce přednesené především na konferencích pracovního sdružení Arbeitskreis für Hausforschung. Na dokumentaci je kladen důraz s příznačnou německou pečlivostí. Publikované výsledky jsou buď ve stavu dokumentárním, nebo převedeny do interpretační roviny. Dřevěné konstrukce, hrázděné i roubené, nutí již více jak půlstoletí k preciznímu zaměřování i následné analýze, v podstatě po prvcích. Není náhodou, že dokumentační systém „Raumbuch“ je, jak i název napovídá, německého původu.⁹

---

⁹ Wolf SCHMIDT, *Das Raumbuch als Instrument denkmalpflegerischer Bestandaufnahme und Sanierungsplanung*, München 1993.

6. NÁZVOSLOVNÁ VSUVKA

6.1. Výškové úrovně v domě (podlažnost) a jejich označování

Tento nový problém byl ještě před několika lety neznámý či nepodstatný: Jde o konflikt mezi technicistním názvoslovím s názvoslovím tradičním, sémanticky sdělným, které bylo a je živé v celé (nejen) střední Evropě.

Technicistní názvosloví (*1. nadzemní podlaží atd.*) je u nás ruského původu (převyj etáž atd.), recentně bylo importováno v době socialismu stavaři podle vzoru Sovětského svazu.

Tradičně označený dům má *přízemí, 1., 2., atd. patro, dále půdu či podkroví*. Synonymum k pojmu *patro* je sémanticky ještě zřejmější pojem *poschodí*, používaný více na Moravě a též ve slovenštině. Pod terénem je 1. či druhý atd. suterén (podzemí, sklepy).

Toto názvosloví až na výjimky citlivě reaguje na pozici patřičné výškové úrovně (obecně podlaží, etáže) k terénu, zvláště na vstupní straně a především je citlivé k sémantice domu. Tradiční názvosloví bylo a je normální a je stále živé v celé západní, jižní a střední Evropě¹⁰. Také u nás je stále používáno v běžné řeči, která není stavařsky formalizovaná. *Názvosloví (obecně) je třeba považovat za součást stavebního kulturního dědictví* (viz exkurs dále). Tradiční názvosloví je sémanticky sdělné, neboť vyjadřuje hierarchickou pozici patřičné výškové úrovně (podlaží, etáže) v domě a jak vzápětí uvidíme, umí citlivě reagovat na okolní terén.

6.2. Vztah názvosloví k terénu

Problém názvosloví nastává u domů ve svahu. Norma pro recentní názvosloví (ČSN EN ISO 4157-1 udává, že 1. NP se počítá do zahloubení nejvýše 80 cm pod terén. Protože je ale zjevné, že s tímto údajem u některých objektů nevystačíme, následuje v normě dovětek: „není-li projektem stanoveno jinak“. Problém se tedy novou terminologií pomocí NP vlastně vůbec neřeší.

Tradiční sémantické označení přízemí v takovém případě vychází ze vztahu k terénu, z pozice hlavního vstupu a také z celkové tradiční hierarchické skladby domu. Je přirozené, že v příčném svahu (**obr. 1**) se ze sémanticky jednoznačného patra (*piana nobile*) vzadu vychází přímo na terén. Nástupní podlaží má všechny ostatní atributy běžného přízemí,

¹⁰ Pochopitelně v publikacích všech středo, západní a jihoevropských zemí je označení v patřičných jazycích totožné s tradičním sémantickým názvoslovím českým. Také Raumbuch používá zcela přirozeně Erdgeschoss, Obergeschoss atd.

Obr. 1a, b. Ilustrační příklad k semantice podlažnosti v domě v příčném svahu. Dům č. p. 82 v Krupce. Ilustrační průhled údolím se strmými bočními svahy. Prakticky všechny domy v sevřenější části údolí mají své dvorky až v úrovni 1. patra.

Obr. 2. Ilustrační příklad k sémantice podlažnosti v domě v podélném svahu. Jáchymov č. p. 72 je dvoupatrový dům uprostřed. Dům má přízemí vyvýšeno nad terén tak, že na délce domu nastoupá do výšky, která téměř odpovídá 1. patru níže položeného sousedního domu č. p. 71. Podlažnost každého domu je třeba posuzovat individuálně jak podle vztahu k terénu, tak podle sémantických znaků v rámci domu samotného. V případě nejistoty rozhoduje označení v historických plánech.

s krámem apod., jenže díky svahu vzadu přiléhá k terénu a pokračuje do něj zahloubenými prostorami, jaké funkčně a prostorově jinde nalezeme ve sklepech, suterénu.

Podélně skloněná ulice (**obr. 2**) způsobuje, že sémanticky jasné přízemí se na konci dlouhé fasády ocitá nepřírozeně vysoko. Jinak si celý dům zachovává svou normální skladebnost.

Je-li dům ve svahu, může také tradiční názvosloví reagovat velmi citlivě označením mezistavů:

Polosuterén se chová svou sémantikou a funkčním určením jako suterén, ale je částečně vyvýšen nad okolní terén. Podobně *zvýšené přízemí* (nebo *snížené přízemí*) je dle všech znaků přízemím, jen vůči okolí vyvýšeným nebo naopak mírně zapsuštěným.

Mezipatro (= *mezanin*) je neplnohodnotné podlaží, někdy ani nezaujímá celý půdorys domu. Funkčně je vztažen k obvykle níže položenému podlaží, nejčastěji přízemí.

Tyto sémanticky sdělné nuance technicistní názvosloví nezná.¹¹

Doporučená pravidla pro popis:

Obecně platí, že při jakémkoliv zacházení – popisném i fyzickém s historickými stavbami není možné, a dokonce je mnohdy nežádoucí, respektovat normy. S touto skutečností se počítá a výjimky z norem jsou ve správně pojaté projektové praxi normální.

Z toho plyne i transformace tohoto principu do názvosloví – platí obecné pravidlo přednosti historie před recentními postupy. Teoretické odůvodnění lze shrnout do dvou následujících bodů:

1. ctít a používat historické názvosloví, jak je uvedeno v historických plánech;

2. pokud historické plány neexistují, popis vést sémantikou vztahu k terénu, nástupního podlaží (přízemí) a hlavního obytného podlaží (1. patra = 1. poschodí). V případě potřeby s výhodou použít dalších názvů – mezanin, mezipatro, polosuterén, zvýšené přízemí, podkroví.

Pozor na záměnu, čím dál častější, ale sémanticky a etymologicky nepřijatelnou: podlaží nerovná se patro (poschodí)!

Pojem podlaží principiálně není třeba zcela zavrhnout: je možné jej použít jako neutrální označení nějaké výškopisné úrovně (synonymum etáže) nebo skupiny úrovní v textu s tím, že následně má být vysvětleno sémanticky správným označením, o jakou výškovou úroveň se jedná, tedy dle historického názvoslovného modelu.¹²

Exkurs: ochrana a udržení názvosloví jako nehmotného památkového rozměru

Snadnou konfrontací s historickými plány posledních 200 let zjistíme, že způsob označování, výše nazvaný jako tradiční a sémantický, je již součástí kulturního dědictví jako nehmotného příslušenství staveb. Zároveň je v běžném povědomí dědictvím stále živým. Odborník je tedy povinen na něj nazírat jako na *živé nehmotné kulturní dědictví* spojené s historickými stavbami. Jeho udržení oproti ahistorickému importu (NP) se musí tedy věnovat stejná pozornost, jaká se věnuje udržení hmotné podstaty památky.

¹¹ Tak například v domě č. p. 234 v Jilské ul. v Praze na Starém Městě je v části dispozice mezi přízemím a patrem takové mezipatro. Technicistní názvosloví, a tím i číslování prostorů v recentních plánech jej mechanicky označilo jako 2. NP. Tím je piano nobile – jednoznačné 1. patro (poschodí) označeno již jako 3. NP! Jiný příklad: Originální plány Josefa Schulze pro Rudolfinum ukazují vstupní, cca o 2 m nad terén vyvýšené podlaží se vši charakteristikou přízemí jako „zvýšené přízemí – Erhöhtes Parterre“. V technicistní nomenklatuře novodobých plánů však zjistíme, že je označeno již jako 2. NP, zatímco jako 1. NP je označen polosuterén, funkčně zcela oddělený, se všemi formálními i disposičními znaky suterénu.

¹² Příklad: schodiště prostupuje všemi podlažími – znamená to, že tedy nejen patry, ale i přízemím a příp. i suterénem. Pokud začíná schodiště již v přízemí, není správné říci, že prostupuje všemi patry.

6.3. Systém číslování prostorů v domě

Problematika číslování místností úzce souvisí s odstavcem předcházejícím. Rovněž zde není vhodné důsledně vždy naplňovat požadavky normy.¹³

6.3.1. Vztah k dosavadním číslováním a jeho úskalí

Existuje-li v dosavadní dokumentaci nějaký systém, je vhodné jej převzít tak, aby spisy byly snadno kompatibilní (nezřídka bývá v předstihu pořízeno zaměření s očíslováním místností, někdy dokonce restaurátorský průzkum).

Úskalí číslování ze stavebních výkresů: ve „stavařském způsobu“ spočívá ve faktu, že získává úplně každá místnost své číslo. Pro SHP či OPD to ale někdy je zbytečné, např. sada recentních či subrecentních záchodů včetně předsíněk vestavěných do někdejší jediné místnosti s klenbou. Pokud prostor čísluje stavební historik, nemá smysl zavádět množství čísel. Pokud ale takové stavařské „rozdrobené“ číslování již existuje, pak není účelné je předělávat, ale někdejší prostor popisovat souborně, např. místnost č. 215–218. Vše bude zároveň srozumitelné z plánu.

Existenci takových příček nelze však ignorovat, neboť tu v kritickou dobu byly a zanechají badatelům budoucím po sobě stopy: otisky, šmorce apod. Pozornost jim však stačí věnovat úměrnou jejich významu.

V recentních plánech bývá použit číslovací systém reagující první cifrou na „stavařské“ nehistorické číslování (NP). Místnosti v přízemí bývají podle 1. NP označeny jako 101, 102 atd. Místnosti v 1. patře jsou shodně s označením 2. NP pak jako 201 atd.

Metodické doporučení: pokud číslování již existuje, převzít – i s vědomím toho, že v patrech se první cifra nebude krýt s číslem patra.

6.3.2. Vlastní číslování, zavedené stavebním historikem – metodické doporučení:

Pokud číslování dosud zavedeno nebylo, systém číslování je žádoucí napojit na tradiční označení podlažnosti. Toto metodické doporučení koresponduje s doporučením metodiky pro měřickou dokumentaci historických objektů (NPÚ, J. Veselý).¹⁴ Tento systém je akceptován ve výše uvedené ČSN EN ISO 4157-2.

(Stále se mění normová ustanovení, zda uprostřed označení dělit tečkou či nikoliv, nehrají v dlouhodobém horizontu roli a nejsou pro metodiku podstatné. Mohou být pouze důležité pro počítačové číslování souboru fotografií, kde není přípustná tečka v názvu souboru, viz postup systemizace fotografií, přiblížený v kap. 11. 2.)

¹³ ČSN EN ISO 4157-2 a 3.

¹⁴ J. VESELÝ, *Měřická dokumentace*.

Místnosti v přízemí:

Normou akceptované a sémanticky správné označení je P01, P02, ...P15 atd.

Možné (a pro zpracování i velmi výhodné) je i označování 015 atd., neboť přízemí je v „nulovém“ vztahu k terénu, nad ním je „jednička“ a pod ním „minus jednička“. Toto označování bylo obvyklé v poslední čtvrtině 20. stol., ještě ve vazbě na tradiční sémantické označování, a lze jej tudíž také bez výhrad přijmout.

Místnosti v mezipatře (mezaninu):

Normou akceptované a sémanticky správné označení je M01, M02 atd. nebo s tečkou M.01.

Tradiční označení místností v patrech (poschodích) může mít různou podobu, aniž by přestalo být srozumitelné. Není tedy důvodu ke striktnímu nařízení, ale k výkladu možností.

Místnosti v prvním patře (poschodí):

Sémanticky správné označení¹⁵ je 1.01 atd. nebo 101. V úvahu připadá i 1P.01, případně římskou číslicí I. 01 (možnosti systémů jsou opět uvedeny v metodice měřické dokumentace, zpracované J. Veselým).¹⁶

Místnosti ve druhém. a dalších patrech (poschodích):

2.01 nebo 201 (případně 2P.01, nebo II.01.)
atd.

Místnosti v suterénech (sklepích):

Normou akceptované a sémanticky správné označení je:

Místnosti v 1. suterénu: 1S01 atd.

Velmi nevhodné je použití číselné řady s nulou na počátku – taková verze je sémanticky zcela nesmyslná.

Místnosti ve 2. suterénu: 2S01 atd.

Místnosti v krovu (podkroví):

lze doplňkově označit např. K.01 nebo podle pořadí odpovídajícího patra.

¹⁵ Příslušný odstavec v ČSN, zabývající se označením v přízemí, v mezaninu a suterénu nemá výslovně vyjádřenu podobu systému v pokračování do patra.

¹⁶ J. VESELÝ, *Měřická dokumentace*.

Poznámka:

Dle zkušenosti je zdánlivá záměna „101“ a „1.01“ v obou systémech problém zanedbatelný a s orientací nebývá problém. Vysvětlení celkového orientačního systému v budově by mělo být v každém případě uvedeno na počátku oddílu s nálezovými situacemi, vlastně v obsahu. (viz kapitola 10.2.)

Jak již bylo uvedeno, nejsou výsledky dokumentace určeny ke strojnímu statistickému zpracování, takže lidský faktor je při jakékoliv interpretaci prvotně nezbytný.

7. OBSAH POJMU MĚSTSKÝ DŮM PRO TUTO METODIKU

Název předkládané metodiky zní na první pohled jednoduše, ale skrývá složitou strukturovanou množinu jevů se vzájemnými překryvy. Předtím, než se budeme věnovat vlastnímu způsobu dokumentace, bude nutné si tyto tématické skupiny pojmenovat.

7.1. Proměna statutu a sémantiky města

Věnujme se nejprve pojmu „město“ jako celku.

Předně vyvstávají prvotní otázky k zodpovězení: Bylo sídlo v historii městem? A kdy?

Nebo je městem až dnes, nerozsáhlá historická zástavba je v podstatě venkovská a sídlo je statutárně proměněno na město až v recentní či subrecentní době? Příkladem mohou být trosky historické zástavby v Roztokách u Prahy: jsou povahy zcela venkovské, urbanizace nastává až na konci 19. stol. a zvláště v meziválečné době a vedle starého jádra, především nad terénní hranou nad starou zástavbou u řeky.

Anebo naopak – města či městečka dnes existují jako vesnice bez většího významu. Město Touškov, Bezděz, městečko Strenice (16. stol.). Polovenkovský charakter má Štramberk, z větší části Rataje n. S. aj.

Kromě stávajícího nebo historického politického statutu vstupuje do zorného pole posuzování i sémantika struktury zástavby. Součástí města mohou být vyloženě venkovské enklávy a zároveň vysloveně městské či maloměstské partie. Příklad: kontrasty v historické zástavbě Bohosudova u Teplic, přesněji Mariascheinu, lidově Šejnova. (**obr. 3**)

Rovněž okrajové partie statutárně skutečných měst, ale malých rozsahem, se v řadě míst od vesnické zástavby neliší (Jablonné v Podještědí). (**obr. 13**, str. 46) Proto je třeba si pro označení „městský dům“ v některých případech položit otázku: Do jaké míry zde bude řeč o městském domě a o jakém? Není městský dům v podstatě venkovský a jen leží v intravilánu, který z nějakých důvodů označujeme jako město?

7.2. Široký obsah pojmu městský dům

Městský dům je heterogenní pojem, kterému je třeba rozumět (alespoň pro účely metodiky památkové dokumentace) jako pojmu místopisnému (dům ve městě) a nikoli sociálnímu – tedy nelze položit rovnítko mezi městský a měšťanský. Ze zorného pole této metodiky přesto některé stavby a areály „domů ve městě“ vyloučit můžeme: klášterní konventní budovy, funkční jako klášter až do 20. stol., hrad, bránu opevnění. Pokud ovšem byly v pozdější době takové stavby

Obr. 3. Bohusudov (správně Šejnov nebo Mariaschein): Mapa stabilního katastru z r. 1843 ukazuje tři základní útvary, tvořící městečko: vlevo víceméně autonomní dvůr s někdejší tvrzí s kruhovým příkopem. Uprostřed maloměstská zástavba bez přilehlých zahrad a polností, vázaná svou obživou především k jezuitů spravovanému poutnímu místu. K němu náleží i rozsáhlý hostinec ve východní části náměstí. Na jihovýchodě je venkovská zástavba s přiléhajícími zahradami a polnostmi. Archiválie Ústředního archivu zeměměřictví a katastru, <http://www.cuzk.cz>.

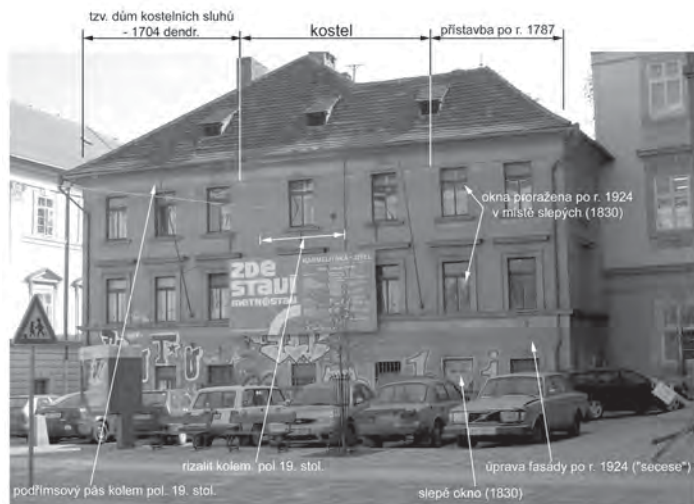
přeměněny na obývané domy (u klášterů např. již za josefinských reforem či dokonce dříve), vykazují mladší uchopitelnou a konzistentní vrstvu, pojmenovatelnou jako obytný městský dům. Tím se zařazují mezi sledovaný okruh staveb v této metodice (byť s mnohdy podivnou dispozicí).

Příkladem může být dům č. p. 387/III v Praze na Malé Straně (**obr. 4**) vzniklý přestavbou a nástavbou zrušeného kostela sv. Maří Magdaleny. Jiným příkladem je přestavba pražské malostranské městské věže, tzv. Juditiny u Karlova mostu na byty a krám v přízemí. Jedna z bašt městského opevnění v Nymburce byla přestavbou přičleněna k objektu fary.

Do heterogenního obsahu pojmu pro tuto metodiku naopak náleží např. dům vrchnosti – feudála ve městě (Slaný, dům č. p. 1 – **obr. 5**), do jisté míry i fara, škola, jistě pak „veřejné stavby“ – radnice, solnice, sklady, sladovna, pivovar, hostinec, hotel aj.

Z různé povahy zmíněných typů objektů se také rozrůzní některé důrazy na dokumentaci (viz kap. 8 a 9).

OBSAH POJMU MĚSTSKÝ DŮM PRO TUTO METODIKU

Obr. 4. Městský dům, vzniklý přestavbou části zaniklého kláštera. Dům č. p. 387/III v Praze, Malé Straně. Celkový pohled od severu.

Obr. 5. Vrchnostenský dům č. p. 1 na náměstí ve Slaném, stav po přestavbě na konci 18. stol. Kromě o něco většího objemu se navenek jinak neliší od ostatní zástavby. V 1. patře – pianu nobile – je však střední reprezentativní vstupní síň vyzdobena štukaturou, která prostor kvalitativně odlišuje od síní v patrech jiných domů. V dispozici je třeba čekat jednak příležitostně obývaný vrchnostenský byt v pianu nobile při náměstí a jednak služební byt či kancelář.

7.3. Různé druhy domů ve městě

Následující přehled je vlastně úvodem do podrobnější kapitoly 9, která bude věnována specifikům různých „domů ve městě“.

A. Nejčastější dům – tzv. „měšťanský“. Jemu se budeme soustavně věnovat v kap. 9. 1. a 10.

B. Zvláštní domy ve městě:

B. 1. „Veřejné budovy“ – radnice, městský špitál, masné krámy apod.

B. 2. Domy pro speciální – obvykle výrobní účely (skladiště, mlýny, vodárna, sladovna, pivovar, příměstské stodoly)

B. 3. Domy, které patří do města, ale typologicky jsou zakotveny jinde:

- ▶ feudální sídlo ve městě či jeho pozůstatky, tedy městský hrad nebo rezidence feudála ve městě
- ▶ fara a její areál
- ▶ přestavěný klášter, pohlcený zástavbou
- ▶ židovský areál – synagoga, škola a dům rabína
- ▶ přestavěné opevnění a jeho stavby

C. Různé typy domů na předměstí

D. Dům v maloměstě

E. Nájemný dům z 19. stol.

F. Vila z 19. a 1. pol. 20. stol. na okraji města

G. Výrobní objekty z 19. a poč. 20. stol.

8. DŮSLEDKY ŠIROKÉHO OBSAHU POJMU „MĚSTSKÝ DŮM“ PRO METODIKU DOKUMENTACE

Dokumentační způsoby, dále vysvětlené v kap. 10, tedy popis a vyhodnocení nálezových situací, jsou a měly by být srovnatelné pro všechny druhy stavebního fondu. Pravidlo stratigrafické posloupnosti v nálezových situacích a rozvaha nad disposičními, konstrukčními a výrazovými důsledky těchto stratigrafických zjištění jsou metody práce, shodné pro středověk, novověk, ale i 19. a 20. stol. a pro jakýkoli druh stavby.

Rovněž pro dokumentaci detailů stavební, řemeslné a uměleckořemeslné výbavy rozmanitost času a typologického druhu nehraje roli.

Rozdíl ve výsledné podobě dokumentace bude v důrazech na povahu a proporcionalitu dokumentovaných jevů. Tak např. u nájemných domů 19. stol. bude převahu sdělení tvořit inventář prvků, zatímco disposičně mnohokrát upravovaný dům středověkého původu bude kromě samozřejmého inventáře prvků obsahovat těžiště sdělení ve stratigrafii a v proměnách disposiční, konstrukční a výrazové z ní vyplývajících.

Pro speciální stavební druhy bude kvůli potřebné erudici ke správné interpretaci nálezů nezbytná týmová spolupráce (nebo alespoň konzultace) se specialistou (židovské památky, výrobní objekty, opevnění apod.).

9. SPECIFIKA RŮZNÝCH DOMŮ (TYPOLOGICKÝCH DRUHŮ) V MĚSTSKÉM PROSTŘEDÍ

Dříve než bude věnována pozornost způsobu záznamu a vyhodnocení, je třeba nastínit specifické problémové okruhy, kterým je třeba se věnovat u různých druhů domů ve městě, a možné odlišnosti v důrazu na dokumentaci.

9.1. Dům tzv. „měšťanský“ – nejčastější badatelské téma

Nejčastější skupinou zájmových objektů zůstávají domy, které můžeme označit nejen dle historické lokace jako měšťské, ale podle převládajícího sociálního zařazení majitelů a stavebníků jako měšťanské. Z historických písemných pramenů přitom vyplývá, že případná držba domů feudálními majiteli či nobilitovanými měšťany byla obvyklá, ale tato skutečnost převážně na stavební podobu dramatický vliv neměla.

Z dosavadních výzkumů také víme, že kultura bydlení se mezi feudální a vyšší městskou vrstvou v pozdějším středověku a raném novověku (14.–16. stol.) prakticky neliší.

Charakteristikou tzv. „měšťanského“ domu bude poloha v jádru historického města, obvykle hrazeného. V našich historických městech bude obvykle v zástavbě řadové, ale ani to není bezvýhradně nezbytné. Hlavní funkční náplň domu bylo sloužit jako obydlí a obživa rodiny majitele. Běžné je však bydlení dalších obyvatel – tovaryšů, pomocníků všeho druhu i nájemníků, tzv. „pokojníků“. V novověku se pak postupně jednotlivé jednotky osamostatňují – pronajímají se jednotlivé byty a v přízemí obchody.

Zkoumání a dokumentace bude sledovat následující problémové okruhy:

1. Jaká je parcelace a jaký typ domu máme před sebou (síňový na úzké parcele, průjezdový či šířkový různého typu¹⁷). Nedošlo k dělení či sloučení parcel stojícího domu? (**obr. 6**)

2. Jaká je možnost a podoba průchodu a průjezdu na parcelu za domem. O jakém způsobu využívání dvora to vypovídá?

3. Podlažnost a její proměnu, zvláště v zadním dílu půdorysu a v síni.

4. Sledování polohy jednotlivých složek základní sestavy obytné dispozice – světnice, síně a komory. Jaká je vzájemná velikost síně a světnice?

4a: Podoba, výbava světnice a její případná proměna v polohopisu i výškopisu.

¹⁷ Milada RADOVÁ – Milena HAUSEROVÁ, *Síňový dům*, Archaeologia historica XVII, 1992, s. 99–113.

Obr. 6. Týnec n. L., vrchnostenský dům č. p. 2 na náměstí (tzv. „velký dům“ zaujal dvojparcelu (2×16 m). Na půdorysu se typický tvar zástavby s předním domem a dvorním křídlem traditionalisticky opakuje ještě při barokně klasicistní přestavbě kol. r. 1800 a loubí má setračně od 16. stol. jen před jedním dílem. Rozbor parcelace vykazuje pravidelné uspořádání, které je však výsledkem úprav raně barokních nebo ještě starších. Archeologický průzkum v severní části domu v průjezdu prokázal blíže nedatovatelnou pozdně středověkou zed v ostrém úhlu vůči dnešní uliční čáře. Zdá se tedy, že náměstí s pravidelnou parcelací na východě bylo dříve širší a dnešní podobu nabývá patrně v raném baroku, snad po požáru (?). Poznámka: v analýze je vynecháno jižní - hospodářské křídlo.

4b: Je síň způsobilá k pobytu – tedy především ke stolování, anebo je spíše prostorem pracovním a komunikačním, přičemž obytná i reprezentativní funkce je přesunuta do světnice? Srovnej Jáchymov č. p. 117 a Žatec č. p. 102 v příloze¹⁸.

4c: Jaký je počet komor, jejich vybavení, lze uvažovat o diferenciaci na komory skladovací a spací?

5. Projevil se průnik palácové a zámecké architektury v 18. stol. do dispozice píana nobile městského domu? Jde především o motiv enfilády a modifikace funkčního určení a znakovosti místností. Projevit se to může především změnou komor na předpokoj a ložnici (viz např. dům

¹⁸ Elaboráty v plném znění uloženy: Tomáš BROŽ – Jaroslav SKOPEC – Michael RYKL, *Nálezová zpráva Žatec č.p. 102*, uloženo ve sbírce SHP NPÚ ú.o.p. Ústí nad Labem; Alžběta KRATOCHVÍLOVÁ – Jakub CHALOUPKA – Alice TRNKOVÁ – Michael RYKL, *Nálezová zpráva Jáchymov č.p. 117*, uloženo ve sbírce dokumentačních fondů NPÚ ú.o.p. Loket.

č. p. 117 v Jáchymově v příloze B této metodiky). Anebo zůstal v podstatě středověký prostorový systém v modifikacích zachován dodnes? Příkladem je dům č. p. 102 v Žatci v příloze a na **obr. 7**.

6. Bylo v historické době v domě obývané nebo jinak organizované využívané podkroví? Sledování stop po něm obnáší interiérové omítky na komínech a štítech, interiérová úprava v krovu – polodrážky či drážky pro prkenné podhledy a také stopy po vikýřích, doložené nejčastěji konstrukčními anomáliemi ve vazbě krovu

9.2. Zvláštní domy středověku a raného novověku ve městě

Jde o skupinu domů, u nichž je primární funkce jiná než bydlení a obživa rodiny.

9.2.1. Domy „veřejného určení“

Pojem je uveden v uvozovkách, protože ve své době se tyto domy takto neoznačovaly. Jde o dům ve městě, který byl nebo je něčím jedinečný a který sloužil širšímu spektru uživatelů, nikoli pouze jediné rodině – dům cechovní, radnice, masné krámy apod., ale i hostinec (později hotel). Proměna mohla proběhnout i vícenásobně ve vrstvách, tudíž se projevy různých typologických určení budou prolínat, doplňovat, nebo budou v konfliktu.

Obecně platí, že je třeba zaostřit na možné proměny rozvržení prostorů dle jejich znaků. Tento postup práce je však obecně badatelsky obvyklý.

V českých zemích je soustavné bádání a všeobecněji dostupná literatura k tomuto tématu, jakožto srovnávací materiál skromná. Mnohem dále jsou v bádání i dokumentaci němečtí průzkumníci.

Věnujme se nyní specifikům dokumentace a průzkumu některých takových domů:

V provozu **radnice**¹⁹ nutno věnovat pozornost sémantice místností, které mohly projít proměnou – radní sál (sín), radní světnice, komora – trezor atd. V čase došlo jistě k nárůstu počtu kancelářů. Jsou v přistavovaných křídlech, nebo vestavovány do stávajícího objemu? Součástí dispozice může být dále vězení v přízemí či suterénu.

Co bylo v přízemí radnice? Byla zde velká vstupní síň, či nejprve např. masné krámy? Kdy se v dispozici přízemí objevují kanceláře?

---

¹⁹ Karel KIBIC, *Historické radnice*, Praha 1988; Karel KIBIC – Zdeněk FIŠERA, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska I–II*, Praha 2009–10.

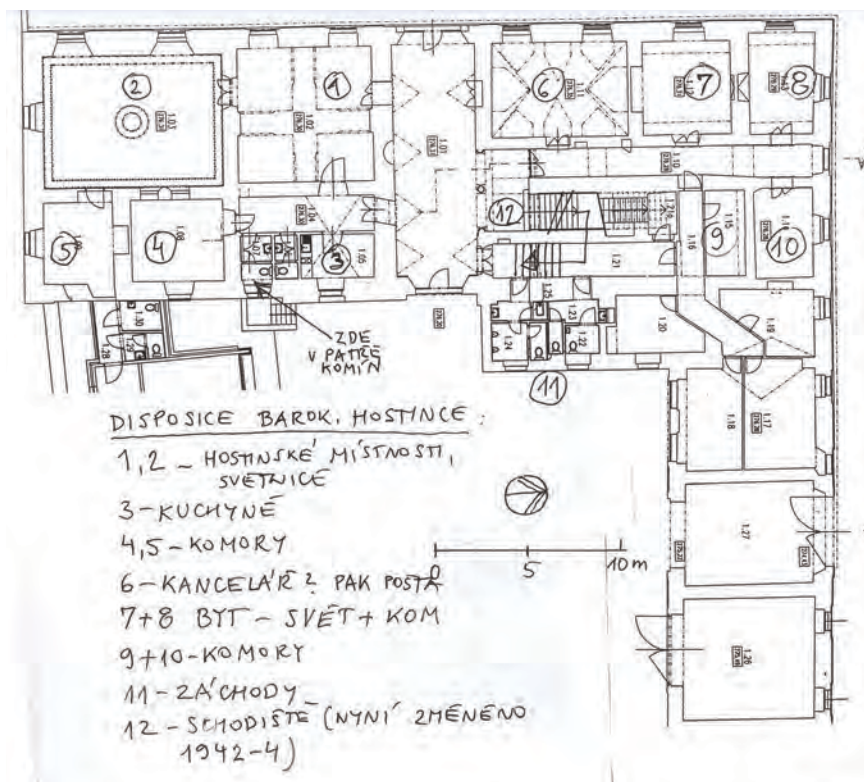

Obr. 7. Dům č. p. 102 v Žatci si uchoval přes další přestavby archaickou středověkou skladbu s vysokou síní (vyznačena žlutě) Dům je na široké parcele, čímž se světnice (označena červeně) nad mírně zahlobeným přízemím se skladovací komorou (označena zeleně) dostává k uličnímu průčelí. Další komory v přízemí i patře jsou v zadní části domu.

Pod pojmem **hostinec**²⁰ ve městě rozumíme samostatnou budovu, nejen měšťanský dům s hostincem a několika pokoji. V dispozici hostince lze sledovat hostinskou místnost, v podstatě charakteru světnice, příp. více takových místností, kuchyni a její komín, skladovací komory, ve sklepě lednici. (obr. 8) K vybavení náležely záchody, příp. i služební byt. U hostinských pokojů v patře pak sledovat uspořádání do dvoj- nebo trojtraktu, opět k nim umístění záchodů. Jako u obytných staveb bude předmětem pozornosti nárůst počtu vytápěných místností v 19. stol. a změna na vytápění tahovými kamny. V areálu je třeba hledat stáje, seník, komoru na postroje, vozovou kolnu, v meziválečné době i garáž.

V dispozici městského **špitálu** (obr. 9) je třeba zaostřit na otázku, zda je tu jen jediný společný prostor, nebo jednotlivé cely – pokojíky. Dále je nutným vybavením kuchyně a místo sakrálního určení – kaple, kostel či jen místo pro oltář.

²⁰ K tématu hostinského ubytování souhrnná práce zatím neexistuje.

Obr. 8. Hostinec ve Slaném č. p. 160 na východní straně náměstí byl vystavěn ve vrchnostenské režii v raném baroku na místě čtyř středověkých domů. Pozůstatky z nich jsou zachovány v suterénech v jižní straně půdorysu a v suterénu a půdorysné stopě na severovýchodě. Zbývající konstrukce jsou barokního a klasicistního stáří v několika vrstvách. Dispozice přízemí barokní hospody je vyznačena v půdorysu.

Masné krámy, později tržnice, představují nezaměnitelný typologický druh. Jak již bylo uvedeno, mohou být umístěny také v přízemí radnice. Kromě dispozičního a prostorového uspořádání je třeba zaostřit též na řešení konstrukční.

9.2.2. Domy pro speciální převážně provozně-technické účely v předindustriální době

Jedná se především o skladiště, mlýny, vodárny, sladovny, pivovary, ale i příměstské stodoly. Specifika samostatných budov cechů, velkých skladišť pro jedinou komoditu jsou spíše fenoménem německým.

Obr. 9. Městský špitál č. p. 94 v Budyni n. Ohří. Dispoziční trojtrakt s formální šířkovou barokní „scenae frons“ z ulice.

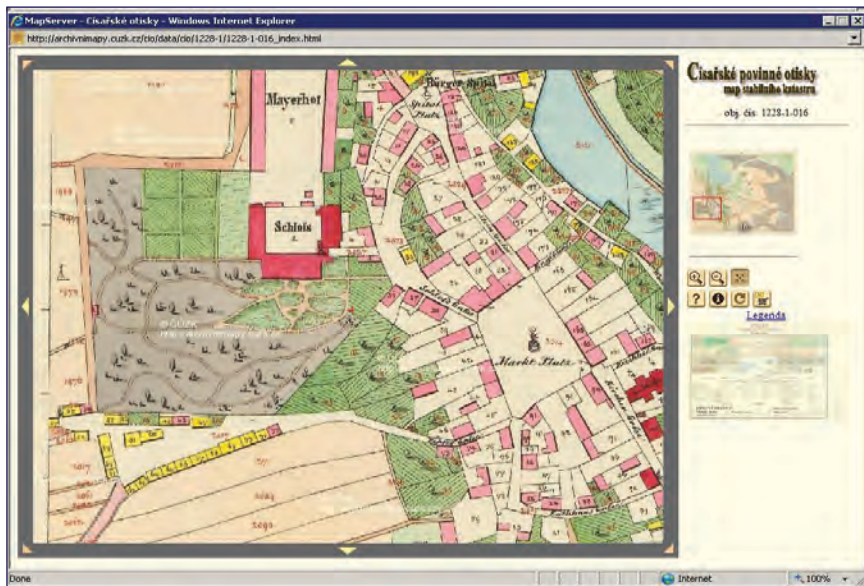
K mlýnům a jejich typologii lze najít již specializovanou literaturu.²¹ Zásadním technologickým přelomem bude období poslední čtvrtiny 19. stol. s přechodem od jednoduchého k tzv. uměleckému složení. Jistě je třeba sledovat, kde je v dispozici byt mlynáře a jak dlouho se tam udržel.

U vodáren je třeba hledat otopné zařízení, které v zimě ohřívalo nádrž proti zamrznutí.

Pivovarský provoz se v poslední době prokazatelně identifikuje jak v rámci stavebního objemu jednotlivých domů, tak jako samostatné budovy. Literatura uvádí náležitosti, které v pivovaru na sladovně v dispozici hledáme. Ve sladovně náduvník, humno, hvozd, valečku, v pivovaru varnu, spilku, štoky na chlazení, ležácké sklepy a lednici. Hledání stop mladších technologických vrstev je spíše doménou konzultace se specialistou.

Cenným dokladem zemědělského či polozemědělského způsobu obživy jsou příměstské stodoly (Kouřim, Doksy) (**obr. 10**).

²¹ Luděk ŠTĚPÁN, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*, Praha 2000; Týž, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách II.*, Praha 2008.

Obr. 10. Příměstské stodoly v Doksech. Z požárních důvodů byly v některých městech s agrárním nebo poloagrárním způsobem obživy stodoly umístěny mimo souvislou obytnou zástavbu, která byla možným zdrojem rizika požáru. Obdobná situace je zachována také např. ve zchudlém, kdysi královském městě Kouřimi. Mapa stabilního katastru z r. 1842 zachycuje západně od města a jižně od zámku skupinu předměstských stodol. Náhled online hledání na webu <http://archivnimapy.cuzk.cz/>

9.2.3. Domy patřící do města, ale typologicky zakotvené jinde.

► feudální sídlo ve městě či jeho pozůstatky, tedy městský hrad nebo rezidence feudála ve městě

- fara a její areál
- klášter, zvl. když je zrušený a pohlcený zástavbou
- židovský areál – synagoga, škola a dům rabína
- opevnění a jeho stavby

V případě hradeb se dějiny a stavební dějiny nezřídka mohou prolínat s dějinami domů. Hradby bývají v 19. stol. prodávány i s baštami přilehlým domům, s nimiž pak sdílejí osudy. Příkladem může být přestavba hradebních věží na obydlí (např. Praha – malostranská mostecká věž, Budyně nad Ohří, Nymburk).²² Problematické bývaly hradby bez hradební uličky, nezřídka atakované přilehlou zástavbou.

²² Písemné prameny k hradbám jsou jak k hradbám jako celku v majetku města vč. bran, tak v novější době rozdrobené písemné záznamy, přiléhající k jednotlivým parcelám.

Obr. 11. Předměstský dům č. p. 18 v Ústěku svým hmotovým uspořádáním a rozvrhem otvorů na první pohled prozrazuje pozdně středověký původ.

Pokud jde o přestavby z jiných druhů budov na obytné budovy, nevyhneme se *dvojí linii interpretace*:

S tím bude někdy souviset nutnost označování názvoslovím funkčního určení a příp. i podlažnosti vždy dvojmo, podle patřičných dějinných vrstev. Např. v baště či hradební věži, přestavěné na obytný dům, asi budeme hovořit o interpretaci funkčního určení, a tudíž třeba i názvu místnosti dvakrát: poprvé pro dobu fungování bašty, podruhé v rámci nové struktury obytné.

9.3. Domy na předměstí

Historická předměstí jsou (doslova) specifický útvar na pomezí města a venkova. Charakterizuje je velká vrstevnatost, opakovaná ničení, proměny na parcele a proměny parcel. Naopak jsou tu velmi cenné doklady konzervace archetypů překvapivého stáří, např. dům, zvaný „dvojče“ na předměstí Ústěku.²³ (obr. 11) Obecné středověké archetypy tu přezívají i v domech fyzicky ne tak velkého stáří, tedy obvykle barokního,

²³ Průzkum, dosud nepublikovaný, provedl P. Dostál a poté aktualizoval J. Škabrada.

Obr. 12. Předměstský dům č. p. 93 ve Vysokém Mýtě, který má v podstatě venkovský charakter v objemu i uspořádání na parcele a v dispozici. Zadní strana parcely je tvořena linií někdejší městské hradby. V domě samotném jsou konstrukce nejvýše z 18. stol. snad s částí staršího nedatovatelného sklepa. Zleva již postupuje patrová zástavba řadových nájemných domů z přelomu 19. a 20. stol. Předměstská zástavba může skrývat překvapení, se kterými dokumentátor a objednavatel dokumentace musí počítat.

Obr. 13. Liberec, ulice Na svahu. Kontrastní situace předměstské zástavby venkovského rázu se dvěma generacemi obytných nájemných domů 19. stol. Dokumentární postupy odpovídají v takovém případě jednotlivým typologickým druhům ve srostlici, tedy v podstatě lidové architektuře a městskému nájemnému domu.

Obr. 14. Příklad maloměstské zástavby z Jablonného v Podještědí. V intravilánu města jsou v těsné blízkosti patrové domy maloměstského bydlení a chalupy, ovšem bez zemědělského zázemí.

o překvapení nemusí však být nouze. (obr. 12, 13) Polozemědělský charakter se odráží ve střídavě akcentovaném vybavení hospodářskými budovami. V pozdním 18. a v 19. stol. se nezdá stává předměstský dům majetkem městské honorace ve smyslu „vily suburbany“, pokud má dostatečný prostor pro okrasnou zahradu (Žatec č. p. 341 na Chmelařském nám.²⁴). Takové období (i když třeba jen epizodické) pak ve struktuře předměstského domu a jeho areálu mohlo zanechat i stopy reprezentace.

9.4. Domy na maloměstě

Domy městského řadového typu a domy odpovídající vymezení obsahu pojmu lidové architektury jsou na maloměstě v jediném intravilánu a mnohdy v naprosté těsné blízkosti. Domy v podstatě venkovské dispozice nemusejí být jen na okrajích, ale dokonce i v témže bloku v zadní ulici, jako jsou městské domy ze strany náměstí. Příkladem je řada, např. Jablonné v Podještědí. (obr. 14) Je potřeba sledovat, jak výrazné

²⁴ Michael RYKL – Martin EBEL, *Stavebněhistorický průzkum domu č. p. 341 v Žatci*, strojopis, Praha 1996, kopie uložena v Národním archivu v Praze.

mají zemědělské vybavení, tj. stáj, chlévy, seník, stodolu a nezbytný průjezd, příp. zda nemají stodolu jakožto požárně nebezpečnou umístěnou až za městem (Doksy, Kouřim aj., **obr. 10**). Mohou ale mít dispošice zcela venkovskou, avšak bez zemědělských budov a prostorů, pokud se někdejší obyvatelé živili řemeslem.

Tématem ke sledování je rovněž umístění hlavního bytu majitele, signalizovaného především velkou světnicí. Jsou-li domy patrové, bývá obvykle logicky v patře – tedy pianu nobile, ale jsou i případy, kdy setravává z různých příčin v přízemí. Mohlo rovněž v toku času dojít k jeho přesunu do patra (Bělá pod Bezdězem č. p. 82²⁵).

9.5. Nájemný dům z 19. století

Jinak bude vypadat parcela, dispošice, a tím i výraz architektury, pokud je dům v historické parcelaci středověkého charakteru v proluce, nebo vznikne radikální přestavbou domu staršího, a nebo je úplnou novostavbou ve zcela nové parcelaci z 19. stol. (typické nádražní ulice). Pro prvotní přehled je doporučen publikovaný soubor typických dispošic.²⁶

9.5.1. Domy z 19. stol. v nově rozparcelovaném území

Ty představují specifický formát průzkumu a dokumentace. Nejprve je třeba zjistit, zda v rámci tehdejšího regulačního plánu nebyly dopředu dány některé skutečnosti: systematicky – okosení nároží (**obr. 3**, str. 34), podoba nárožních domů (formální půdorys či půdorys nahodile projektovaný). Dalším sledovaným faktem bude typické prostorové uspořádání na parcele a typ domu (pavlačový nebo schodišťový, s dvorními křídly nebo bez nich). Jaká byla regulovaná podlažnost či výška římsy v době založení čtvrti či ulice a jak se případně mění nástavbami a mladšími novostavbami?

V dispošici domů bývá obvykle jediná vrstva a na ní parazitní úpravy. Výjimečně tu může být ještě jedna konzistentní úprava, obvykle meziválečná (nástavba patra, slohově konzistentní úprava jednoho bytu apod.).

Proto *oproti běžnému dokumentárnímu postupu v silně vrstevnatém objektu má dokumentace převážně charakter inventáře*. Některé prvky jsou i stejné, lze odkázat na patřičný shodný prvek jinde v elaborátu, jen vyznačit stav dochování, např. chybí jedna klička apod. Nesmí se podcenit hierarchizace podoby detailu v různých podlažích: „uvítací“ vestibul v přízemí

²⁵ Michael RYKL – Tereza KLÍMOVÁ, *Bělá pod Bezdězem*, č. p. 82, stavebněhistorický průzkum, rukopis, uložen na NPÚ, pracovišti pro střední Čechy.

²⁶ Michael RYKL, *Bydlení v nájemném domě v 19. století: co o něm prozrazují stavební plány*, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 115–134; Pavel JANÁK, *Století obytného nájemného domu v Praze, Styl 13(18)*, 1933–34, s. 15–65.

a pokračování oficiality do patra, levnější provedení výše – do posledního patra a na půdu a naopak níže – do sklepa. Nic z této sémanticky sdělné sestavy nesmí být opominuto.

Jak již bylo uvedeno, vyhodnocení dispozice je jednoduché a přehledné.

Součástí procesu bádání je však konfrontace s historickými plány, nakolik byla stavba podle nich skutečně realizována.

Je třeba dát pozor na archivované, neschválené či nerealizované návrhy. Je třeba hledat drobné rozdíly v dekoraci, v konstrukci, případně i v dispozici, jsou-li ještě čitelné. Po dobu výstavby mohlo dojít k proměně slohové módy (např. navrhovaný detail novobarokní někdy kolem r. 1905 byl nakonec realizován jako secesní).

V suterénech je možnost nálezů pozůstatků více generací technického vybavení.

Na dvoře či zahradě anebo v předzahrádce před domem mohou být zbytky zahradních úprav – ploty, dlažby, záhony, výjimečně i altány apod.

Nutno sledovat i zbytky někdejších živností ve dvoře, zásadní je pro ně existence průjezdu. V takovém případě je třeba hledat dílny, stáje, vozové kolny na dvoře, v horizontu meziválečném již i garáže.

9.5.2. Nájemný dům 19 stol. (novostavba) v proluce mezi starší zástavbou

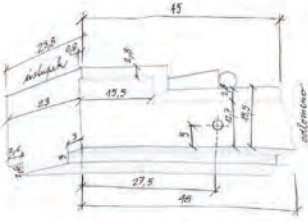
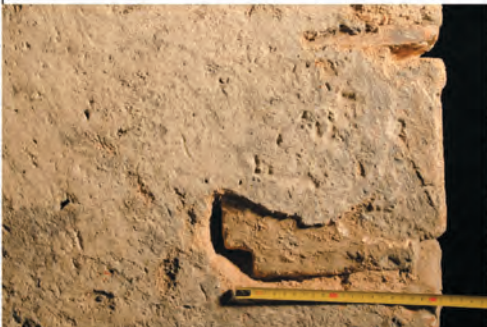

Specifikem takových domů je podřízení moderních prostorových zvyklostí nájemného domu z 19. stol. středověké nebo středověké tradici poplatné parcele. Může tím vzniknout velmi deformovaná dispozice, která v extrému může vést v podstatě až k volné nápodobě dispozice starší. Zvláště se to projeví způsobem umístění schodiště. Nebývá u dvorní fasády jako u jiných novostaveb, ale uvnitř dispozice, v poloze “středověké“. Jeho povinné osvětlení pak obstará světlík svrhu.

Vyhodnocení jevů tradičních a jevů typických pro dispozici v 19. a na počátku 20. stol. je tudíž jedním z úkolů vyhodnocení dokumentace.

Nezbytná je konfrontace s plány, obdobně jako u výše uvedených novostaveb své doby v nově zakládáných územích. V případě výstavby na místě staršího domu se objeví specifika průzkumu: možnost využití starších částí dispozice, zvl. suterénů. Oproti plánům v archivu mohou být odlišnosti ve skutečně ponechaném rozsahu staršího zdiva. Může to být jak méně, tak více. Lišit se od plánu nakonec může i výsledný rozsah suterénů.

Nalezené anomálie a rozdíly vůči archivní dokumentaci je třeba srozumitelně vyznačit a verbálně okomentovat. Je třeba rozlišit mezi skutečnými odchylkami a pouhou schematizací v plánu.

METODIKA DOKUMENTACE MĚSTSKÝCH DOMŮ

SOUPIS DRUHOTNĚ POUŽITÝCH PRVKŮ ZE ZBOŘENÉHO PŘEDCHÁZEJÍCÍHO DOMU PRAHA I - NOVÉ MĚSTO, č.p. 1895 - II, PŠTROSSOVA 14		
<p>NÁZEV PRVKU: FRAGMENT BAROKNÍHO OSTĚNÍ</p>	<p>ČÍSLO PRVKU: P01</p>	<p>str. 1/1</p>
<p>UMÍSTĚNÍ: sklep, mezi P00 a 00.06</p>		
<p>POPIS PRVKU: Fragment barokního ostění z pohledové strany s uchem, kapkou a kuličkou. Z rubové strany polodrážka pro barokní okno, z lícové strany dodatečná polodrážka pro klasicistní lícové okno. Zbytky nátěrů: V hloubce 3,5 cm od líce lišty je náběh omítky fasády se zbytky nátěrů: 1. bílá, 2. špinavá bílá, 3. šedá - nesouvisí s šedou výmalbou sklepa - nalezena v koutech pod omítkou sklepa; pozůstatky šedého nátěru související s výmalbou sklepa. Zevnitř na hrubo opracováno - určeno k omítání - síla okenního rámu 3cm; zbytky dřevěné hmoždinky o průměru 2,6mm se zaraženým železným profilem 10x5mm (kovaný hřebík);</p>	<p>skica rozměrů:</p> 	
<p>MATERIÁL: pískovec</p>		
 <p>pohled z jihu</p>	 <p>umístění fragmentu ve stěně</p>	
 <p>pohled ze západu</p>		

Obr. 15. Jeden z druhotně použitých fragmentů z demolice staršího domu v řídcé omítaném sklepním zdivu.

Součástí dokumentace je vyhledávání a inventarizace druhotně použitého materiálu ve zdivu, pokud je vidět, tedy zvl. v suterénech, (**obr. 15**) ale i dřeva v krovu, ale i druhotně použitých oken a dveří i dlažeb. Nalezneme je obvykle v podřadnějších prostorech – v suterénech, ve skladišti, na půdě, v prádelně, v podkroví (jako okna do světlíku apod.). Použity však mohou být i části starší dispozice, pokud byly jednoduše technicky způsobilé, a také pokud bylo možné je do nově koncipované dispozice včlenit. Příkladem je dům č. p. 84 v Žatci.²⁷

9.6. Vila 19. a 1. pol. 20. stol. na okraji města

Práce na dokumentaci bude metodicky obdobná s dokumentací nájemného domu. Specifika studia a dokumentace vilové architektury je obdobná, jako byla uvedena u novostaveb nájemných domů na volné parcelaci ve městech. Vyhodnocení dispozice je jednoduché a přehledné. Pro úplnost zopakujeme:

Součástí procesu bádání je rovněž konfrontace realizace a historických plánů a neschválené či nerealizované návrhy. Opět je třeba hledat drobné rozdíly – v dekoraci, v konstrukci – jsou-li vidět i v dispozici, jsou-li ještě čitelné.

V suterénech je možnost nálezů pozůstatků více generací technického vybavení.

Na dvoře, zahradě anebo v předzahradce před domem mohou být zbytky zahradních úprav – ploty, dlažby, záhony, výjimečně i altány apod., dále treláže na zdech, cesty a jejich úprava, ale i domek zahradníka (pokud neměl jen byt v polosuterénu).

Přizvaný dendrolog by měl zhodnotit druhovou skladbu a stáří, tedy dendrologickou historii zahrady a jejích úprav.

U vily je třeba závěrem vyhodnotit, zda jde o typ vycházející z paladiánského schématu (tedy starší, ukotvený ve 3. čtvrtině 19. stol., nebo mladší, objevující se kol. r. 1900, využívající vzory anglické s obytnou schodišťovou halou, příp. i krbem).

Profese majitele vily se projeví i případným vybavením určitého prostoru uvnitř (kancelář či ordinace), vila může být však pouze rezidenční, anebo naopak doplněná objektem výrobním. Příkladem bezprostřední symbiózy sídla majitele a výrobní budovy je předměstská vila v Žatci se skladem chmele, např. č. p. 313, 395, 855, 1257. K výše uvedeným objektům, kromě domu č. p. 855 je ve fotoarchivu NPÚ ú. o. p. v Ústí nad Labem k dispozici digitální fotodokumentace exteriérů, v případě domu č. p. 1257 i interiéru.

²⁷ Tomáš BROŽ – Jaroslav SKOPEC – Michael RYKL, *Nálezová zpráva Žatec č.p. 84*, uloženo ve sbírce SHP NPÚ ú.o.p. Ústí nad Labem.

9.7. Výrobní objekty industriální doby – 2. pol. 19. století a 1. pol. 20. století

Při zpracovávání dokumentace takových objektů či jejich částí bude nezbytný přesah do metodiky dokumentace průmyslového dědictví.²⁸ Nejlépe je pak některé jevy konzultovat se specialisty. Charakteristickou vlastností výrobních objektů je rychlý sled úprav, ale v městském intravilánu též principiální vrstevnatost. Výrobní objekty mohou být adaptovány z prostorů, objektů a křídel původně jiného určení. (např.: Týnec n. L. č. p. 2, jatka a uzenářství v adaptovaných stájích, **obr. 16**). Samostatnou stavbou je kolkovna a sušárna v Žatci, naopak jen část domu – polosuterén byl v Jáchymově č. p. 127 vyhrazen stříbrnické dílně (**obr. 17**).

Po konfrontaci s písemnými prameny je specifickým výzkumným postupem hledání a dokumentace stop technologie k danému provozu – pohon, topeniště, větrání, hospodaření s vodou, hospodaření s palivem, pohon, doprava uvnitř objektu a její stopy (schody, dopravníky všeho

Obr. 16. Týnec nad Labem č. p. 2. V bývalé stáji na dvoře domu (kdysi vrchnostenského) byla ve 20. letech 20. stol. zřízena výrobní uzenin: dochovaly se kotle, stopy po transmisii a traverzový rám pro stacionární elektro(?)motor, který v případě potřeby mohl pohánět i jiný stroj na dvoře.

²⁸ L. ŠTĚPÁN, *Dílo*, 2000; Týž, *Dílo*, 2008.

Obr. 17. Jáchymov č. p. 127, dnes fara. Dílna s ohništěm v polosuterénu domu byla součástí vybavy domu v době vzniku. Přístup vedl jak šíjí z ulice, tak schodištěm v síle zdi z přízemí domu.

druhu), komunikační schéma a jeho proměna, přirozené či umělé osvětlení a větrání. U provozů obsahujících vodní pohon pak je třeba sledovat stopy příslušenství k němu – stoličce pro ložisko palečnického a oběžného kola, otvory ve zdi pro hřídel, často ve více generacích, přestavby na turbíny. Jako mladší odnož téže problematiky jsou pak transmisy a jejich stopy, základy a rošty pod stroje a pohony aj. stopy výroby.

10. DOPORUČENÁ POSLOUPNOST PRŮZKUMU, DOKUMENTACE VE SPISU A JEJÍ SLOVNÍ A GRAFICKÝ DOPROVOD

Tato partie metodiky je vytvořena přednostně pro typologický druh označovaný jako „měšťanský dům“ středověku a raného novověku. Jak již bylo uvedeno, jde o početně převládající druh domů v intravilánu našich historických měst.

Jednotlivé jevy lze transponovat i do dokumentování jiných typologických druhů domů ve městech. Na specifika jiných druhů staveb upozornila kapitola 8 a 11.

10.1. Urbanismus a situace, parcelace

Úvodem je třeba stručně charakterizovat, zda dům je v založené (lokované) či rostlé části města. Informace poskytne jak studium historických mapových podkladů (viz kap. 5.5.), tak dosavadní archeologické výzkumy v okolí.

Dalším krokem je prověření parcelace – jde o dům na pravidelné či atypické parcele ve srovnání s okolními, vznikl dělením nebo sloučením?

Není vždy jednoznačné, že pravidelná parcelace musí být primárně lokační. Část města může být přeparcelována více či méně komplexně, anebo jen kosmeticky, obvykle po požáru aj., pomineme-li regulace 19. a 20. stol.

Je zástavba na okolních parcelách srovnatelná? Jsou k rozpoznání nějaké typové znaky? V půdorysu na parcele nebo dokonce i při pohledu zvenčí (domy v severní části jádra města v Českém Brodě).

10.2. První seznámení s domem a s orientačním systémem použitým v předložené dokumentaci

Úvodem postačuje stručná (může být i heslovitá) charakteristika polohopisu a pohledu z ulice. Na úvod postačuje jen stručná slohová charakteristika poslední dochované vrstvy s odkazem na další kapitoly (diskuze viz též následující exkurs).

V celkové fotografii (či více fotografiích) domu v úvodu je vhodné označit podlažnost a systém číslování. Odpadnou tím jakékoliv nesrozumitelnosti různých číslovacích systémů (viz výše) a jasně vyzní sémantika názvosloví v porovnání se zobrazeným pohledem.

Jak již bylo uvedeno, bude takové zobrazení zvláště užitečné tam, kde se budova potýká s výrazně svažitým terénem (Jáchymov, Krupka – obr. 1, 2), nebo pokud se zde nachází více či méně nápadné stopy archaického výškového rozvrstvení, tedy polosuterény, zvýšení přízemí, mezipatra apod., případně dramaticky silné navážky, které podlažnost mohly posunout až o polovinu výšky podlaží.

Do téže skupiny informací náleží i údaje o výšce a proměnách terénu v bezprostředním okolí. Informace nejlépe poskytnou výsledky záchranných archeologických výzkumů (nejčastěji výkopy pro různá vedení). Základní, i když v toku času jen částečnou informaci, podá hlavní vstupní portál. Na něm je vidět, jak se změnil terén po dobu jeho existence.

V základním orientačním popisu je třeba do půdorysu vyznačit, pokud to složitost situace vyžaduje, smluvené názvosloví pro konkrétní části domu, např. JV dvorní křídlo apod.

Vracíme se zde k obecnému pravidlu: sotva lze jakýmkoli „předpisem“ postihnout různé nuance, které prostorová skladba a vztah k rozličnému terénu a jeho proměně přináší. Lépe než nemotorný a nefunkční obecný předpis je lepší systém graficky představit na úvodním listu.

Exkurs: Diskuse priority zařazení popisu fasád do posloupnosti ve spisu

Do vstupní partie není příliš vhodné podrobněji popisovat fasády. Dříve se v této pozici popis ve spisech SHP objevoval, což bylo způsobeno převažujícím primárním hlediskem uměnovědným. Pozornost tak bývala nejprve věnována podrobnostem slohovosti v předstihu před rozpoznanou prostorovou skladbou.

Po úvaze lze jako metodické doporučení navrhnout následující posloupnost: podrobnější výklad fasád uvádět až za rozbor dispozice a jejích proměn, neboť rozvrh fasád je s disposičně-konstrukční skladbou v jasné pojmenovatelném logickém vztahu. Anomálie v rytmu oken, diskrpance v řádovém tvarosloví aj. jevy mohou mít bezprostřední příčinu v konfliktu teoretické řádové skladebnosti s mnohdy již existující prostorovou strukturou. A proto je třeba jí nejprve rozumět.

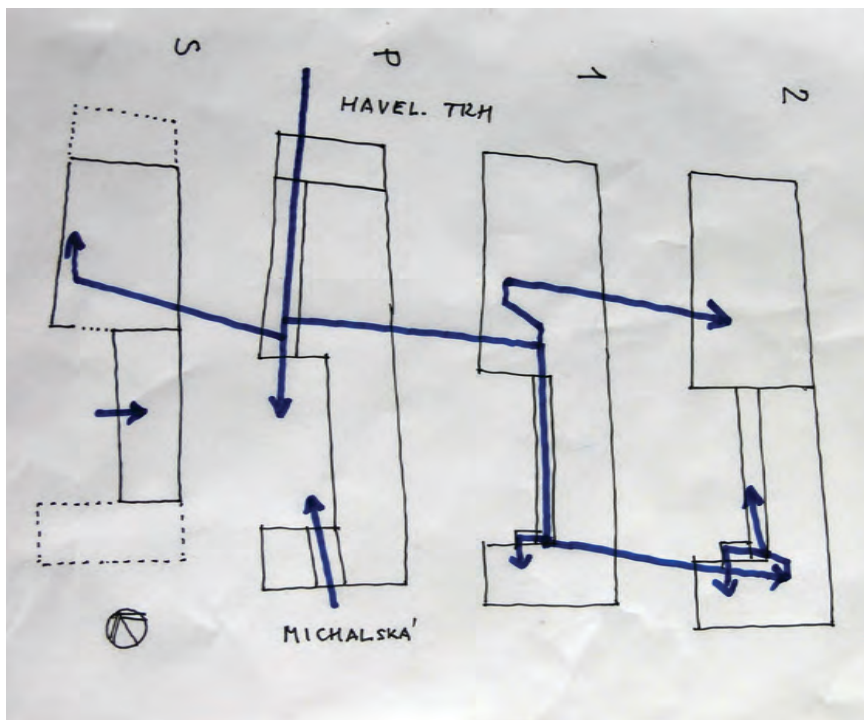
Pochopitelně ale úroveň spisu a badatelská a dokumentární hodnota neutrpí újmu, pokud popis fasád bude již zde a zpětně při rozboru dispozice bude na propojující jevy upozorněno.

10.3. Komunikační schéma pohybu

Pokud je systém pohybu v domě komplikovaný, je třeba již na druhém listu s ním uživatele seznámit. Ve většině příkladů to jistě nezbytné nebude a komunikační schéma bude na pohled zřejmé z půdorysu.

Komunikační schéma hlavního křídla domu může v případě potřeby verbálně nebo grafickou zkratkou (**obr. 18**) zaznamenat, zda vnitřní schodiště je jediné nebo se po podlažích mění a jak. Pokud lze rozpoznat, pak uvést, zda je rozdíl mezi stavem dnešním či stavy historickými, s odkazem na výklad v náleзовých situacích.

Obr. 18. Komunikační schéma složitějšího domu – Havelský trh v Praze, č. p. 509. Ve většině případů takové schéma nutné nebude.

Komplikovaný může být přístup do dvorních křídel. Je třeba zachytit, zda dvorní křídla fungují jako samostatné jednotky se svými schodišti,²⁹ nebo zda jsou komunikačně vázána na křídlo hlavní. Druhá možnost v praxi znamená, že patra dvorních křídel jsou přístupná jen po schodech umístěných v hlavním – uličním křídle.

Pokud je starší stav nezřetelný, bude předmětem hypotetické interpretace v následujících kapitolách. Zde na úvod se tedy popis omezí na stav v době průzkumu.

²⁹ Příklad: Praha, Havelský trh, historicky daná zvláštní kombinace schodiště, poplatná ještě komunikačnímu systému středověkého vrstevnatého domu: do 1. patra je možné stoupat pouze schodištěm hlavním v přední části domu a dvorní křídla mají svá samostatná schodiště až od 1. patra výše. V klasicistních i pozdějších novostavbách nájemných domů na složitém a rozsáhlém půdorysu mají schodišť několik. V meziválečných domech bývají dokonce schodiště samostatně číslována.

10.4. Strukturovaný inventární popis po místnostech – tzv. „Raumbuch“

V rámci jednoho domu může být badatelská situace velmi rozdílná a objem získaných informací naprosto nesouměřitelný. Ale i to je stav bádání a dokumentace v čase. Ačkoliv bude třeba se s tímto faktem smířit, vymezíme tušené problémové okruhy pro další bádání.

V polozřícených částech jsou přirozené odkryvy destrukcí či možnosti sondáží tak rozsáhlé, že objem získaných informací je srovnatelný s hloubkovým SHP či OPD. Jinde je část domu obydlena, se zařízením, a tudíž je míra získaných informací na úrovni standardního nedestruktivního SHP, dokonce s omezením pohledů na všechny části zdí, protože tu stojí nábytek.

Strukturovaná inventarizace místnosti v sobě shrnuje jak všeobecně popisnou část celkové charakteristiky, tak jednotlivé nálezy a jejich případné mikrodejiny. Obdobně to platí i pro dokumentaci detailu.

Úvodní karta místnosti by měla obsahovat:

- ▶ skicu nebo výřez půdorysu patřičného podlaží s vyznačením místnosti, grafickým měřítkem a severem;
- ▶ půdorys místnosti s nejbližším okolím situací a prvků inventáře;
- ▶ celkovou charakteristiku místnosti, půdorysné rozměry a výšku;
- ▶ pokud je lze odvodit či odhadnout, napsat i funkční určení místnosti, a to i případné změny v posloupnosti času, s odkazem na interpretační část;³⁰
- ▶ podle potřeby verbální upozornění na jevy na pohled nenápadné, např. vzájemná odlišnost okenních nik apod., s odkazem na nálezové situace;
- ▶ dle uvážení učinit poznámku o přístupnosti, možnostech průzkumu, ale zvláště také o předpokládaných dalších nálezech.

10.5. Jednotlivé nálezové situace

10.5.1. Definice nálezové situace

Nálezovou situací je obvykle míněn vrstevnatý vztah konstrukcí, omítek, nátěrů. Vrstevnatost nálezové situace prozrazuje souvislosti s celkovým funkčním uspořádáním či estetickým ztvárněním nebo s obojím. Výpovědí nálezové situace je tedy obvykle „děj“.

Pokud jde o prosté konstatování existence nějakého prvku, lze spíše hovořit o soupisu prvků (viz dále).³¹

³⁰ Příklad: světnice v přízemí, od konce 19. stol. krám, ve 2. pol. 20. stol. sklad.

³¹ Nálezovou situací tedy není např. kruh v klenbě.

Ale pozor: některé prvky, např. dveře či okna, mají svými vlastními dějinami charakter nálezové situace, a to jak vztahem k ostatním konstrukcím a povrchům, tak svou vlastní skladbou.³²

Metodické doporučení: detaily se složitějšími dějinami, s vrstevnatostí, je lépe uvést do nálezových situací; v katalogu prvků je pak potřeba uvést k orientační fotografii, že podrobněji je prvek zpracován v oddíle věnovaném nálezovým situacím.

Pro snadnou orientaci uživatele je vhodné tento vztah obousměrně vyznačit (tedy v inventáři odkázat na nálezovou situaci a v nálezové situaci na další podrobnosti uvedené v inventáři).

10.5.2. Způsoby lokalizace nálezové situace do spisu

Záznamy o umístění nálezových situací se nyní používají především ve třech provedeních, která lze považovat za souřadné co do kvality. Pamětlivi toho, že údaje nemohou být bez dalšího intelektuálního zpracování strojně shromažďovány a vyhodnocovány, můžeme všechny považovat za souřadné a je možné poskytnout zpracovateli výběr.

Varianta I.: stěny popsat světovými stranami, k nim patříčné nálezové situace

Výhodou systému je absolutní orientace.

Nevýhoda vzniká u nevyhraněných světových stran, jako např. SSZ apod., kdy se může ztratit přehlednost. Do jisté míry lze nedostatek řešit v preambuli celkové situace místnosti vytčenou generalizací, např. sdělením, že SSZ bude sever.

Varianta II.: stěny popsat čísly stěn vyznačenými v půdorysu

Výhodou je, že systém není citlivý vůči problematickým světovým stranám, bez obtíží zvládá víceúhelné nebo půdorysně zalomené prostory. Nevýhodou je nezbytná stálá přítomnost plánku v každém okamžiku. V modelových příkladech této metodiky je tímto způsobem zpracován dům č. p. 134 v Jáchymově.

Na počátku popisu přízemí je uvedeno, jakým sledem jsou místnosti popsány. Příklad poskytl J. Chaloupka:

„Popisy jednotlivých prostorů v interiéru jsou strukturovány ve sledu strop, podlaha a stěny, přičemž první popisovanou stěnou je ta naproti hlavnímu průčelí a pokračuje se dále ve směru hodinových ručiček. Z důvodu nepravidelné orientace objektu je první – severovýchodní – stěna označena jako stěna „a“, dále vpravo následuje stěna „b“ atd.

³² Např. zárubeň barokní, křídla klasicistní, druhotně použité barokní panty a zástrče, kus kování klasicistní, část meziválcená, kol. 1900 dodána ještě druhá křídla kvůli zateplení. To jsou mikrodějiny s interpretačním dosahem do okolí – minimálně svědčí o provozu místnosti, nárocích na teplo, o pozornosti oprav jemu věnovaných.

Místnost 1.1

Součástí do nedávna komerčně využívaného prostoru v předním traktu domu. Místnost obdélného půdorysu zaklenutá dvojicí segmentových kleneb do traverzy kolmo k hlavnímu průčelí. Uprostřed stropu, nalevo od traverzy, je zavěšen tyčový elektrický lustr. Podlaha prkenná, skladba rovněž kolmo k hlavnímu průčelí, překrytá dožilým linem. Při styku se stěnami jsou dřevěné profilované lišty. Stěny i strop jsou opatřeny hladkou omítkou s bílým nátěrem, lokálně opadaným a pod ním prosvítají nátěry starší (viz další popis).

Stěna **a** je bez plastického členění. V levé části, ve výšce cca 280 cm se nachází kruhový otvor pro kouřovod, zaslepený plechovou krytkou. V pravé části je dveřní otvor propojující místnost se sousední 1.4 v zadním traktu domu. Otvor je orámován dřevěnou obložkou, zdobenou dvojitým výžlabkem na líci. Opatřena je okrově žlutým krycím nátěrem. Dveře byly zavěšeny a otvíravé do místnosti 1.4. Nalevo od dveří je bakelitový dvoutlačítkový vypínač světel. Nad vypínačem vlevo ze zdi volně vyčnívá drát elektrického rozvodu. Při pravém spodním rohu stěnou procházejí trubky ústředního topení. Nalevo od dveří je do výšky cca 140 cm znatelné poškození omítky v důsledku působení vlhkosti. V těchto místech jsou čitelné starší nátěrové vrstvy. Pod nejmladším bílým nátěrem (1.) se nachází mladší nátěr žluté barvy (2.), pod ním růžové barvy (3.). Následuje opět světle žlutý nátěr s načervenalým válečkovým dekorem a v místě poškození zřejmou svislou linkou červenohnědé barvy (4.) a nejstarší zjištěný nátěr světle modré barvy s tmavě modrými šablonovými malbami se srdcovitými a rostlinnými motivy (5.).

Stěna **b** je opět bez plastického členění. V levé části je umístěn žebrový liti-
nový radiátor, napravo od něj porucha omítky, kde je možné sledovat soubor nátěrů, shodné s předchozí stěnou **a**. V celém rozsahu stěny vede při podlaze dvojice trubek ústředního topení.“

Varianta III.: pročišlované nálezové situace celkově v celé místnosti

Nálezové situace jsou vyznačeny do půdorysu. Není rozlišeno, na které stěně se nacházejí. Výhodou systému je snadné přidávání dalších nálezových situací, prostým přidáním dalšího čísla či písmena. Takový systém bez problémů obsáhne i situaci na stropě a na podlaze, v koutech a zvláště jejich přechody (např. mezi zdí a stropem, zdí a podlahou).

Nevýhodou je, že číselná (či písmenná) řada bývá v místnostech na zdech, stropě a podlaze „napřeskáčku“ podle toho, jak při průzkumu přibývaly nebo se postupně odkrývaly. Také v tomto případě je nezbytný vždy přítomný plánek.

Varianty označení nálezové situace ve spisu ke kartě nálezové situace:

Varianta A – křídlo (uliční, např. východní dvorní, zadní apod.) + podlaží + povinné číslo místnosti + písmena abecedy;

Varianta B – křídlo (uliční, např. východní dvorní, zadní apod.) + podlaží + číslo místnosti + římské číslo nálezové situace;

Varianta C – křídlo (uliční, např. východní dvorní, zadní apod.) + podlaží + číslo místnosti + arabské číslo nálezové situace.

Příklad:

A: uliční křídlo – 1.patro./110-d nebo:

B: uliční křídlo – 1.patro./110-IV nebo:

C: uliční křídlo – 1.patro./110-4

Volbu variant A–C je možné nechat na zpracovateli. Je-li třeba, lze některé soubornější partie popisovat v textu o celé zdi (stěně). Přihlédnout by se mělo k tomu, zda již dříve jiný badatel nezahájil nějakým systémem číslování nálezových situací nebo zda není arabské číslování nebo písmenné označení již „obsazeno“ číslováním sond restaurátorských. Krom toho poslední jmenovaný systém (s arabskými čísly) lze považovat za méně přehledný, neboť jde o sestavu stále arabských čísel, tedy vizuálně nevýraznou.

Metodické doporučení:

Ačkoliv své výhody i nevýhody mají všechny varianty I–III, lze doporučit **variantu III** s označením dle A nebo B jako univerzální. V úvodní kartě celé místnosti lze některé souhrnné pasáže podat formou popisu celé zdi (stěny) s odkazem na další číselné označení.

10.5.3. Označení nálezových situací na místě a pro fotografii

Velmi žádoucí je při práci samé označit nálezové situace přímo na místě. Tam ovšem pro jednoduchost a přehlednost postačí zkrácený formát, tedy jen číslo místnosti a nálezová situace. Z výše uvedených příkladů tedy např. 110-d. Nálezovou situaci se doporučuje označit nálepkou nebo křídou (detail příp. tužkou) na bezcenný povrchový nátěr nebo na hrubou konstrukci. (**obr. 19**)

Označování nálezových situací přímo na místě má několik jednoznačných výhod: označení nálezové situace je *automaticky součástí fotografie*, nemusí se dodatečně dohledávat, neztratí se legenda, fotografie se nemusejí v případě nedostatku času popisovat. (Každý následný krok při kancelářském zpracování zvyšuje riziko chyby a vyžaduje čas navíc.)

Vyfotografované popisky na nálezových situacích pak umožní snadné proslučkování např. se spisem restaurátorským (příklad: Havelský trh v Praze). Další výhodou při práci v terénu je rychlá vizuální orientace pro srovnávání: ihned mohu konstatovat, že jev je srovnatelný s jevem rozpoznávaným v nálezové situaci (např.) 110-d.

Obr.19. Nálezová situace v sondě zachytila souvrství, zároveň vyhodnocované restaurátorskou zprávou. Výhodou je tedy popis přímo na omítku. Na záběru je také zřetelné zakreslení vodorovné srovnávací roviny (váhorysu). Pomáhá jasně definovat výškopisný vztah jednotlivých dílčích nálezů. Souvrství zachycuje svrchu od recentní opravy omítky až po spárované cihly cihelného skeletu z poloviny 14. stol. (Praha, Havelský trh č. p. 509, sonda v 1. patře v někdejší velké síni.)

10.5.4. Jaké podrobnosti mají být zaznamenány – návod k pozorování

Podle výše představené rozvahy lze všechny následující jevy označit za nálezové situace, protože mají potenciál děje, vrstevnatosti, vývoje a proměny.

Je zřejmé, že upozornění na potřebný záznam podrobností, zde „na míru“ městským domům, se svým metodickým pojetím shoduje s postupem práce, grafickým či fotografickým výstupem popsáním a publikováním v metodice OPD.

Následovat má pokus o interpretaci v celkových rozpoznávaných souvislostech.

Obr. 25a, b. Havelský trh č. p. 509: spára, pozorovatelná od souseda, byla poté ověřena i sondážně zevnitř. Dokládá střídavou náhradu v dějinách jihozápadní zdi směrem k sousedovi č. p. 510 na obrázku dole. Analýza stáří je vyznačena v půdorysu, zde pro ukázkou 1. patro. Vodorovná spára (v úrovni okapu sousedova křídla vlevo) zcela přesně odpovídá navýšení dvorního křídla v r. 1866. Je zřejmé, že pro dokumentace platí: pokud je to možné, je třeba sousední domy navštívit a dům pozorovat a dokumentovat i z těchto míst.

Vztah k okolnímu terénu

Kromě informací získaných z archeologických výzkumů v okolí lze vyčíst některé proměny vztahu k terénu z nálezových situací, obvykle poblíž vstupu. Úroveň terénu je dána datačně k „normálnímu provedení“ portálu a dveří, tedy lze stanovit, že např. pro barokní fázi, v níž vznikl portál, byl terén na takové konkrétní výšce. „Normálními“ znaky jsou odrazníky vysoké cca 40–50 cm a podoba dolní části vrat. Osekané či v terénu „utopené“ odrazníky jsou jasným signálem navýšení výšky průjezdu i okolního terénu. Podříznuté dveře kvůli navýšení terénu se prozradí polohou spodního závěsu a spodního svlaku, příp. nápadně úzkým spodním dílem rámu (vlysem). Příkladem je situace v domě č. p. 117

Obr. 20. Nálezové situace v omítkách. Indikátorem byly praskliny, rozšířené na sondy. Jde o JZ kout v 1. patře domu č. p. 387 v Praze – Malé Straně. Zdivo a omítky nalezené v sondě náležejí jak bývalému kostelu, tak nájemnímu domu, na nějž byl přestavěn. Doporučeným uspořádáním získaných informací je a byl v daném případě Harissův diagram stratigrafické posloupnosti, viz kap. 10. 5.

Lom půdorysu zdi

Rovněž signalizuje půdorysnou či výškopisnou změnu, zeď může kopírovat půdorysnou nebo dokonce i parcelní stopu z přecházející stavební fáze.

Pravidelné i nepravidelné praskliny, příp. i dutiny různého původu

Jde obvykle o stopu stavebního vývoje, bývá to často zazděný otvor nebo fázová spára výstavby či přestavby. Místo je vhodné k sondáži. (obr. 20) V každém případě je třeba je dobře zaznamenat do výkresu, s údaji půdorysnými i výškopisnými. Nepravidelné praskliny jakožto statická porucha mohou také vypovídat o silách v konstrukcích a také o již historických opravách narušených konstrukcí.

v Jáchymově v příloze B této metodiky. Indicií pro navýšení terénu vně i podlah uvnitř jsou zvyšovaná či prosekaná nadpraží portálů a dále pak nápadný nárůst sklonu schodů do suterénu. Schodiště se musí vyrovnat na stejnou délku s větším převýšením.

Pokud zaznameneáme navýšení úrovně prahu vrat či vstupních dveří, nutno důrazně upozornit na možné další dláždění nebo jeho stopy pod dnešní podlahou.

Vyboulení v omítce

Jedním z méně nápadných, ale důležitých jevů jsou různá vyboulení v omítce. Signalizují zaniklou půdorysnou či výškopisnou změnu, jizvu po odsekaném topeništi, schodech apod. Stopu je třeba dobře zaznamenat jako nálezovou situaci (s údaji půdorysnými i výškopisnými) a do celkového stavebního vývoje. Místo je vhodné k sondáži, po prostudování souvislosti (obr. 25). V každém případě je nutno pečlivě oměřit, prostorově přesně určit, aby případně v budoucnu byla možná interpretace.

Obr. 21. Příklad fotodokumentace dlažby v předměstském domě č. p. 93 ve Vysokém Mýtě. Hodno zaznamenání do půdorysu je rozhraní kamene a cihel. Intenzita proslapání je indicií intenzity provozu. Kromě toho zde je zachován i vytápěný prádelní hrnec, patrně z 1. pol. 20. stol. (viz kap. 10. 5. 4., technické vybavení).

Deformace

Poškození vzniklé za života stavby – nepřírozně kónické líce zdí, prohnuté římsy, stropy našikmo. Z výpovědi takových deformací lze určit dobu, v níž porucha vznikla: podle stáří prvků deformovaných lze určit dobu deformace jako post quem – a z opačné strany je možné vymezit i dobu ante quem (jaké prvky a opravy již deformovány nejsou).

Prvky statiky

Významnou dokumentární výpověď mají prvky statiky jak z doby výstavby, tak dodatečné. Jsou významným sdělením také pro kvalifikovanou obnovu stavebního díla. Nejčastějšími prvky statiky jsou ztužení, zvláště viditelné kotvy kleštín jak v rovině stropů, tak v krovu (štítech). Dřevěné kleštiny (věnce) ve zdivu (pokud je již ve fázi destrukce) poskytují vynikající dendrodatační materiál. Opěrné pilíře a přízdívky jsou indikátorem dřívějších poruch a vyvolávají otázku po příčinách těchto poruch.

Podlahy a jejich vrstevnatost viditelná i potenciální

Jednou z potenciálně ohrožených součástí historické stavby jsou historické podlahy, mají velký estetický účinek a zároveň jsou i nositelem sdělení. (obr. 21) Pokud je již podlaha narušena, ať již rozpadem, nebo brutální „statickou stavební“ sondou je třeba zdokumentovat a zaznamenat viditelná souvrství. Pokud ne, tak neopomenout poznámku, že pozorovaná podlaha je dnes poslední viditelnou (mnohdy bezcennou) vrstvou. Pod ní mohou být cenné převrstvené starší podlahy (dřevěné i dlážděné, podle povahy místa) a to je třeba předvídat. Pokud již existují indicie, že je podlaha skutečně vrstvená, a tím navýšená, pak je třeba na to upozornit. Charakteristickou indicií jsou např. podříznuté dveře.³³

³³ Tedy dveře s dolním rámem (vlysem) nápadně tenčím, než jsou ostatní rámy (vlysy) na téměř křídle.

Šířky prken podlah

a jakými hřebíky jsou přibita – orientačně lze podle nich odhadnout, zda jde o novou podlahu z 20. stol. nebo o podlahy starší či o přeskúpená druhotně použitá prkna. Zaznamenat je třeba opravená místa nebo jinak odlišnou plochu – po soklech kachlových kamen, poškození vodou od umyvadla atd.

Chybějící nebo odlišný úsek podlahové lišty

může signalizovat zrušené dveře nebo výklenek apod. V kombinaci s opravou podlahy může jít o bývalé zadláždění a prkny doplněné místo pro kamna či sporák.

Není vždy nutné za každou cenu jednoznačně situaci interpretovat, důležité je ji řádně zaznamenat, mohou být rozestřeny i možné varianty výkladu, ideálně s diskusí.

Stejná kritéria sledování, záznamu a interpretace platí i o dlažbách v průjezdu a na dvoře, tedy včetně sledování vysprávek, vrstvení, podezření na starší vrstvy apod. Signálem bude opět např. vztah k portálům či jiným prvkům fasády, které mají svou přirozenou výšku vůči terénu v době svého vzniku.

Stropy a jejich vrstevnatost

Podle možností vzhledu do konstrukce je třeba zaznamenat nosné konstrukce samotného stropu i podhledu, zaznamenat dimenze a příp. profilaci stropních trámů či povalů a záklopu. Zaznamenat je třeba poloměr fabionu, profil římsy pod fabionem dokumentovat hřebenem, zaznamenat zachovaný půdorysný rozsah fabionu.

Položit si otázku, zda je v nějakém chybějícím úseku fabion odsekán nebo tu nikdy nebyl, a pokud tu nikdy nebyl, tak proč (Jáchymov č. p. 117). Pokud možno ověřit sondou v nátěrech.

Pečlivost a pozornost záznamu platí o stropích prozatím nezkoumatelných, zvláště mají-li nápadně velkou sílu konstrukce, tedy více než cca 50 cm.³⁴ Dnes viditelnou vrstvou může běžně být omítaný podhled různého stáří, nemusí ale být konstrukcí bezcennou, jak bývalo done dávna nezřídka chápáno! (k tomu příklady na obr. 22–23)

Zdi a povrchy (v interiéru)

Běžnou nálezovou situací je sledování vrstevnatosti omítek, včetně situace v koutech. Rozlišení kletovaných, dřevem hlazených a novodobých štukem potažených omítek je v dnešních průzkumech a dokumentaci již

³⁴ Ale ani velká síla celkové konstrukce nemusí být pravidlem pro vrstevnatý vývoj stropní konstrukce: omítaný druhotný podhled na malém rozponu stropu bez rákosníků, přibíty spodem na stropní trámy zesílí nikterak nápadně starší strop.

Obr. 22. Příklad složitější situace ve stropě: strop v patře malostranského domu. Strop vzniklý patrně nedlouho po požáru města byl z úsporných, poddimenzovaných profilů. Ještě v pozdní renesanci či raném baroku byl vyztužen a zároveň kompletně opatřen malbami s vínem.

samozřejmostí. Výpověď v omítkách je třeba sledovat a chápat nejen jako vrstvy, ale jako projev změn, a tím jednotlivých stavebních fází v prostoru – ať již v hrubých objemech či jen ve výrazovém účinku (**obr. 24**). Dokumentace je samozřejmě plošná, interpretace musí počítat s prostorem.

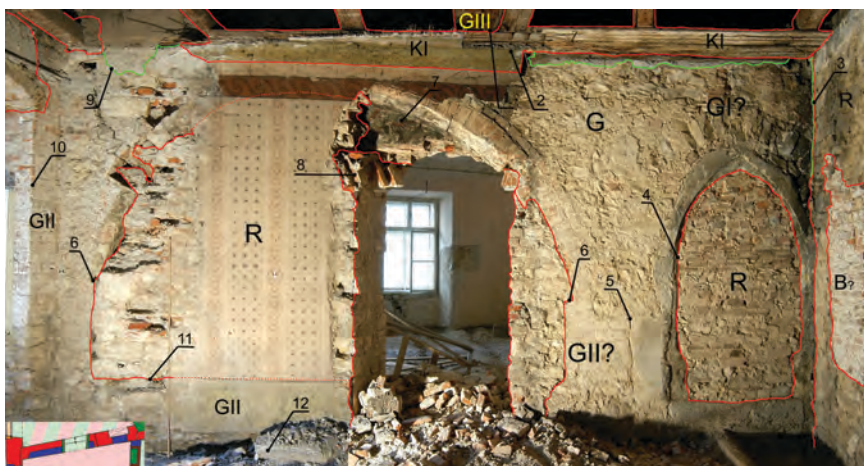
Nálezky na různých stěnách téže místnosti nemusí být totožné. Také to je výpovědí, může jít např. o dodatečně dělenou místnost, zeď, anebo byly zdi prostě oškrabány. Asi budeme v drtivé většině případů správně předpokládat, že v jediné stavební fázi nalezneme tutéž výmalbu na všech stěnách téže místnosti. Mohou se však přihodit různé anomálie.³⁵ Častým jevem je doplňování či opakování téže výmalby v následujícím období, nebo jen částečná přemalba (např. strop je ponechán).

Indikátorem intenzity a způsobu využívání je četnost a kvalita nátěrů, případně výmalby. Alespoň fotograficky je třeba zaznamenávat i výmalbu

³⁵ Při průzkumu v 1. patře domu č. p. 509 v Praze – Havelském Městě se ukázalo, že prostor velké síně měl různou barevnou úpravu ve stejné časové fázi – na pohledových cihlách cca z poloviny 14. stol. byla nalezena červeno-modrá kombinace cihel s bílými spárami jen na jedné zdi. Jinde prokazatelně nebyla.

Obr. 23. Bělá pod Bezdězem č. p. 87. Netypický strop nad světnicí v přízemí ze 17. stol. byl tvořen velkým středovým průvlakem a k němu u zdi po jednom přístěnném trámu či průvlaků. (Na obrázku zleva doprava) Na nich byly povaly. Při klasicistní úpravě byl poval odstraněn a osazeny nepravé stropní trámy (jsou to zároveň polštáře) ve směru kolmém na průvlak. Zespodu byly přidány rákosníky ve shodném směru se starším průvlakem a přitom vše opatřeno podhledem. Světnice v přízemí byla dále užívána k pronájmu, např. jako pošta.

Obr. 24. Záznam stavu interiéru, poškozeného brutálním a naprostým otlučením. Záchrana informací je jistým druhem OPD, zde však systematicky v celém domě a s analýzou stáří po jednotlivých stavebních fázích – tedy vlastně způsob práce hloubkového SHP. Jiřská ul. č. p. 234 v Praze na Starém Městě. Analýza M. Rykl a J. Beránek, 2005.

šablonou z 19. a 1. pol. 20. stol. Téma výzkumu se zde již dotýká průzkumu restaurátorského. V případě nálezu výmalby ihned přizvat restaurátora, jemuž náleží další postup.

Dále je ale nutné sledovat výsledky a postup jeho práce a sledovat dopad na výpověď nálezových situací.

Stavební vybava detailem

Funkční i estetické nároky na interiér a proměnu v čase zachycuje a podtrhává inventář prvků. O jejich významu kulturněhistorickém, mnohdy uměleckohistorickém i estetickém netřeba šířeji psát. Protože právě vzniká metodika inventarizace takových prvků,³⁶ není nutné ji zde opisovat. Ke stavební výbavě také mnohdy náležejí i prvky zrušené, které nalezneme zazděny (obr. 26).

Topeniště a otopná tělesa

Principiálně je třeba si položit otázku jak, zda vůbec, a jak kdy byla jednotlivá dokumentovaná místnost vytápěna. Jde o jedno ze základních kritérií hledání funkčního určení místnosti. Světnice jako jediný vytápěný prostor ve středověku i raném novověku si svou pozici a funkci obvykle udržela až do 20. stol., dokonce i pozice otopného zařízení bývá díky vazbě na komín většinou (ale ne vždy) stálá po celou dobu existence prostoru.

Obvyklým způsobem vytápění jsou kachlová kamna s příslušným příkladacím otvorem či návazností na dymníkovou kuchyni. Jak je již všeobecně známo, obvykle ve 2. pol. 19. stol. se přechází na přímotahová kamna či sporák, a tím se i jasně vymezuje pozice nové kuchyně v bytě. Roste též počet topenišť – cílem dokumentace dalších kouřovodů různého provedení je zaznamenat i tuto disposiční proměnu.

Krb je součástí interiéru městského domu výjimečně. Zato se mohou objevit různá více či méně pomíjívá pracovní ohniště související s živností.

V někdejších kuchyních bývá plejáda úprav topeniště – podest na vaření a pecí. Orientace v nich bývá složitá, situace bývá nepřehledná. Dokumentace se má však pokusit tento stav zachytit a v rámci možností rozšířovat.

Typickou recentní a subrecentní úpravou byly přestavby černých kuchyní na koupelny. V takovém případě je stratigrafie ještě komplikovanější a situace jsou znečitelněny omítkami s obklady.

Komíny

S topeništi pochopitelně souvisejí komíny. Způsob jejich vedení a členění příčkami na průduchy uvnitř jsou základní charakteristiky. Málokterý komín

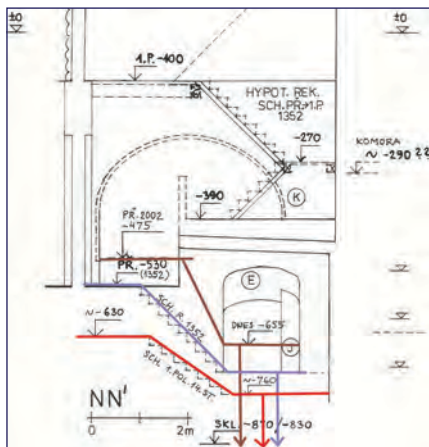
³⁶ Alfréd SCHUBERT, *Průzkum, dokumentace a inventarizace výplní okenních a dveřních otvorů*, Praha 2014.

DOPORUČENÁ POSLOUPNOST PRŮZKUMU

Obr. 26a, b. Drobná stavební výbava, např. niky a skříňky ve zdi poskytují subtilní informaci o funkci i o kvalitě interiéru. Policová skříňka, původně s dvířky, byla později zazděna a je součástí někdejší světlice v patře domu č. p. 82 v Krupce. Překvapením v sondě bylo jednak přilehlé červené lemování a jednak profilovaná dřevěná lišta, podírající polici. Likvidace takových nik dokládá proměnu skladby a velikosti nábytku ve světlicích i jiných pokojích, zvláště v 19. stol.

Obr. 27. Dramatičtější proměna výškopisu, která se „podepsala“ i na rozvržení schodiště: Praha, Staré Město, dům č. p. 151.

mohou být zajímavým prvkem do katalogu uměleckořemeslné výbavy.

Otisky na komínech mohou být nositelem významných informací o starším krovu či někdejších podkroví.

Schodiště

O schodištích platí principiálně totéž, co v případě jiných místností (povrchy, lom zdí, praskliny apod.). K tomu přistupují specifika, která lze vyjádřit následujícími otázkami: jsou všechna schodišťová ramena ze stejného materiálu? Nemění se sklon schodů v jednom rameni? Taková situace je vždy signálem k úvaze o změně výškových poměrů nebo prostorové skladby. Mohlo totiž dříve mířit jinam. Jaká je podchodná výška? Je víceméně rovnoměrná, nebo se náhle mění? Pokud je schodiště nápadně stísněné, v rozporu s celkovým pojetím komunikačních prostorů, je třeba si položit otázku, zda není jeho dnešní podoba výsledkem dodatečných úprav (obr. 27). Není na schodišťové stupně použit materiál z jiných schodů či dokonce kamenná ostění apod.? Bývá to časté u sklepních a venkovních schodišť. Pokud jsou stupně dřevěné, je třeba zdokumentovat profilaci, často v neporušené podobě uchovanou jen na krajích, kde nejsou prošlapány. Mohou být překvapivě stará – i renesanční. Záznamu hodná je také informace o intenzitě používání, tedy opotřebování povrchu.

Významnou skutečností je způsob přímého osvětlení schodiště denním světlem. Jde o důležitý praktický prvek. Běžné je osvětlení prostým tokem světla ze síně, z níž, nebo do níž schody ústí. Pokud se ale výrazněji

vede až do přízemí, a když, tak to bývá výsledkem dodatečných krivolakých průrazů tahových kouřovodů z 19. stol. Průlezné komíny z přízemí souvisejí nejčastěji s černou kuchyní, popř. se subalterními byty.

Kromě členění a dimenzí komína je tedy třeba zaznamenat, odkud vede, zda stojí na klenbě kuchyně nebo je v síle zdi od podlahy patra, jaké má příkládací otvory do kamen a obslužná vstupní dvířka.

U nájemných domů 19. stol. bývá ve vedení (často stromkových) vzorný systém zakreslený již na plánech. Na nich bývá i vyznačeno, který průduch vede z kterého podlaží – k průduchu je připsáno P (přízemí) nebo římská číslice patra. Vybírací dvířka

Obr. 28. Charakteristický způsob opravy krovů v 19. stol., uhnídlá zhlaví ve spoji krokve, vazný a zároveň stropní trám je uřezán a je podvlečen úsporný rošt vazných trámů a výměn s krátkčaty. Praha, Havelský trh č. p. 509. Raně barokní krov, dendrodatovaný 1631, oprava 1826.

zatačí a koncový proud světla nemůže stačit, musel tu být další zdroj světla, tedy okénko. Pokud dnes schody tonou ve tmě, může to mít dvojí příčinu: buď jsou okna na schody prostě zadržena, nebo došlo k přístavbě či přestavbě, která je zaslepila. Tématu vysokých síní, jako způsobu pronikání světla do hloubi dispozice se podobně věnovala M. Hauserová.³⁷

Krovy

Dokumentace krovů byla v průzkumech dlouho zanedbávanou disciplínou. Vzhledem k jejich častému ohrožení jde o dokumentační práci velmi důležitou.

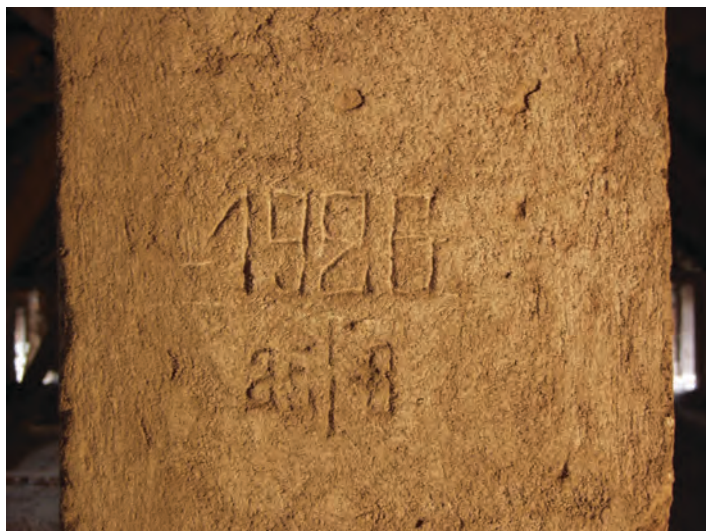
V první řadě je třeba popsat a schematicky graficky vyhodnotit systém krovu³⁸ a jeho konstrukční vztah ke stropu. Základními variantami krovu jsou krovy soustavy krokrové, hambalkové nebo systém vaznicový. Systém s krokvemi „vlašskými“ je v našich podmínkách raritou. Další podrobnosti hodnocení krovů přináší příslušná souhrnná literatura.³⁹ Zhodnotit je třeba i změnu tohoto vztahu, podříznutí krovu (**obr. 28**)

³⁷ Milena HAUSEROVÁ, Aby bylo stále vidět, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 61–75.

³⁸ Podrobněji viz: Jiří ŠKABRADA, *Konstrukce historických staveb*, Praha 2003; Kolektiv autorů, *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005.

³⁹ J. ŠKABRADA, *Konstrukce*.

Obr. 29. Nápisy na komínech apod., datující opravy a přestavby.

a nové vazné trámy či dodatečné okapní vaznice. Popsat je třeba materiál (zda je tesaný či řezaný, případně kombinace). Již v tomto okamžiku je třeba upozornit na případný druhotně použitý materiál.

Zaznamenat je třeba způsob spojování (zda jsou prvky spojeny na čep-dlab či plát), dále zda je již použito železo a na jaké prvky. U železných prvků musíme rozlišit strojní či kovářsky zpracovaný materiál, železné prvky kované či strojní, tvar hlav svorníků a matek.

V souladu s metodikou dokumentace krovů dle OPD je třeba zaznamenat i tesařské číslování prvků záseky či později psané tužkou. Samozřejmostí je záznam různých nápisů a datací, které se v souvislosti s krovem a střechou vyskytují – podpisy tesařů, pokrývačů i zedníků opravujících komíny. (obr. 29) V krovu bývá oblíbeným místem pro podpisy tesařů pásek, sloupek či vzpěra nedaleko od schodů na půdu.

Podstřešní prostor nezřídka poskytne informaci o někdejších opravách a požárech a starších krovech v negativu a rovněž vzhled do stropních konstrukcí.

Střecha a její detaily

Střešní latě mohou být tesané či řezané, jejich vzdálenost může být vodítkem pro podobu starší krytiny. Latě bychom snadno mohli obecně považovat za konstrukci recentní nebo subrecentní. Často tomu tak je, ale latě pod šindel mohou náležet ke stavebním fázím 1. pol. 19. stol., obdobně i pro bobrovky. Samotné stání se však nedá určit jinak než ze vztažných detailů.

Velmi rychle mizející historickou materií jsou krytiny. U pálené krytiny lze snadno rozlišit, zda jde o ruční či strojní výrobu. Strojně vyráběná krytina bývá běžně datována, u ručních se vzácněji vyskytne kus s datací či jménem cihláře. Starší krytiny bývají poházené v půdním prostoru, případně je na půdě vyrovnána řádka tašek, určená na opravy.

Datován či alespoň výrobnou označen bývá eternit.

Pokud je skladba střechy historicky vrstevnatá, je tato skutečnost rovněž cílem dokumentace: Častou sestavou je šindel, na něm lepenka (cca meziválečná či z poč. 20. stol.) a na ní eternit, používaný masově od 30. let 20. stol.

Pokud ještě neproběhla výměna či oprava střechy, mohou být zachovány i starší prvky klempířské. Jejich datace není jednoduchá, spíše je třeba datovat dle jiných souvisejících prvků. Někdy mohou být starší klempířské prvky pohozeny na půdě.

Dláždění či jiná povrchová úprava půd mizí rovněž velmi rychle. Záplaty a opravy v ní snadno pomohou signalizovat i opravu stropu, zrušené schodiště apod.

Odvodnění střech okapy bývá až z 20. stol. a vůči starším stavbám dodatečné. Přesto se mohou objevit žlabové háky – konzoly i barokního či klasicistního stáří. U nájemných domů 19. stol. se uliční strana nezřídka odvodňuje žlabem na půdě, zaústěným do kanalizační stoupačky ve světlíku. Výjimečně takové zařízení může být ještě zachováno, mnohdy již vyraženo z funkce.

Málokdy jsou v dávnější historické podobě u městských domů zachovány komínové hlavy. Přesto se jednak výjimečně najdou in situ, ale též v souvislostech stratigrafických. Komínová hlava se uchová, pokud byl krov navýšen, a ocitne se na půdě. Zachová se také tehdy, když je komín při společném štítu se sousedním domem u okapově orientovaných domů, zvláště z 19. stol. Pokud byl soused navýšen o patro, musel nastavit svému nižšímu sousedovi jeho stávající komín. Tím se komínová hlava ocitla cca 4 m pod novou hlavou, a tak zůstala ušetřena jak poničení povětrností, tak i následného přezdívání.

Technické vybavení 19. a 1. pol. 20. stol.

Součástí již dnes vnímané historické výbavy jsou technická vybavení, která nalezneme ve vrstevnaté podobě od konce 19. stol. až po dobu subrecentní. Předmětem dokumentace budou pochopitelně předměty 19. a 1. poloviny 20. stol. Podrobnější výčet a podrobnosti patrně přesahují poslání této metodiky, omezme se tedy na několik problémových okruhů:

▶ Vodovodní instalace a kanalizace a jejich součásti, příp. stopy po nich. K nim náležejí zařizovací předměty – výlevky, záchody, splachovací nádržky, příp. umyvadla a vany. Vzácně lze v podřadných

či opuštěných prostorách zachytit ventily a kohoutky. Vodovodní trubky mohou být ještě dodnes olovené s charakteristickými detaily, odpadní potrubí obvykle litinové a keramické (kameninové) obojí se však vyrábělo cca půlstoletí stále stejně, takže se obtížně datuje jinak než ze souvislostí.

▶ Zděné kanalizační stoky „vajíčkového“ průřezu – prověřit vztah k odvodnění dvora a odkanalizování záchodů. K takové konstrukci se běžně badatel dostává při zásazích do terénu.

▶ Elektroinstalace – izolátory přírodního vedení, přípojkové skříně (bývají opatřeny litinovými zdobenými dvířky s nápisy), vnitřní rozvodné skříně s výbavou, vedení v trubkách nebo pletenými šňůrami na izolátorech, vypínače, zásuvky, svítidla a jejich trosky.

▶ Plynová instalace, zvl. určená k osvětlení – trubky s armaturami.

Kotelny a prádelny konce 19. stol. a 1. pol. 20. stol. nacházíme v suterénech, přízemí, (**obr. 21**) prádelny ovšem i na půdě.

Specialitou může být např. vybavení krytu z 2. světové války či pozdějšího.

Záchody

Ze všeobecných výsledků výzkumů městských domů vyplývá, že pro středověk a raný novověk jen zřídka nacházíme prevet (prevít) nebo záchodovou šachtu, jak je to běžné u staveb v prostředí feudálním. Příčina je jednoduchá: stísněná poloha v řadové zástavbě má jen omezené možnosti pro umístění takového zařízení, pokud nejsou mezi domy soutky. Není náhodné, že součástí inventářů je často „hrnec k loži“, jakožto vybavení přenosné. Obezděné šachty (**obr. 30**) pro suché záchody s jímkou jsou povětšinou až klasicistního stáří, obvykle umístěné na konci pavlače hlavního či dvorního křídla. Poté následuje odkanalizování v průběhu 19. stol. a nové splachovací záchody s odpadní rourou (již ne šachtou), až po zavedení vodovodu. Charakteristické záchody

Obr. 30. Ukázka nepříliš často zachovaných podob hygienického příslušenství: Záchodová šachta v domě č. p. 234 v Jiřské ul. v Praze – před sekularizací byla však tato část barokní novostavbou konventu. Šachta byla opatřena prknem, aby bylo možné ji čistit.

na konci pavlače jsou v časové koherenci s tímž výdobytkem u novostaveb nájemných domů. V nouzi o místo nalezneme záchod též na mezipodestě.

10.5.5. Další formy nálezových situací či inventáře

Druhotně použité či pouze odložené předměty stavební výbavy, a druhotné pauperitní využití pozoruhodných prvků lze nalézt na půdě, ve sklepě a v kůlnách. Běžné jsou nálezy dveří buď prostě odložených, nebo jako podlážky ke komínům, jako příčky na půdě, ve sklepě či na dvoře v kůlně. Na půdách bývají odložená okna, okenice, kamna, dlaždice apod.

Tyto nálezy mají významný památkový potenciál – jak dokumentační, tak i pro obnovu – mnohdy prostým navrácením na své místo.

Nalezené předměty je třeba vždy dobře vyfotografovat, oměřit velikost celkovou i světlost, zaznamenat levost či pravost otevírání. Pouze je třeba být ve střehu při interpretaci původu, některé prvky mohou být naneseny odjinud. Totéž platí o kůlnách, králíkárnách, garážích apod., kde všude mohou být v druhotné poloze okna a dveře z domu, ale i ze sousedství.

POZOR: Velmi důležité je tuto dokumentaci provést ještě v předstihu před tzv. „úklidem – vyklízením“, který je pro všechny jmenované předměty likvidační, neboť jsou považovány za haraburdí, a tudíž odpad.

Prohloubení suterénů a polosuterénů

představuje mimořádně důležitý jev, dokládající prostorovou skladbu a její proměnu, který je nutno pečlivě zaznamenat se zaměřeným výškopisem. Zcela charakteristické je prohlubování suterénů⁴⁰ či hloubení dalších pater sklepů v 16. stol., kde nezdědky nalezneme pozdně gotické portály.

Podezděnění se projeví změnou materiálu a obsahuje často i materiál druhotný.

Recentní archeologizace a její výpověď

Některé domy či jejich části se dostaly do fáze polozříceniny. Jde o stav poslední šance zachytit některé konstrukce a jejich vztahy. Při zřícení či polozřícení konstrukcí jde vlastně o proces recentní archeologizace a její výpovědi. Podle trasy pádu lze odvodit, kam prvek (obvykle trám) patřil, lze ještě dendrodatovat se znalostí přesných souvislostí, a tak vřadit do interpretace celých stavebních dějin domu. Je možné rozpoznat a studovat vrstvy rozpadlých konstrukcí, stratigraficky běžným způsobem navršených.

⁴⁰ Michael RYKL, *Charakteristické projevy zdiva v základech a spodních částech staveb*, Svorník 12, 2014, v tisku

Obr. 31. Recentní archeologizace je poslední příležitost datovat a studovat polohu i souvislosti.

POZOR: Nutno zkoumat v předstihu před vyklížením tzv. „pouhé suti“. Již pouhým nekontrolovaným přemístěním – vynesení ven – je někdejší lokalizace již nespolehlivá, a tím prvek přichází o významnou součást výpovědní hodnoty (obr. 31).

Výpověď „informačních konzerv“

Nepřístupná, špatně přístupná či „pozapomenutá“ zákoutí nesmí zůstat stranou zájmu badatele. Právě jejich zapomnění je mnohdy informační konzervou mimořádného významu.

Běžnou takovou informační konzervou mohou být vnitřky různých přístavek k hlavní budově. V nich docházelo v posledním století k minimálním úpravám. Nežřídka již jen právě tam, uvnitř kůlen

a garáží, je uchována originální omítka fasády hlavní budovy či jiné detaily. Obdobný potenciál mají zákoutí půd na styku různě starých křidel.

Popis fasád a jejich výpověď

V elaborátu není třeba rozvláčně popisovat, že fasáda je např. sedmiosá. Mnohem podstatnějším sdělením je, zda jsou okenní otvory rytmizovány stejně v přízemí a v patře či nikoliv. Dále pak jestli je rytmus pravidelný nebo nikoli. Pak následuje otázka, zda je to způsobeno přístavbou části, nebo – jak bývá běžné – že arytmie oken reaguje na starší půdorysné uspořádání.

V případě domů s výškovými posuny uvnitř domu je pak třeba zachytit, jak reaguje rozvrh otvorů na prostorové uspořádání uvnitř, a to jak v půdorysu, tak ve výškopisu.

Nálezové situace zde budou v dokumentaci představovat záznam vrstevnatosti pod porušeným posledním povrchem a zachycení polohy zazděných či upravovaných otvorů. K nim náleží i odkaz na patřičný půdorys a podle možnosti i interpretace.

Při vyhodnocení slohového detailu je nezbytná obezřetnost u historismů z doby kolem roku 1900. Nežřídka bývají (nejen u městských domů) novobarokně „příkrášlovány“ dříve jednodušší barokní fasády (příkladem mohou být domy v Jáchymově opravované postupně po požáru r. 1879).

Pokud jde o omítky a barevnost zvenčí, jsou požadavky na dokumentaci shodné jako na stratigrafii uvnitř. Míra poškození a neúplnosti však může být výraznější – chybějí celé partie nátěrů, někdy i zvětralých omítek. Pro pozorování i výsledné zpracování je vhodné nastudovat Metodiku barevnosti fasád.⁴¹ Výplně otvorů zaznamenané již v nálezových situacích a inventáři prvků je vhodné zmínit k patřičné vrstvě barevnosti a členění fasády.

10.5.6. Obecná poznámka k sondážní etice

Je zřejmé, že mnohé informace a odpovědi jsou na dosah, ale pod překryvnými mladšími vrstvami. Sondáže jsou legitimním způsobem získávání informací, nutné je však respektování jistých legislativních i etických pravidel. Předně je třeba zdůraznit, že *sondáž je zásah do hmotné podstaty památky a oprávněně památkové orgány musejí být s touto formou průzkumu srozuměny.*

Sondážní etika pak v praxi znamená *respekt k historické materii* a uvážlivé zásahy do ní.

Nejriskantnější jsou sondy na fasádě: pokud je povrchová vrstva v pořádku, není důvod k rozbíjení a narušování omítky. Pokud je omítka porušená a odpadává, je sondáž vhodná. Pouze je třeba zvážit míru odkryvů – pokud není zřejmé, že se dům bude záhy opravovat, je třeba v každém případě střídmost v rozsahu sond. Každá nezajištěná sonda na povětrnosti jednak chátrá sama o sobě a jednak se stává rozšiřující poruchou do okolní omítky.

Sondáže v interiéru je třeba umisťovat s rozmyslem, s co největší potenciální výpovědní hodnotou. Pokud je nalezena výmalba, nutno kontaktovat restaurátora.

Velmi vítanými a vlastně všudypřítomnými přirozenými odkryvy jsou trasy všech instalací, dříve zasekaných do omítky. Jejich vyhodnocením pak snadno lze získat mnohdy dostačující informace, nebo návod na další, již velmi cílenou sondáž.

Obecně však platí, že pokud dům je ohrožen demolicí nebo brutální přestavbou, pak jsou sondy mnohdy poslední příležitostí porozumět souvislostem.

10.5.7. Znalost nejbližšího okolí – interakce poznatků pro více domů

Charakteristickou vlastností městských domů je jejich těsný vztah se sousedícími domy. Proto výsledky zjištěné na jejich rozhraní, často společných konstrukcích, jsou významné pro oba domy. Dokumentace stavebního vztahu k sousedním domům obnáší předně poznatek, zda je mezi sousedy společná zeď, nebo jsou zdi dvě. V zaměřeních bývají chyby

⁴¹ Petr MACEK, *Barevnost fasád, průzkum, dokumentace, vyhodnocení a obnova exteriéru historických staveb*, Praha 2009.

právě na styku se sousedy, v tomto navíc chyby nejsou na první pohled zřejmé. Je tedy třeba ze zaměření vycházet, ale důkladně je kontrolovat.

Podle způsobu provázání či naopak podle stavebních spár je možné nahlédnout do posloupnosti výstavby domů, a to v různých stavebních fázích.⁴² Můžeme tím zachytit velmi významná zjištění historicko-urbanistické kvality s obecným kulturněhistorickým dopadem.

Výpověď nejbližších a společných konstrukcí

Vysokou výpovědní hodnotu mohou mít štíty k sousedním domům. Pokud nejsou plošně obezděny, jsou tu otisky a zbytky krovů. Obdobné, i když často mnohem méně přehledné, jsou situace ve sklepech.

Dokumentovat je třeba otisky zaniklých budov na dvorních zdech, změny struktury zdiva dokládající proměnu zástavby (např. Žatec č. p. 84).

Nepravidelnosti v parcelních čarách, náhlé „zuby“ mohou být dokladem již zaniklého dvorního křídla podél hraniční zdi. Křídlo a jeho zdi obezdívali střídavě oba sousedé.

Pokud se nálezové situace týkají zároveň i sousedního domu, je nutno založit ve spisu jako dodatek karty nálezových situací i pro dům sousední.

Spojování a dělení domů

Běžnými jevy jsou spojování i rozdělování domů, ať již hromadněji po katastrofách, nebo individuálně a někdy i vícekrát. Podle možnosti je pak vhodné pro pochopení situace a její správnou interpretaci navštívit i domy sousední. Rychlá dokumentace síly a průběhu parcelní zdi pak osvětlí řadu otázek (příklad domu z Krupky). Jak již bylo zmíněno v kapitole věnované písemným pramenům, spojení domů mohlo proběhnout různým způsobem: od prostého majetkového spojení, kdy nedošlo prakticky k žádným stavebním úpravám, přes zvětšení dispozice prostými průrazy v sousedské zdi v několika podlažích nad sebou, až po úplnou změnu dispozice na novém půdorysu. Poslední jmenovaný případ nastává často (ale nejen) po katastrofách.⁴³

---

⁴² Tak např. u domů č. p. 508–510 v Praze na Havelském trhu bylo možné rozpoznat, že domy ze 13. stol. se stavěly od východu. Soused západním směrem se přiložil k již hotovému zdem. Loubí představené v polovině 14. stol. před dosavadní uliční čáru ale postupovalo opačným směrem – od západu; Michael RYKL, *Výpověď stavební historie domu č. p. 509 pro poznání dějin Havelského města*, in: Martin MUSÍLEK (ed.), *Havelské Město pražské ve středověku*, Praha 2012, s. 298–322.

⁴³ Tak např. palác Harbuval-Chamaré č. p. 373 na Pětikostelním náměstí v Praze na Malé straně vznikl na místě postupným sloučením tří domů a troskek kostela. Iniciací k přestavbám a slučování byl plošný požár v r. 1541. Různě kvalitní popožárové domy byly pak skoupeny a sjednoceny s různou mírou využití starších konstrukcí. Jan HAVRDA – Michal TRÝML – Matouš ŠEMERÁD – Michael RYKL – Miroslav KOVÁŘ, *Archeologický a stavebněhistorický průzkum paláce Harbuval-Chamaré, čp. 373/III v Praze na Pětikostelním náměstí*, rukopis, Praha 2006, nálezová zpráva uložena na NPÚ ÚOP Praha, odd. archeologie.

11. ZÁKLADNÍ ZPŮSOBY ZÁZNAMŮ NÁLEZOVÝCH SITUACÍ

Základními záznamy budou záznamy měřické (k nim je samostatná metodika od J. Veselého),⁴⁴ dále záznam grafický a fotografický a záznam slovní. Záznam slovní pak má svou složku dokumentační a interpretační. Platí to jak pro souhrnný popis, např. systémem „Raumbuchu“, tak pro nálezkové situace.

11.1. Grafický a fotografický záznam nálezkové situace

Grafický i fotografický záznam má shodné parametry a požadavky, jaké jsou publikovány pro metodiku OPD. Fotografie je v podstatě nezbytná (až na výjimky, kde je technicky nereálné fotografovat). Způsob volby záznamu má jediné pravidlo: maximální instruktivnost a srozumitelnost. Pro některé případy fotografie stačí, někdy je podle potřeby nutný kreslený pohled, půdorys a řez, jindy jednoduché axonometrické zobrazení s potřebnými mírami.

Není účelné zde opakovat návody, obsažené v metodice OPD a bez výhrad zde uplatnitelné.

11.2. Doporučení pro archivaci a orientaci ve fotografiích (Tomáš Brož)

Pořízená fotodokumentace je rozdělena do složek podle jednotlivých podlaží, samostatnou složku mají fotografie exteriéru. Uvnitř složek jsou fotografie číslovány shodně s číslováním místností, např. snímky místnosti P.01 jsou pojmenovány P.01_01 až P.01_XX. Podobně tomu je i u exteriéru (E.01_01 až E.01_XX). Cílem je rychlá orientace v případě potřeby nahlédnutí do originálu fotografie, který je pochopitelně v mnohem kvalitnějším rozlišení než snímek v raumbuchu.

Každá z fotografií je pak popsána v tzv. EXIF (zkratka z anglického Exchangeable image file format, což je specifikace pro formát metadat). V tomto soboru, který je nedílnou součástí snímku, je obsažen název objektu, v případě zapsání do Ústředního seznamu kulturních památek rejstříkové číslo, místo, okres a kraj. Dále je v popisu uvedeno, zda se jedná o exteriér či interiér, a číslo místnosti. Na závěr je slovní popis snímku, tj. co je na fotografii vidět a z jakého směru je pohled veden.

11.3. Podrobnější a speciální dokumentační metody

Je-li dostatek času, mohou nastoupit i dokumentační metody aplikované dvojfázově – zaměření a fotogrametrie apod., při nichž bude třeba se vracet na místo a do zhotovených podkladů zakreslovat.

⁴⁴ VESELÝ, J. *Měřická dokumentace*.

POZOR! Samo o sobě zhotovení fotogrametrie nebo 3D skenu ještě není dokumentací nálezových situací, ale jen exaktním podkladem. Bývá zaměňován prostředek za cíl. Teprve záznamem a vyhodnocením nálezových situací nabývá takový exaktní podklad svého úplného smyslu. Mnohá místa nelze hodnotit až ex post v kanceláři, protože zobrazení řady detailů je závislé na úhlu osvětlení a musí být ohledány in situ a v případě potřeby do podkladů doplněny a opraveny.

Nelze podcenit ani ruční oměření detailnějších nálezových situací, při nichž vzniká zároveň dokumentace i interpretace složité situace. (Srov. Jan VESELÝ, *Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči*, v tisku).

11.4. Exaktní metody datace

Ze všech exaktních metod připadá v úvahu jen dendrochronologie.

Obdobně jako u jiných typů průzkumu je podle uvážení zpracovatele potřebné datovat prvky dendrochronologicky. Odběr vzorků bude hospodárný a účelný, pokud zpracovatel má již jasno, v jakých vztazích se daný prvek nachází a jaká tedy bude výpověď údaje vzniklého exaktním datováním. Zvláště zásadní bude dendrodatace a zároveň přesná lokalizace v případě hroutících se konstrukcí, viz recentní archeologizace.

S finanční položkou na dendrochronologii nutno při plánování prací počítat, přičemž počet vzorků se dopředu sotva odhadne.

11.5. Slovní záznam a jeho úskalí

Vzniklý spis je převodem pozorovaného hmotného pramene do podoby pramene písemného. Při studiu nově vzniklého pramene písemného nesmí dojít k dezinterpretaci. K tomu několik metodických poznámek:

- ▶ Musí být jednoznačně srozumitelné, které údaje jsou pevnými fakty, které jsou spolehlivě odvozené a které jsou interpretací či dokonce hypotézou.

- ▶ Vystříhat se při popisu používání označení „vlevo“ a „vpravo“. Vždy použít označení dle světových stran (nebo alespoň přibližně podle nich). Čtenář nesmí být nucen stále rekonstruovat průzkumníkův pohyb po budově. V nesporných případech lze „vlevo – vpravo“ samozřejmě použít – při popisu fasády a detailů na ní patrně nevznikne problém, pokud popíšeme situaci „vpravo od okna“.

- ▶ Vystříhat se slova „původní“. Slovo „původní“ se dnes hromadně používá povětšinou jako nemotorný ekvivalent k výrazu „památkově hodnotný“ nebo „spoluvytvářející historickou podstatu“ domu.

Slovu původní se patrně není třeba vyhýbat v případě v zásadě jednovrstevných objektů (např. nájemný dům nebo továrnická vila konce 19. stol. – i když ani tam ne vždy a všude).

Uvedme příklad: „původní“ barokní dveře a dlažba ve středověkém domě a původní gotické kamenné ostění okna.

Kamenné ostění, pokud bylo shledáno jako součást první fáze, snese označení původní, (pokud je první fáze zřejmá a nezaměnitelná). Lépe je však uvést: „gotické kamenné ostění z doby výstavby“.

O památkové hodnotě barokních dveří a dlažby jistě nikdo nepochybuje, přesto je chybnou formulací slovo „původní“. U dveří můžeme asi použít jejich slohové označení – tedy barokní, u dlažby, ale i u neslohových dveří je třeba použít formulace „náležející k barokní přestavbě, nebo ke stavební fázi 18. stol., pokud přestavba nejeví slohové znaky.

Další doporučení ke srozumitelnosti textu:

Pokud autor řadí za sebou *prostá fakta*, lze redukovat text na hesla či holé odkazy k obrázku.

Pokud je popisován děj, je nutná věta či souvětí se slovesy. *Dějem je obvykle výpověď nálezové situace*, v níž byla rozpoznána a interpretována časová, a tím i stratigrafická posloupnost.

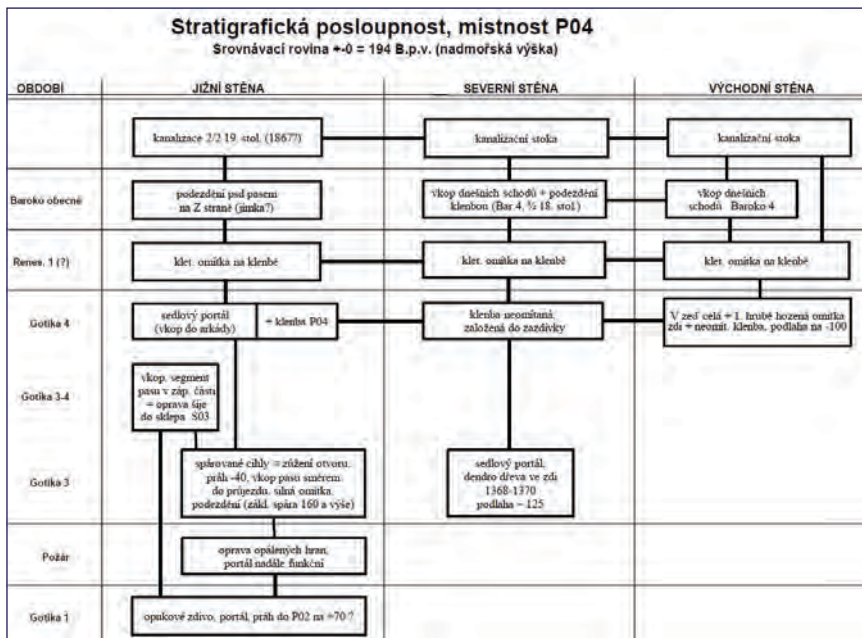
Dějem je ovšem také popis myšlenkového pochodu průzkumníkovy interpretace. I tu je nutné mnohdy v úplnosti představit, aby byla transparentní a případně v budoucnu korigovatelná.

Ve formulacích je třeba dát pozor na matoucí 1. a 4. pád podstatných jmen (tedy záměnu podmětu a předmětu) v holých či příliš stručných větách. Souvisí s tím technicistní nešvar vět bezeslovesných nebo vět bezdějových s trpným rodem. Je to zvyk z průvodních zpráv k projektům. Není v nich často zřejmé, co je konstatování stavu existujícího a co je návrh, obojí v takovém elaborátu nezřídka zní stejně.

Nezapomenout nikdy prohlédnout svůj text kritickým okem nezasvěceného čtenáře, který navíc situaci vidí již jen např. z fotografie! Popis a případný děj v něm obsažený musí být jednoznačný a srozumitelný. Opakování podstatných jmen namísto zájmen sice není někdy stylisticky elegantní, ale kvůli srozumitelnosti je vítáno. U mnohých vět se zájmeny totiž není jednoznačně zřejmé, k čemu se zájmena vztahují.

Potřebné je také „proslučkování“ nálezových situací, tedy upozornění, že další informace k popisované situaci nalezneme ještě v popisu některé související nálezové situace. Příkladem je situace u okna zvenčí a zevnitř. Jiným případem odkazu na další nálezovou situaci je informace, že srovnatelný jev nalezneme ještě na jiném místě místnosti či budovy.

V posloupnosti nátěrů či omítkových vrstev je třeba vždy uvést, odkud začínám, zda svrchu od posledního nebo naopak od omítky či zdiva. Není třeba směr metodikou striktně stanovovat, ale je třeba to v nálezové situaci jednoznačně uvádět.

Obr. 32. Harrisův diagram, zde vypracovaný pro všechny stěny prostoru. Praha, Havelský trh č. p. 509. Prostor s někdejší schodišťovou raně gotickou šíjí.

11.6. Uspořádání nálezových situací do Harrisova diagramu

Velké množství údajů, shromážděných hloubkovým průzkumem či z výpovědi rozpadajících se konstrukcí se mnohdy přibližuje množství údajů z výzkumů archeologických. Pro takto složité operace se i pro nadzemní výzkum osvědčilo použití modifikace metody stratigrafického schématu sondy – Harrisovy matice na různém stupni podrobnosti. Metoda byla původně vyvinuta pro archeologii pro systemizaci velkého množství údajů ze sond.

Menší Harrisův diagram je vhodný pro stratigrafii v sondě a okolí, rozsáhlejší a shrnující mohou obsáhnout celý dům. Takové schéma již přesáhne možnosti běžné dokumentace, uvedeno je tu jen pro úplnost (obr. 32).

11.7. Interpretace nálezových situací

Interpretace je rovněž procesem a autor průzkumu a dokumentace je *povinen interpretační proces zpřístupnit čtenáři*. Prakticky to znamená

vysvětlit, na základě jakých faktů a souvislostí autor k výsledku došel. Nutno jasně pojmenovat, nejprve co jsou fakta, dále co je nesporně odvozeno podle faktů a poté co je již interpretace či dokonce hypotéza.

Na zdravém úsudku zpracovatele ponechme, které interpretace jsou banální a které vyžadují transparentní popis.

Pokud je třeba, je vhodné použít *diskusi ve variantách*. Také zde platí, že myšlenkový proces interpretace musí být transparentní. Pokud by se v budoucnu ukázalo, že je někde chyba nebo se objeví nové skutečnosti, v dobře vysvětlené interpretační řadě lze nalézt bod, od něž se bude nové vyhodnocení odvíjet.

Pokud v nálezné situaci použijeme časové vymezení, pak již přesahujeme do interpretace. Někdy to pro jednoduchost je možné, bezkolizní a přehledné, jindy je časové zařazení „ad hoc“ nepřijatelné, dokud není provedena diskuse či zdůvodnění navrhované datace.

K označení časového zařazení je bezpochyby nejlepší stav, v němž máme exaktní dataci souvisejících dřevěných konstrukcí, nebo alespoň dataci archivní.

U převážné části městských domů však archivní datace většiny stavebních aktivit neexistuje, vytvoříme tedy stratigrafický systém se záchytnými body. Většina konstrukcí a prostorů je neslohových. Není příliš vhodné označovat neslohové konstrukce přídatným jménem s označením slohu, i když se tak běžně činí. Pokud má souborně stavebná fáze znaky slohových, lze konstrukci označit např. jako „náležející ke 2. barokní fázi“. Sama konstrukce však barokní není! Není nositelem slohových znaků.

Pokud celá fáze nejeví znaky slohu, ale časově náleží do doby všeobecně přijímané jako interval pro některý sloh, lze hovořit o konstrukci z „období barokního“. Spolehlivější je však označení např. „ze 17. stol.“ – vyhneme se problematickým neslohovým či retardovaným projevům. Tak např. kletované omítky, charakteristické pro gotiku a renesanci se zcela běžně používají do 2. poloviny 17. stol., tedy do doby barokní. Slohové detaily dřevěných prvků vykazují v sociálně nižším prostředí formální gotismy po celé 17. století, paralelně s detaily skutečně barokními apod.

11.8. Shrnující interpretace dosažených výsledků

Na základě vyhodnocení vrstevnatosti nálezných situací lze přikročit k souhrnné charakteristice sledovaného domu. Porovnáním s dosavadními obecnými znalostmi o typech prostorového uspořádání městského domu je třeba dům vyhodnotit – zda se některému typu blíží, čím se od něj liší, pojmenovat důvody, proč tomu tak je.

Základní typy domu (označeného zjednodušeně jako měšťanský) definovala M. Radová a M. Hauserová již před více jak 20 lety.⁴⁵

Pokud došlo k proměně domovního typu v toku času, je třeba na to upozornit. Nejčastějším způsobem proměny je změna domu s různě velkou síní na dům s chodbou či průjezdem, příp. změna síňového domu, který se při pohledu z ulice jeví jako přízemní, na dům patrový. Charakteristickou změnou může být změna polohy světnice – ze starší polohy v mezipatrové úrovni v zadní části domu se mohla v novověku přesunout do plnohodnotného patra v uličním traktu.

Pokud není nějaká interpretace jasná, je třeba ji diskutovat, a pokud to situace vyžaduje, upozornit, kde jsou skryté další informace, prozatím nepřístupné.

Shrnující interpretace nenahrazuje v úplnosti stavebně-historický průzkum, i když se mu způsob vyhodnocení blíží.

---

⁴⁵ Milada RADOVÁ – Milena HAUSEROVÁ, *Síňový dům*, *Archaeologia historica* XVII, 1992, s. 99–113; Michael RYKL, *Světnice jako srdce střeoevropského domu*, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 61–76.

ZÁVĚR

Zpracovat metodiku pro dokumentaci městských domů je zadání velmi širokospektré. V žádném případě se totiž nejedná jen o domy, které je možné nazvat jako „měšťanské“. Nelze přehlédnout a pominout pestrou škálu typologických stavebních druhů domů různého určení a sociálního statutu, které ve městě nalezneme, a to ještě u řady konkrétních objektů v proměně časové. Metodika tedy nejprve rozestírá vějíř různých typologických druhů a možných specifik v nich, až poté se soustřeďuje na dům „měšťanský“.

Jak bylo stanoveno, metodika upozorňuje především na to *CO* a *PROČ* dokumentovat a teprve poté, *ŽAK* viděné zaznamenat. Pro samotný záznam také již řada návodných materiálů existuje, např. raumbuch či metodika OPD.

Aplikace metodiky je předvedena na vybraných příkladech se zázemím řady dalších dokumentovaných domů, především v Žatci a Jáchymově, ale i jinde. Příložené příklady dostatečně ilustrují samotný způsob záznamu i závažnost vytěžených informací. Metodika tedy vede především k vytvoření poučeného záznamu, který má posloužit jako co nejvěrnější převedení (mnohdy zanikajícího) hmotného pramene do podoby pramene písemného.

SEZNAM LITERATURY

- Kateřina BEČKOVÁ, *Svědectví Langweilova modelu Prahy*, Praha 1996.
- Marie BENEŠOVÁ, *Česká architektura v proměnách dvou staletí*, Praha 1984.
- Cezary BUŠKO – Malgorzata CHOROWSKA – Jerzy PIEKALSKI, *Średniowieczna działka mieszczańska przy ulicy Igielnej 14 we Wrocławiu*, Śląskie Sprawozdania Archeologiczne, Wrocław 1996.
- František GABRIEL, *Postavení staveb mezi historickými prameny*, Časopis společnosti přátel starožitností 110, 2002, s. 150–161.
- Marin GAŽI – Petr PAVELEC (edd.), *Český Krumlov*, 2010.
- Václav GIRSA – Josef HOLEČEK, *Projektování obnovy stavebních památek*, Praha 2008.
- G. Ulrich GROSSMANN, *Einführung in die historische Bauforschung*, Darmstadt 1993.
- Milena HAUSEROVÁ, *Prostorové uspořádání jáchymovských domů*, in: *Jáchymov. Architektonická perla Krušnohoří*, Karlovy Vary 2009, s. 26–45.
- Milena HAUSEROVÁ, *Příspěvek k diskusi o oknech obytných staveb ve středověku*, Svorník 2, 2004, s. 79–90.
- Milena HAUSEROVÁ, *Středověký městský dům na široké parcele se středním vjezdem (příspěvek k poznání disposičního typu)*, Archaeologia historica 20, 1995, s. 35–52.
- Milena HAUSEROVÁ, *Špičky tepelné techniky ve středověku*, in: Matúš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 27–60.
- Milena HAUSEROVÁ, *V kameni nebo ve dřevě?*, in: Matúš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 11–26.
- Milena HAUSEROVÁ, *Aby bylo stále vidět*, in: Matúš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 61–75.
- Milena HAUSEROVÁ, *Vývoj středověkého městského domu*, Praha 1991. Diss., ústav dějin umění ČAV Praha.
- Jaroslav HEROUT, *Staletí kolem nás: přehled stavebních slohů*, Praha 2002.
- Jaroslav HEROUT, *Vývoj gotického domu měšťanského v Čechách*, Praha 1952.
- Václav HLAVSA a kol., *Malá Strana – Menší Město pražské*, Praha 1983.
- M. CHOROWSKA – C. LASOTA, *Rekonstrukcja układu działek w blokach przyrynkowych we Wrocławiu*, Kwartalnik Historii Kultury Materialnej, Wrocław 1995.
- Malgorzata CHOROWSKA, *Średniowieczna kamienica mieszczańska we Wrocławiu*, Wrocław 1994.
- Pavel JANÁK, *Sto let obytného nájemného domu v Praze*, Styl 13(18), 1933–34, s. 15–65.

Tomáš KAREL, *Pozdně gotické domy města Touškova*, Průzkumy památek I, 1996, s. 31–40.

Karel KIBIC, *Historické radnice*, Praha 1988.

Karel KIBIC – Zdeněk FIŠERA, *Historické radnice Čech, Moravy a Slezska I–II*, Praha 2009–10.

Pavel KODERA, *Mázhaus – předsíň nebo světnice? Příspěvek ke studiu prostorovosti*, Kuděj, časopis pro kulturní dějiny I, č. 1, 1999, s. 14–21.

Pavel KODERA, *Obraz prostorového uspořádání domů na Starém Městě pražském v předbělohorských pozůstalostních inventářích*, Svorník 6, 2008, s. 113–126.

Pavel KODERA, *Sklep či klenutíje? Pokus o historicko-semantický rozklad staročeských výrazů pro klenbu*, Svorník 5, 2007, s. 5–12.

Kolektiv autorů, *Historický atlas měst české republiky*, Praha 1995–2013.

Kolektiv autorů, *Operativní průzkum a dokumentace historických staveb*, Praha 2005.

Kolektiv autorů, *Paměť měst: Městské památkové rezervace v českých zemích*, Praha 1981.

Kolektiv autorů, *Umělecké památky Čech I–IV*, Praha 1977–1982.

Kolektiv autorů, *Umělecké památky Prahy*, Praha 1996–2012.

Karel KUČA, *Města a městečka v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I–VIII*, Praha 1996–2011.

Dobroslav LÍBAL, *Staré Město pražské*, Praha 1996.

Vilém LORENC, *Nové Město pražské*, Praha 1973.

Petr MACEK, *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*, Praha 2001.

Petr MACEK, *Barevnost fasád, průzkum, dokumentace, vyhodnocení a obnova exteriéru historických staveb*, Praha 2009.

Josef MACEK, *K semanticke středověkého domu a jeho vnitřního členění*, Husitský Tábor 10, 1991, s. 47–65.

Jan MUK, *Výsledky výzkumu městského domu se zřetelem k vesnickému obydlí*, Archaeologia historica 12, Brno-Strážnice 1987, s. 215–218.

MUSÍLEK, Martin (ed.), *Havelské Město pražské ve středověku*, Praha 2012, s. 298–322.

Emanuel POCHE, *Praha středověká*, Praha 1983.

Milada RADOVÁ, *Příspěvky k poznání středověkého stavitelství*, Praha 1991.

Milada RADOVÁ – Milena HAUSEROVÁ, *Síňový dům*, Archaeologia historica XVII, 1992, s. 99–113.

Vladislav RAZÍM – Petr MACEK (edd), *Zkoumání historických staveb*, Praha 2011.

Michael RYKL a kol., *Gotické stropy v domě čp. 234/I na Starém Městě pražském*, In: *Dějiny staveb*, Plzeň 2005, s. 136–144.

Michael RYKL, *Bydlení v nájemném domě v 19. století: co o něm prozrazují stavební plány*, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 115–134.

Michael RYKL – David RAKUŠAN – Zdeněk DRAGOUN, *Poznámky k pokračujícímu výzkumu domů čp. 150, 151 a 153/I v Karlově ul. na Starém Městě pražském*, Staletá Praha XXIV, 2003, s. 99–131.

Michael RYKL, *Hloubkové SHP a dokumentace: Poznámky k praxi mezioborové disciplíny*, Svorník 4, 2006, s. 79–100.

Michael RYKL – Jan BERÁNEK, *Výstavný středověký dům čp. 234/I v Praze na Starém Městě*, Průzkumy památek XIII-1, 2006, s. 3–34.

Michael RYKL, *Příspěvek k výzkumu středověkých světnic*, Průzkumy památek XIV-2, 2007, s. 33 an.

Michael RYKL, *Světnice jako srdce střeoevropského domu*, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 61–76.

Michael RYKL, *Charakteristické projevy zdiva v základech a spodních částech staveb*, Svorník 12, 2014.

Michael RYKL, „Panský dům“ v Týnci nad Labem. *Dějiny vzestupů a úpadků jednoho domu*, Plzeň 2015, V tisku.

Bohumil SAMEK, *Umělecké památky Moravy I–II*, 1994–99.

Wolf SCHMIDT, *Das Raumbuch als Instrument denkmalpflegerischer Bestandaufnahme und Sanierungsplanung*, München 1993.

Alfréd SCHUBERT, *Průzkum, dokumentace a inventarizace výplní okeních a dveřních otvorů*, v tisku.

Pavla STÁTNÍKOVÁ – Jaroslava MENDELOVÁ (ved. aut. kol.), *Nové Město pražské 1348–1784*, Praha 1998.

Jiří ŠKABRADA, *Dům jako sestava trojdílných bytů*, Průzkumy památek 5/1, 1998, s. 33–42.

Jiří ŠKABRADA, *Konstrukce historických staveb*, Praha 2003.

Jiří ŠKABRADA, *K pochopení původní struktury některých typů středověkých domů na široké parcele*, Průzkumy památek 3/1, 1996, s. 41–48.

Luděk ŠTĚPÁN, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách*, Praha 2000.

Luděk ŠTĚPÁN, *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách II.*, Praha 2008.

Jan VESELÝ, *Měřická dokumentace historických staveb pro průzkum v památkové péči*, v tisku.

Petr VORLÍK, *V objetí techniky*, in: Matuš DULLA (ed.), *Kapitoly z historie bydlení*, Praha 2014, s. 147–166.

Petr VORLÍK, *Garáže. Meziválečné garáže v Čechách: Zrod nového typologického druhu a proměny stavební kultury*, Praha 2011.

SEZNAM VYOBRAZENÍ

Obr. 1a, b. Ilustrační příklad k semantice podlažnosti v domě v příčném svahu. Dům č. p. 82 v Krupce. Ilustrační průhled údolím se strmými bočními svahy. Prakticky všechny domy v sevřenější části údolí mají své dvorky až v úrovni 1. patra.

Obr. 2. Ilustrační příklad k semantice podlažnosti v domě v podélném svahu. Jáchymov č. p. 72 je dvoupatrový dům uprostřed. Dům má přízemí vyvýšeno nad terén tak, že na délce domu nastoupá do výšky, která téměř odpovídá 1. patru níže položeného sousedního domu č. p. 71. Podlažnost každého domu je třeba posuzovat individuálně jak podle vztahu k terénu, tak podle semantických znaků v rámci domu samotného. V případě nejasnosti rozhoduje označení v historických plánech.

Obr. 3. Bohosudov (správně Šejnov nebo Mariaschein): Mapa stabilního katastru z r. 1843 ukazuje tři základní útvary, tvořící městečko: vlevo víceméně autonomní dvůr s někdejší tvrzí s kruhovým příkopem. Uprostřed maloměstská zástavba bez přilehlých zahrad a polností, vázaná svou obživou především k jezuitu spravovanému poutnímu místu. K němu náleží i rozsáhlý hostinec ve východní části náměstí. Na jihovýchodě je venkovská zástavba s přiléhajícími zahradami a polnostmi.

Obr. 4. Městský dům, vzniklý přestavbou části zaniklého kláštera. Dům č. p. 387/III v Praze, Malé Straně. Celkový pohled od severu.

Obr. 5. Vrchnostenský dům č. p. 1 na náměstí ve Slaném, stav po přestavbě na konci 18. stol. Kromě o něco většího objemu se navenek jinak neliší od ostatní zástavby. V 1. patře - pianu nobile – je však střední reprezentativní vstupní síň vyzdobena štukaturou, která prostor kvalitativně odlišuje od síní v patrech jiných domů. V dispozici je třeba čekat jednak příležitostně obývaný vrchnostenský byt v pianu nobile při náměstí a jednak služební byt či kancelář.

Obr. 6. Týnec n. L., vrchnostenský dům č. p. 2 na náměstí (tzv. „velký dům“ zaujal dvojarcelu (2×16 m). Na půdorysu se typický tvar zástavby s předním domem a dvorním křídlem tradicionalisticky opakuje ještě při barokně klasicistní přestavbě kol. r. 1800 a loubí má setrvačně od 16. stol. jen před jedním dílem. Rozbor parcelace vykazuje pravidelné uspořádání, které je však výsledkem úprav raně barokních nebo ještě starších. Archeologický průzkum v severní části domu v průjezdu prokázal blíže nedatovatelnou pozdně středověkou zeď v ostrém úhlu vůči dnešní uliční čáře. Zdá se tedy, že náměstí s pravidelnou parcelací

METODIKA DOKUMENTACE MĚSTSKÝCH DOMŮ

na východě bylo dříve širší a dnešní podobu nabývá patrně v raném baroku, snad po požáru (?). Poznámka: v analýze je vynecháno jižní - hospodářské křídlo.

Obr. 7. Dům č. p. 102 v Žatci si uchoval přes další přestavby archaickou středověkou skladbu s vysokou sání (vyznačena žlutě) Dům je na široké parcele, čímž se světnice (označena červeně) nad mírně zahluobeným přízemím se skladovací komorou (označena zeleně) dostává k uličnímu průčelí. Další komory v přízemí i patře jsou v zadní části domu.

Obr. 8. Hostinec ve Slaném č. p. 160 na východní straně náměstí byl vystavěn ve vrchnostenské režii v raném baroku na místě čtyř středověkých domů. Pozůstatky z nich jsou zachovány v suterénech v jižní straně půdorysu a v suterénu a půdorysné stopě na severovýchodě. Zbývající konstrukce jsou barokního a klasicistního stáří v několika vrstvách. Dispozice přízemí barokní hospody je vyznačena v půdorysu.

Obr. 9. Městský špitál č. p. 94 v Budyni n. Ohří. Dispoziční trojtrakt s formální šířkovou barokní „scenae frons“ z ulice.

Obr. 10. Příměstské stodoly v Doksech. Z požárních důvodů byly v některých městech s agrárním nebo poloagrárním způsobem obživy stodoly umístěny mimo souvislou obytnou zástavbu, která byla možným zdrojem rizika požáru. Obdobná situace je zachována také např. ve zchudlém, kdysi královském městě Kouřimi. Mapa stabilního katastru z r. 1842 zachycuje západně od města a jižně od zámku skupinu předměstských stodol.

Obr. 11. Předměstský dům č. p. 18 v Úštěku svým hmotovým uspořádáním a rozvrhem otvorů na první pohled prozrazuje pozdně středověký původ.

Obr. 12. Předměstský dům č. p. 93 ve Vysokém Mýtě, který má v podstatě venkovský charakter v objemu i uspořádání na parcele a v dispozici. Zadní strana parcely je tvořena linií někdejší městské hradby. V domě samotném jsou konstrukce nejvýše z 18. stol. snad s částí staršího nedatovatelného sklepa. Zleva již postupuje patrová zástavba řadových nájemných domů z přelomu 19. a 20. stol. Předměstská zástavba může skrývat překvapení, se kterými dokumentátor a objednavatel dokumentace musí počítat.

Obr. 13. Liberec, ulice Na svahu. Kontrastní situace předměstské zástavby venkovského rázu se dvěma generacemi obytných nájemných

domů 19. stol. Dokumentární postupy odpovídají v takovém případě jednotlivým typologickým druhům ve srostlici, tedy v podstatě lidové architektuře a městskému nájemnému domu.

Obr. 14. Příklad maloměstské zástavby z Jablonného v Podještědí. V intravilánu města jsou v těsné blízkosti patrové domy maloměstského bydlení a chalupy, ovšem bez zemědělského zázemí.

Obr. 15. Jeden z druhotně použitých fragmentů z demolice staršího domu v řídce omítaném sklepním zdívu.

Obr. 16. Týnec nad Labem č. p. 2. V bývalé stáji na dvoře domu (kdysi vrchnostenského) byla ve 20. letech 20. stol. zřízena výrobní uzenin: dochovaly se kotle, stopy po transmisi a traverzový rám pro stacionární elektro(?)motor, který v případě potřeby mohl pohánět i jiný stroj na dvoře.

Obr. 17. Jáchymov č. p. 127, dnes fara. Dílna s ohništěm v polosuteřnu domu byla součástí výbavy domu v době vzniku. Přístup vedl jak šíjí z ulice, tak schodištěm v síle zdi z přízemí domu.

Obr. 18. Komunikační schéma složitějšího domu – Havelský trh v Praze, č. p. 509. Ve většině případů takové schéma nutné nebude.

Obr. 19. Nálezová situace v sondě zachytila souvrství, zároveň vyhodnocované restaurátorskou zprávou. Výhodou je tedy popis přímo na omítku. Na záběru je také zřetelné zakreslení vodorovné srovnávací roviny (váhorysu). Pomáhá jasně definovat výškopisný vztah jednotlivých dílčích nálezů. Souvrství zachycuje svrchu od recentní opravy omítky až po spárované cihly cihelného skeletu z poloviny 14. stol. (Praha, Havelský trh č. p. 509, sonda v 1. patře v někdejší velké síni.)

Obr. 20. Nálezové situace v omítkách. Indikátorem byly praskliny, rozšířené na sondy. Jde o JZ kout v 1. patře domu č. p. 387 v Praze – Malé Straně. Zdivo a omítky nalezené v sondě náležejí jak bývalému kostelu, tak nájemnímu domu, na nějž byl přestavěn. Doporučeným uspořádáním získaných informací je a byl v daném případě Harissův diagram stratiografické posloupnosti, viz kap. 10. 5.

Obr. 21. Příklad fotodokumentace dlažby v předměstském domě č. p. 93 ve Vysokém Mýtě. Hodno zaznamenání do půdorysu je rozhraní kamene a cihel. Intenzita prošlapání je indicií intenzity provozu. Kromě toho zde je zachován i vytápěný prádelní hrnc, patrně z 1. pol. 20. stol. (viz kap. 10. 5. 4., technické vybavení).

Obr. 22. Příklad složitější situace ve stropě: strop v patře malostranského domu. Strop vzniklý patrně nedlouho po požáru města byl z úsporných, poddimenzovaných profilů. Ještě v pozdní renesanci či raném baroku byl vyztužen a zároveň kompletně opatřen malbami s vínem.

Obr. 23. Bělá pod Bezdězem č. p. 87. Netytický strop nad světnicí v přízemí ze 17. stol. byl tvořen velkým středovým průvlakem a k němu u zdi po jednom přístěnném trámu či průvlakem. (Na obrázku zleva doprava) Na nich byly povaly. Při klasicistní úpravě byl poval odstraněn a osazeny nepravé stropní trámy (jsou to zároveň polštáře) ve směru kolmém na průvlak. Zesponu byly přidány rákosníky ve shodném směru se starším průvlakem a přitom vše opatřeno podhledem. Světnice v přízemí byla dále užívána k pronájmu, např. jako pošta.

Obr. 24. Záznam stavu interiéru, poškozeného brutálním a naprostým otlučením. Záchrana informací je jistým druhem OPD, zde však systematicky v celém domě a s analýzou stáří po jednotlivých stavebních fázích – tedy vlastně způsob práce hloubkového SHP. Jilská ul. č. p. 234 v Praze na Starém Městě. Analýza M. Rykl a J. Beránek, 2005.

Obr. 25a, b. Havelský trh č. p. 509: spára, pozorovatelná od souseda, byla poté ověřena i sondážně zevnitř. Dokládá střídavou náhradu v dějinách jihozápadní zdi směrem k sousedovi č. p. 510 na obrázku dole. Analýza stáří je vyznačena v půdorysu, zde pro ukázkou 1. patro. Vodorovná spára (v úrovni okapu sousedova křídla vlevo) zcela přesně odpovídá navýšení dvorního křídla v r. 1866. Je zřejmé, že pro dokumentace platí: pokud je to možné, je třeba sousední domy navštívit a dům pozorovat a dokumentovat i z těchto míst.

Obr. 26a, b. Drobná stavební výbava, např. niky a skříňky ve zdi poskytují subtilní informaci o funkci i o kvalitě interiéru. Policová skříňka, původně s dvířky, byla později zazděna a je součástí někdejší světnice v patře domu č. p. 82 v Krupce. Překvapením v sondě bylo jednak přilehlé červené lemování a jednak profilovaná dřevěná lišta, podpírající polici. Likvidace takových nik dokládá proměnu skladby a velikosti nábytku ve světnicích i jiných pokojích, zvláště v 19. stol.

Obr. 27. Dramatičtější proměna výškopisu, která se “podepsala” i na rozvržení schodiště: Praha, Staré Město, dům č. p. 151.

Obr. 28. Charakteristický způsob opravy krovů v 19. stol., uhnílá zhlaví ve spoji krokve, vazný a zároveň stropní trám je uřezán a je

podvlečen úsporný rošt vazných trámů a výměn s krátkaty. Praha, Havelský trh č. p. 509. Raně barokní krov, dendrodatovaný 1631, oprava 1826.

Obr. 29. Nápis na komínech apod., datující opravy a přestavby.

Obr. 30. Ukázka nepříliš často zachovaných podob hygienického příslušenství: Záchodová šachta v domě č. p. 234 v Jilské ul. v Praze – před sekularizací byla však tato část barokní novostavbou konventu. Šachta byla opatřena prknem, aby bylo možné ji čistit.

Obr. 31. Recentní archeologizace je poslední příležitost datovat a studovat polohu i souvislosti.

Obr. 32. Harissův diagram, zde vypracovaný pro všechny stěny prostoru. Praha, Havelský trh č. p. 509. Prostor s někdejší schodišťovou raně gotickou šíjí.

Obr. 33. Ukázka z přílohy A, s. 1.

Obr. 34. Ukázka z přílohy A, s. 2.

Obr. 35. Ukázka z přílohy A, s. 11.

Obr. 36. Ukázka z přílohy A, s. 31.

Obr. 37. Ukázka z přílohy B2, s. 1.

Obr. 38. Ukázka z přílohy B2, s. 3.

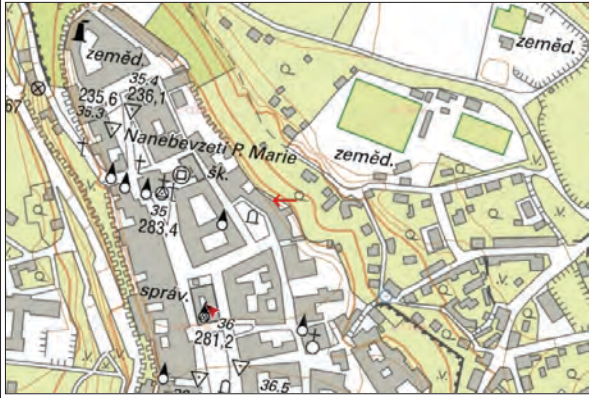
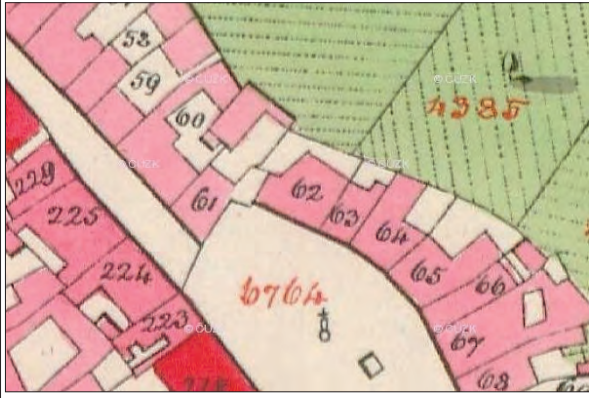
Přílohy v plném rozsahu jsou v elektronické podobě zpřístupněny na webových stránkách projektu na adrese:

Příloha A. Zpracovaný „Raumbuch“ k domu č. p. 102, Žatec.
<http://ff.ujep.cz/naki009/Prilohy/A.pdf>

Příloha B1. Zpracovaný „Raumbuch“ k domu, č. p. 117, Jáchymov.
<http://ff.ujep.cz/naki009/Prilohy/B1.pdf>

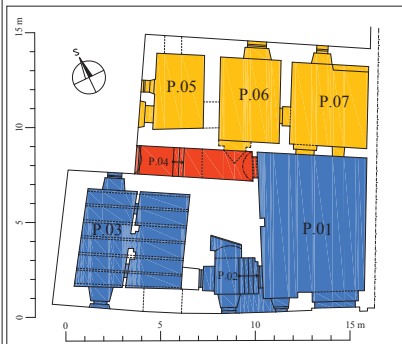
Příloha B2. Inventarizační karty k domu č. p. 117, Jáchymov.
<http://ff.ujep.cz/naki009/Prilohy/B2.pdf>

METODIKA DOKUMENTACE MĚSTSKÝCH DOMŮ

DOKUMENTACE, DIGITALIZACE A PREZENTACE OHROŽENÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V PŘÍHRANIČNÍ OBLASTI SEVEROZÁPADNÍCH ČECH		Žatec	dům č.p. 102
 <p>Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem</p>		katastrální území:	Žatec
vypracoval: Tomáš Brož		číslo pozemku:	st. p. č. 62/1
spolupracovali: Jaroslav Skopec Michael Rykl		okres:	Louny
stav ke dni: květen 2014		kraj:	Ústecký
		nejistkové číslo ústředního seznamu kulturních památek:	42710/5-1571
		<p>Poloha domu:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Řadový dům je umístěn na severovýchodním okraji náměstí 5. května v severovýchodní části historického jádra města. • Dispozice domu je na místní zvyklosti atypická a souvisí s relativně malou hloubkou parcely (oproti sousedním domům). Parcela, která je na severozápadní straně vymezena městskou hradbou, je obdélného tvaru. Šířka pozemku dvojnásobně přesahuje šířku okolních domů. 	
<p>Celková situace.</p>		<p>Celková charakteristika:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hlavní průčelí je orientováno k jihojihozápadu, ale z důvodu přehlednosti se v dalším textu používá orientace sever-jih. • Dispozičně se jedná o příčně orientovaný trojtrakt. Jižní trakt, jehož průčelí se otevírá do náměstí 5. května, probíhá po celé šířce parcely. Trakt je rozdělen na tři díly, z nichž západní a střední jsou oproti terénu a východnímu dílu zahlobeny o cca 100 cm. Východní díl tvořila původně vstupní síň vysoká na obě podlaží. • Na severozápadní kout síň navazuje příčně orientovaná chodba, tvořící střední trakt. Komunikace spojuje síň s dvorkem, který vznikl odsazením severního traktu směrem k východu. Severní trakt je trojdlílný. 	
			
<p>Snímek císařského otisku stabilního katastru (1843).</p>			

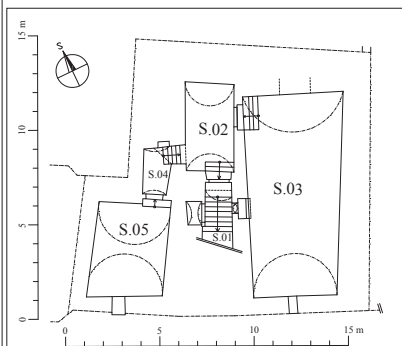
Obr. 33. Ukázka z přílohy A, s. 1.

<p>DOKUMENTACE, DIGITALIZACE A PREZENTACE OHROŽENÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V PŘÍHRANIČNÍ OBLASTI SEVEROZÁPADNÍCH ČECH</p>			
<p>Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem</p> <p>vypracoval: Tomáš Brož</p> <p>spolupracovali: Jaroslav Skopec Michael Rykl</p> <p>stav ke dni: květen 2014</p>		<p>Žatec</p>	<p>dům č.p. 102</p>
		<p>katastrální území:</p>	<p>Žatec</p>
		<p>číslo pozemku:</p>	<p>st. p. č. 62/1</p>
		<p>okres:</p>	<p>Louny</p>
		<p>kraj:</p>	<p>Ústecký</p>
		<p>rejstříkové číslo ústředního seznamu kulturních památek:</p>	<p>42710/5-1571</p>

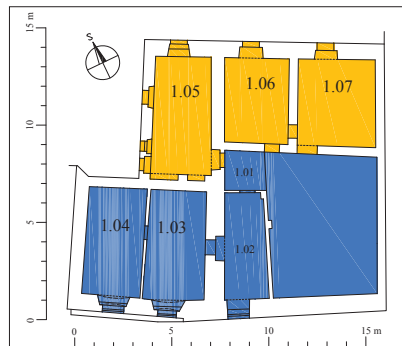

Půdorysné zaměření přízemí se schematickým rozdělením na traktů.

- Dispozice patra je totožná s přízemím s výjimkou západního dílu severního traktu, který byl prodloužen k jihu nad střední trakt přízemí.
- Jedná se tedy o charakteristický středověký dům s polozapuštěným přízemím v rozsahu většiny jižního traktu, nad kterým se nachází zvýšené přízemí.
- Na západní straně k jižnímu traktu (přednímu) přiléhá dům čp. 101, na východní straně na dům navazuje dům čp. 103. Parcelu na severní straně uzavírá kamenná zeď.
- Dochována je většina vertikálních konstrukcí v přízemí, větší část v patře. Většina dřevěných horizontálních konstrukcí zanikla (výjimku tvoří prostory P.02 a P.03).
- Střecha a krov zanikly.
- Sklepy jsou přístupné jednoramenným schodištěm, které začíná ve středním díle (P.02) jižního traktu.

Půdorysné zaměření sklepa.

Půdorysné zaměření patra se schematickým rozdělením na traktů.

Obr. 34. Ukázka z přílohy A, s. 2.

METODIKA DOKUMENTACE MĚSTSKÝCH DOMŮ

DOKUMENTACE, DIGITALIZACE A PREZENTACE OHROŽENÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V PŘÍHRANIČNÍ OBLASTI SEVEROZÁPADNÍCH ČECH		Žatec		dům č.p. 102	
Národní památkový ústav územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem					
vypracoval: Tomáš Brož		místnost:		list č. E.04_01	
spolupracovali: Jaroslav Skopec Michael Rykl		průčelí			
stav ke dni: květen 2014		S		V	J
		Z		prvek:	

severní průčelí severního traktu - patro

severní průčelí severního traktu - přízemí

Severní průčelí severního traktu:

- Severní dvorní průčelí severního traktu je tříosé se shodným rytmem os. Zdivo z hrubě opracovaných opakových kvádrů, v celém rozsahu bez omítek.
- V první ose od západu u úrovni přízemí je ve stěně prolomen malý obdélný okenní otvor (E.04_A). Kamenné ostění je z jednoho kusu kamene. Otvor je částečně zazděn cihlami, část jich je do otvoru pouze vložena. Otvor se v interiéru neprojevuje (viz list P.05_02).
- Východně je ve stěně zazděn druhotně použitý fragment kamenného ostění (E.04_B).
- Nad výše uvedeným otvorem je v patře prolomen okenní otvor O₁₃ 1.05_01 (viz list 1.05_03)
- Ve střední ose je v přízemí prolomen okenní otvor O₇ P.06_01 (viz list P.06_02). Nad oknem jsou ve zdivu dvě kamenné stojky pravděpodobně okenního ostění (E.04_C). Pod nimi je zdivo doplněno cihlami. Zdivo vyplňující otvor a nahrazující chybějící překlad je odlišného charakteru. Zdá se, že se jedná o původní okenní otvor osvětlující místnost P.06, nelze však vyloučit druhotné použití.
- V patře stejné osy je otevřen okenní otvor O₁₄ 1.06_01 (viz list 1.06_03).
- Krajní východní osa je v přízemí prolomena okenním otvorem O₈ P.07_01 (viz list P.01_08).
- Zdivo nad úrovní parapetu okna v patře východní osy je na celou šířku místnosti P.07 (resp. 1.07) zbořeno.

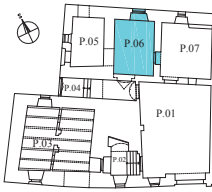
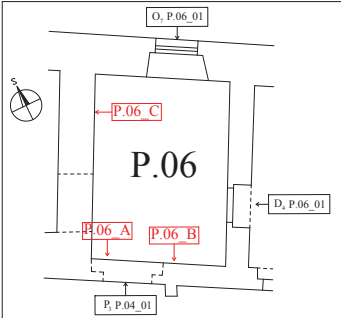

E.04_03. Severní průčelí severního traktu, náleží situace E.04_A, pohled od severu.

E.04_04. Severní průčelí severního traktu, náleží situace E.04_B, pohled od severu.

E.04_02. Severní průčelí severního traktu, západní část, pohled od severovýchodu.

E.04_01. Severní průčelí, pohled od severozápadu

Obr. 35. Ukázka z přílohy A, s. 11.

<p>DOKUMENTACE, DIGITALIZACE A PREZENTACE OHROŽENÉHO KULTURNÍHO DĚDICTVÍ V PŘÍHRANIČNÍ OBLASTI SEVEROZÁPADNÍCH ČECH</p> <p>Národní památkový ústav zeměnní odborné pracoviště v Ústí Nad Labem</p> <p>vypracoval: Tomáš Brož</p> <p>spolupracovali: Jaroslav Skopec Michael Rykl</p> <p>stav ke dni: květen 2014</p>			<p>Žatec dům č.p. 102</p> <p>přízemí</p> <p>místnost: P.06 list č. P.06_01</p> <table border="1"> <tr> <td>podlaha</td> <td colspan="4">stěna</td> </tr> <tr> <td>strop</td> <td>J</td> <td>Z</td> <td>S</td> <td>V</td> </tr> </table> <p>prvek:</p>	podlaha	stěna				strop	J	Z	S	V
podlaha	stěna												
strop	J	Z	S	V									
		<p>Celková situace:</p> <ul style="list-style-type: none"> Prostor tvoří střední díl severního traktu. Původně tvořil s místností P.07 jeden celek a vznikl později rozdělením příčkou. <p>Jižní stěna:</p> <ul style="list-style-type: none"> Vnitřní líc stěny je vystavěn z cihelného zdiva (formát 6,5-7x11,5-12x25,5-26 cm) na tzv. gotickou vazbu, bez omítek. Na západní straně je zazděná nika portálu P₃ P.04_01, zazdívka je tvořena opukovým kamenem s lokálně užitou cihlou. V horní části je zazděný dřevěný trémový překlad (P.06_A). Východně od překladu je druhotně použita patrně cihelná tvarovka z portálu P₃ P.04_01 (P.06_B). <p>Západní stěna:</p> <ul style="list-style-type: none"> Větší část postavena z opukového kamene, na jižní straně stěna vyzděná z cihel formátu 6,5-7x11,5-12x25,5-26 cm, které byly použity druhotně. Stěna není členěna žádným otvorem, pouze na jižní straně je cihelnou zazdívkou vyplněn otvor do P.05. V horní části jsou ve stěně kapsy po stropních trámech (P.06_C), zhlaví trámů byla podložena prknem a cihlou. 											
 <p>P.06_04. Jižní stěna, detail druhotně použité tvarovky (P.06_B), pohled od severu.</p>		 <p>P.06_03. Jižní stěna, detail druhotně použité tvarovky (P.06_B), pohled od severu.</p>											
 <p>P.06_01. Jižní stěna, celkový pohled od severu.</p>		 <p>P.06_02. Jižní stěna, detail zazděného trémového překladu (P.06_A), pohled od severu.</p>											
 <p>P.06_07. Západní stěna, severní část, pohled od východu.</p>		 <p>P.06_08. Západní stěna, detail kapsy po stropním trámu (P.06_C), pohled od východu.</p>											
		 <p>P.06_05. Západní stěna, jižní část, pohled od severovýchodu.</p>											
		 <p>P.06_06. Západní stěna, detail zazděného vstupu do místnosti P.05, pohled od východu.</p>											

Obr. 36. Ukázka z přílohy A, s. 31.

JÁCHYMOV MATHESIOVA ULICE Č.P. 117		
INVENTARIZAČNÍ KARTA	ČÍSLO 1	
OZNAČENÍ : D01 Vstupní vrata	UMÍSTĚNÍ : místnost č.101 Z stěna	
viz nález.situace P 01-I	POČET PRVKŮ CELKEM : 1	
DRUH PRVKU TRUHLÁŘSKÝ ☒ KOVÁŘSKÝ ☐ ZÁMEČNICKÝ ☐ KAMENICKÝ ☐ OSTATNÍ ☐		
POPIS PRVKU ROZMĚRY Vrata jsou dvoukřídlá dřevěná svlakové konstrukce (veškeré svlaky na rubové straně jsou vodorovné). Pohledová strana vrat je členěna latinským křížem dočtyř samostatných polí. Kříž je zdoben typicky barokní oblounovou lištou. Jednotlivá pole jsou vyplněna profilovanými diagonálně kladenými prkny přibítymi k nosným rubovým prkenným deskám s kovanými hřeby, takže celek vytváří kosočtverečnou sestavu. U obou křídel jsou na vnějším líci vespod patrné výřezy dosvědčující v minulosti existenci odrazníku portálu. Obě křídla jsou zavěšena na kovaných pásových závěsech osazených na železné háky zapuštěné do portálu. U obou jsou dochovány horní zástrčky. U levého křídla se nachází plechový krabicový zámeck barokně-luisézně zdobený; klika a štítek na vnějším líci jsou empírové. Na pravém křídle (vnějším líci) je zhruba uprostřed výšky znatelný kruhový otisk po přitažníku.(dle SHP) Vnější rozměr : 1920 x 2860 x 85 mm Vnitřní rozměr : 2000 x 2950 x 85 mm		
PŮVODNOST HISTORICKÝ ☒ NOVODOBÝ ☐		
STAV NEPOŠKOZENÝ ☐ POŠKOZENÝ ☒ SILNĚ POŠKOZENÝ ☐		
ZPŮSOB OCHRANY DEMONTÁŽ A ULOŽENÍ ☐ ODSTRANĚNÍ ☐ PONECHÁNÍ NA MÍSTĚ A OCHRANA ☒		
		
rubová strana vrat - 03/2013	rubová strana vrat - 07/2014	lícová strana vrat - 03/2013
zpracovala : Ing. arch. Alice Trnková		kontrolovala : Mgr. Alžběta Kratochvílová
datum : 10/2012-08/2014		str. 1/6

Obr. 37. Ukázka z přílohy B2, s. 1.

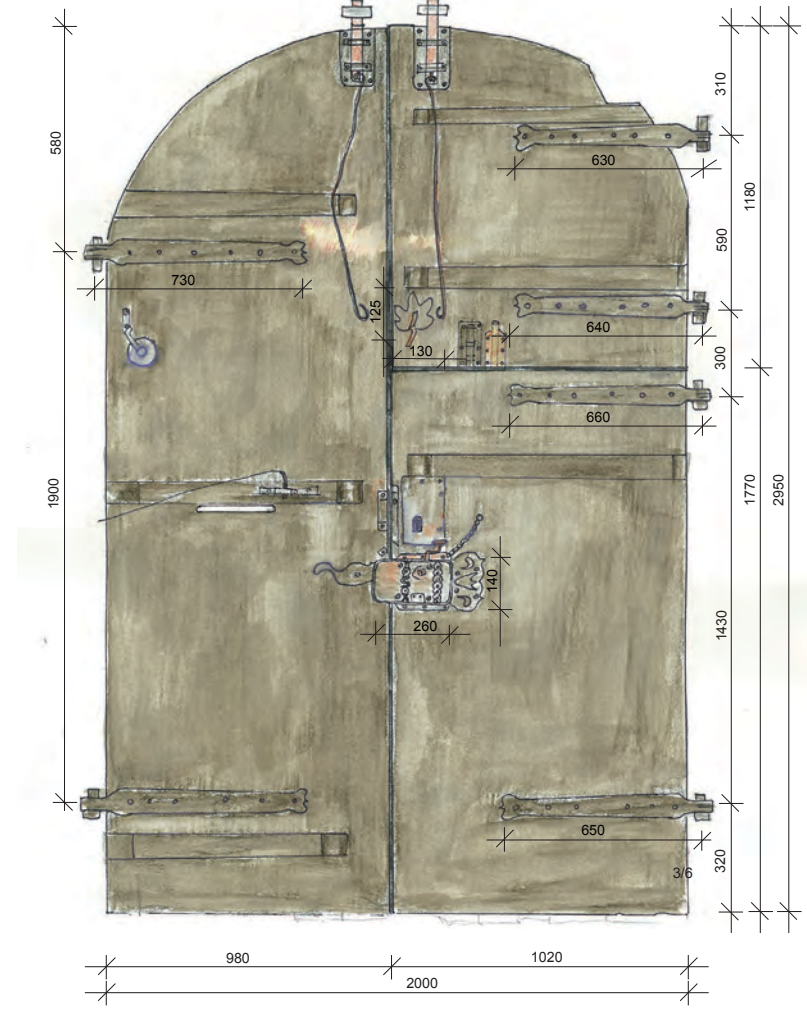
JÁCHYMOV MATHESIOVA ULICE Č.P. 117

INVENTARIZAČNÍ KARTA

ČÍSLO 1

VSTUPNÍ VRATA
rubová strana

0 100 500 (mm)

zpracoval/a : Ing. arch. Alice Trnková   kontroloval/a : Mgr. Alžběta Kratochvílová   datum : 10/2012-08/2014   str.

Obr. 38. Ukázka z přílohy B2, s. 3.

Michael Rykl

Metodika dokumentace městských domů

Národní památkový ústav

územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem

Podmokelská 1, CZ 400 07 Ústí nad Labem – Krásné Březno

Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně v Ústí nad Labem

Pasteurova 13, CZ 400 96 Ústí nad Labem

Lektorovali:

doc. PhDr. Ivana Ebelová, CSc.

doc. PhDr. Pavel Vařeka, Ph.D.

Sazba, návrh obálky: Petr Hrubý, Daniel Vágner

Jazyková korektura: Vendula Suchá

Tisk: Tiskárna V&H Print Hlávko, s.r.o.

Náchodská 215, 549 01 Nové Město nad Metují

Vydání první, Ústí nad Labem 2015

Náklad: 500 ks

Katalogizace v knize – Národní knihovna ČR

Rykl, Michael

Metodika dokumentace městských domů : certifikovaná metodika /
Michael Rykl. -- Vydání první. -- Ústí nad Labem : Národní památkový ústav,
územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty
Purkyně v Ústí nad Labem, 2015. -- 102 stran
ISBN 978-80-85036-60-2 (Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště
v Ústí nad Labem : vázáno). -- ISBN 978-80-7414-955-9 (Univerzita J.E. Purkyně.
Ústí nad Labem : vázáno)

728.3 * 72 * 002

- městské obytné domy

- architektura

- dokumentace

- certifikované metodiky

72 - Architektura [21]

Metodika vychází s podporou prostředků z Programu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity podpory a vývoje (NAKI) Ministerstva kultury, v rámci řešení projektu Dokumentace, digitalizace a prezentace ohroženého kulturního dědictví v příhraniční oblasti severozápadních Čech. Identifikační kód projektu: DF12P01OVV009.

© Národní památkový ústav, 2015

ISBN: 978-80-85036-60-2

© Filozofická fakulta Univerzity Jana Evangelisty Purkyně, 2015

ISBN: 978-80-7414-955-9

© Michael Rykl, 2015

Filozofická fakulta Univerzity J. E. Purkyně
v Ústí nad Labem
ISBN: 978-80-7414-955-9

Národní památkový ústav
územní odborné pracoviště v Ústí nad Labem
ISBN: 978-80-85036-60-2

ISBN 978-80-85036-60-2

